

POSLOVNO-KOMERCIALNA ŠOLA CELJE

RODNOST V REPUBLIKI SLOVENIJI

Mentorica:
Dagmar Konec, prof.

Avtorice:
Anja Vrbek, 2.D PTI
Katja Zakonjšek, 2.D PTI
Metka Podlogar, 2.D PTI

Celje, marec 2006

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujemo mentorici profesorici Dagmar Konec za njen trud, pomoč, njene nasvete in predloge pri pripravi in izdelavi raziskovalne naloge. Brez njenega truda nam ne bi uspelo končati te zahtevne naloge.

Iskrena zahvala tudi gospe profesorici Mojci Knez Šket in gospe profesorici Marjetki Nosan za ves trud in pomoč pri oblikovanju naloge. Zahvala tudi lektorjem, ki so pripomogli, da je raziskovalna naloga dobila končen izgled ter Gašperju Martinšku za prevod povzetka v angleški jezik.

Zahvaljujemo se tudi vsem dijakom, ki so ankete razdelili staršem, saj so s tem pripomogli, da smo prišli do zelenih podatkov.

Prav tako se zahvaljujemo vsem ostalim, ki so z drobcu dela pripomogli h končnem izdelku.

KAZALO

<u>1</u>	<u>POVZETEK</u>	7
1.1	<u>SUMMARY</u>	8
<u>2</u>	<u>UVOD</u>	9
2.1	<u>OPREDELITEV PROBLEMA</u>	10
2.2	<u>NAMEN NALOGE</u>	11
2.3	<u>HIPOTEZE</u>	11
2.4	<u>METODE RAZISKOVANJA</u>	12
2.5	<u>OMEJITVE PRI IZVEDBI RAZISKAVE</u>	12
<u>3</u>	<u>TEORETIČNI DEL</u>	13
3.1	<u>RODNOSTNO VEDENJE V SLOVENIJI V DVAJSETEM STOLETJU</u>	13
3.2	<u>PROBLEMATIKA NIZKE RODNOSTI V EVROPI IN PRI NAS</u>	15
3.3	<u>SPREMEMBE PREBIVALSTVA SLOVENIJE</u>	17
3.4	<u>PREDLAGANI UKREPI, KI JIH PREDLAGA REPUBLIKA SLOVENIJA</u> ..	18
3.5	<u>STATISTIČNI PODATKI RODNOSTI V SLOVENIJI</u>	18
3.5.1	<u>Povprečna družina z otroki ima 3,4 člana</u>	18
3.5.2	<u>V četrto stoletje se je število otrok zmanjšalo za tretjino</u>	19
3.5.3	<u>V Evropi je najnižji delež otrok v Italiji in Bolgariji, najvišji pa v Albaniji</u>	19
3.5.4	<u>Naravni prirast v Sloveniji leta 2004</u>	20
3.5.5	<u>Delež in število mladih se zmanjšujeta</u>	20
3.5.6	<u>Rodnost med mladimi je izjemno nizka</u>	21
3.5.7	<u>Matere v Sloveniji</u>	21
3.6	<u>PREGLED NEKATERIH RODNOSTNIH RAZISKAV NA SLOVENSKEM</u>	22
3.7	<u>DEFINICIJA OSNOVNIH POJMOV</u>	23
3.8	<u>OSNOVNA VPRAŠANJA STATISTIKE PREBIVALSTVA</u>	27
3.9	<u>ODNOS MED RODNOSTNIM OBNAŠANJEM IN PROSTOROM</u>	30
3.10	<u>OSNOVNE METODE ZBIRANJA PODATKOV O PREBIVALSTVU</u>	31
3.10.1	<u>Popisi prebivalstva</u>	31
3.10.2	<u>Register prebivalstva</u>	33
3.10.3	<u>Kakšne so prednosti in pomanjkljivosti CRP v primerjavi s popisi?</u>	34
3.11	<u>DEFINICIJA IN PREDMET DEMOGRAFIJE</u>	34
3.12	<u>DEMOGRAFSKE STRUKTURE PREBIVALSTVA</u>	35
3.13	<u>PREBIVALSTVENA STRUKTURA</u>	35
3.13.1	<u>Spolna struktura prebivalstva</u>	36
3.13.2	<u>Starostna struktura prebivalstva</u>	36
3.13.3	<u>Starostna piramida</u>	37
3.13.4	<u>Kazalci starostne strukture prebivalstva</u>	37
3.14	<u>MERJENJE SMRTNOSTI</u>	38
3.14.1	<u>Splošna stopnja smrtnosti</u>	38
3.14.2	<u>Specifične stopnje smrtnosti</u>	39
3.14.3	<u>Standardizirane stopnje smrtnosti</u>	39
3.15	<u>RODNOST</u>	41
3.15.1	<u>Splošna stopnja natalitete</u>	41
3.15.2	<u>Splošna stopnja rodnosti</u>	41

3.15.3	<u>Specifične stopnje rodnosti</u>	42
3.16	<u>TEORETSKI OKVIR PREUČEVANJA RODNOSTI</u>	43
3.17	<u>ODNOS MED RODNOSTJO, POLITIČNO GEOGRAFIJO IN PREBIVALSTVENO POLITIKO</u>	45
3.17.1	<u>Naravni razvoj prebivalstva</u>	46
3.17.2	<u>Prebivalstveni trendi</u>	47
3.17.3	<u>Demografski prehod</u>	47
3.17.4	<u>Geografski dejavniki rodnosti</u>	47
3.18	<u>NEKAJ IZ MEDIJEV</u>	48
3.18.1	<u>Slovenija ima najnižjo rodnost v EU-ju</u>	50
3.19	<u>NATALITETA Z ZDRAVSTVENEGA VIDIKA V OBČINI CELJE</u>	51
4	<u>EMPIRIČNI DEL</u>	53
4.1	<u>ANALIZA REZULTATOV OBDELAVE PODATKOV</u>	53
4.2	<u>OVREDNOTENJE HIPOTEZ</u>	85
5	<u>SKLEPNE MISLI</u>	87
6	<u>ZAKLJUČEK</u>	88
7	<u>LITERATURA IN VIRI</u>	89
8	<u>PRILOGE</u>	90

1 POVZETEK

DESKRIPTORJI: rodnost, nataliteta, abortus, prebivalstvo, problematika rodnosti, sprememba prebivalstva v Republiki Sloveniji, statistični podatki, kontracepcija, ukrepi Republike Slovenije in ukrepi Evrope, zmanjševanje števila rodnosti, starši, število živorojenih in mrtvorojenih otrok, kazalci merjenja rodnosti.

Zaradi hitrega tempa življenja in vedno daljšega šolanja se zakonci kasneje odločajo za družino oziroma naraščaj. To je pripomoglo k upadanju rodnosti.

V raziskovalni nalogi nas je zanimalo, v koliko članski družini so odraščali anketiranci in koliko članov šteje njihova družina, starost anketirancev pri rojstvu prvega otroka, kakšen je njihov sedanji delovni čas in če jih le-ta ovira pri skrbi za otroke ter njihov mesečni prihodek.

Zanimalo nas je tudi, v kakšnem razmerju živita s partnerjem, ali si želita še kakšnega otroka, koliko otrok je po njihovem mnenju v današnjem času moderno imeti in kaj jim pomeni otrok.

Največ pozornosti pa smo pritegnili z vprašanjem, ali je po njihovem mnenju rodnost v Sloveniji problem in ali mislijo, da država pripomore k večjemu številu rojstev.

1.1 SUMMARY

Because of fast tempo of life and longer education which more and more people take a decision for, couples, have children later in comparison to their parents or couples few decades ago. The most couples find education and ordinary finance income the most important that are needed for normal children upbringing.

In the research we were interested to find out a few details of our interviewees, for instance how many members had a family that they were brought up in how many members has their current family, we also asked questions about their finance income, working time, religion and their opinion about their opinion about their children importance. An important question was also whether any of pregnancies were aborted and which is the most important reason that influences about a decision of having a first baby. Another thing we were interested in was in what relationship does a couple living in, whether they want another child and how many children do they think it is the best to have nowadays.

The most attention we gained with question whether in their opinion a birth-rate in Slovenia represents a problem and whether they think does a country helps to raise number of births. We also asked our interviewees to write down their own opinion about the fact that birth rate in Slovenia is lowering and whether they see it as a problem.

Throughout a research we came to interesting results and we hope we will represent a problem to many people.

2 UVOD

Dolgoročno zniževanje rodnosti se je v Sloveniji pričelo ob koncu 19. stoletja. Prve generacije, katerih rodnost ni zadoščala za obnavljanje generacije, so bile rojene med svetovnim vojnima.

Celotna stopnja rodnosti, ki predstavlja povprečno število živorojenih otrok na eno žensko v koledarskem letu, se znižuje od sredine 60. let, vendar je leta 1980 še imela vrednost 2,1. Takrat pa se je pričelo hitro zniževanje, ki traja neprekinjeno že več kot 20 let. Leta 1995 je bila vrednost tega kazalnika le še 1,29. Ta vrednost uvršča **Slovenijo med države z najnižjo rodnostjo v Evropi**. Razlogi za tako hitro zniževanje po letu 1980 so podobni kot v drugih evropskih državah. Poleg tega pa se jim v zadnjih letih pridružuje še gospodarska kriza, ki jo spremlja, za naše razmere, visoka stopnja brezposelnosti.

Verjetnost, da ženska v teku svojega življenja ne bi rodila niti enega živorojenega otroka, se zmanjšuje, prav tako tudi verjetnost, da bi prvorojenec dobil bratca ali sestrico. Med ženskami, rojenimi ob koncu prejšnjega stoletja, je bilo več kot 20 % takih, ki v teku svojega življenja niso rodile niti enega živorojenega otroka. Istočasno s povečanjem deleža žensk z vsaj enim otrokom pa se zmanjšuje delež žensk, ki bi se odločile za tri ali več otrok. Zato vedno bolj prevladujejo družine z dvema otrokoma. Starši otrok so vedno starejši: v petnajstih letih se je povečana starost mater ob rojstvu otrok povečala za 2 leti iz 25 na 27 let. Za enako število let se je povečala tudi starost žensk ob rojstvu prvega otroka, in sicer iz 23 na 25 let. Zelo redki so otroci, katerih mati bi bila ob njihovem rojstvu mlajša od 20 let. Ob rojstvu otrok so očetje približno tri leta starejši od mater.

Večina otrok v Sloveniji se rodi staršem, ki so sklenili zakonsko zvezo. Do sredine sedemdesetih let se je zunaj zakona rojevalo približno 10 % otrok, od takrat dalje pa njihov delež neprestano narašča in je v letu 1994 že dosegel 29 %. To povečanje števila in deleža otrok, rojenih zunaj zakona, je potekalo vzporedno z zniževanjem pogostosti sklepanja zakonskih zvez. Koliko od teh otrok se je rodilo neporočenim parom in imelo vsaj ob rojstvu ob sebi mater in očeta in koliko jih je imelo ob sebi samo mater, lahko le ocenimo, in sicer na osnovi podatkov o priznanju očetovstva; 90 % otrok, je bilo rojeno parom v zunajzakonskih skupnostih.

Sklepanje zakonskih zvez se je v zadnjih štirih desetletjih zmanjšalo od 9 na 4 na 1000 prebivalcev. Povprečna starost novoporočencev se je znižala do sredine 80. let, od tedaj dalje pa se povečuje, in to enako za ženine in neveste. Leta 1995 je bila nevesta v povprečju stara 27 let, ženin pa 30 let. Zaradi zniževanja števila porok se je postopoma pričelo zniževati tudi število razvez, ni pa se zniževala njihova pogostost. V primerjavi z drugimi evropskimi državami sodimo v Sloveniji po skupni stopnji sklenitev zakonskih zvez in razvez med države z najnižjimi stopnjami.

Zniževanje rodnosti, povečevanje starosti mater ob rojstvu otrok in povečanje deleža otrok, rojenih zunaj zakonske zveze, so dejavniki, katerim smo posvetile največ pozornosti. Glede višine rodnosti v koledarskem letu je Slovenija trenutno skoraj ne dnu evropske lestvice.

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA

V Sloveniji se zadnji dve desetletji srečujemo z upadanjem števila rojstev pod raven, ki še omogoča enostavno reprodukcijo prebivalstva. Strokovnjaki na področju prebivalstvenih gibanj v Sloveniji, z njimi vred pa tudi politiki, so zadnja leta vedno bolj zaskrbljeni zaradi intenzivnega padanja rodnosti v Sloveniji in hkratnemu hitrem staranju prebivalstva. Zato v Sloveniji vlada zadnjih 15 let izrazito zanimanje za rodnostno dogajanje. Kljub temu se s to problematiko pri nas ni ukvarjalo veliko raziskovalcev. Zanimanje je nekoliko poraslo šele z osamosvojitvijo Slovenije, ko se je marsikdo ustrašil za narodov obstoj.

Slovenci smo demografsko, predvsem glede stanja in gibanja števila prebivalstva, na ravni razvite Evrope. Sedanje število prebivalstva, njegova sestava in prostorska razporeditev so posledica prepletanj številnih gospodarskih, političnih in socialnih dejavnikov, ki so v preteklosti, posredno in neposredno, vplivali na demografski razvoj prebivalstva Slovenije. Slovenija je majhna država, ne le ozemeljsko ampak tudi po številu prebivalstva.

Zniževanje rodnosti kot posledica zavestnega in načrtnega omejevanja rojstev se je v Sloveniji pričelo ob koncu prejšnjega stoletja, vendar različno v različnih socialnih skupinah in različnih slovenskih pokrajinah. Zavestno zniževanje rodnosti se je pričelo najprej v mestih, v višjih socialnih slojih, med bolj izobraženimi in med zaposlenimi ženskami ter se postopoma širilo med vse sloje in skupine. Zato so bile razlike med posameznimi socialnimi sloji na začetku demografskega prehoda velike.

Od sredine 19. stoletja, ko je na ozemlju današnje Slovenije živel milijon ljudi, do sredine 20. stoletja se je število prebivalstva povečalo le za pol milijona. Med leti 1961 in 1991 se je prebivalstvo Slovenije povečalo skoraj za četrtno (24 % oziroma povprečno za 7 % letno), a je v zadnjih letih 20. stoletja stagniralo.

2.2 NAMEN NALOGE

Naš namen je da prikažemo problematiko upadanja rojstev ter s tem zmanjšanje natalitete v Sloveniji in pridobimo uporabne rezultate, s katerimi bi lahko dokazale, da je upadanje natalitete v Sloveniji resen problem. Potrudile se bomo, da bi ugotovile, kako se s tem problemom srečuje država in ali se prebivalci zavedajo resnosti problema.

2.3 HIPOTEZE

Pred oblikovanjem anketnega vprašalnika smo si postavile sledeče hipoteze o značilnosti anketirancev ter njihovem mišljenju o rodnosti v Sloveniji.

H1 - Anketiranci so v času svoje mladosti živeli predvsem v veččlanskih družinah, kjer so imeli tri otroke.

H2 - Največ moških anketirancev je imelo svojega prvega otroka pri 25 letih.

H3 - Največ anketiranih žensk, je imelo svojega prvega otroka pri 20 letih.

H4 - Anketiranci so se prvič redno zaposlili pri približno 20 letih.

H5 - Večino anketirancev oddaljenost od službe ovira pri skrbi za otroke, saj v službi preživijo več kot osem ur.

H6 - Večina anketirancev je poročenih.

H7 - Anketiranci so imeli svojega prvega otroka načrtovano.

H8 - Menimo, da vernost anketirancev vpliva na njihovo število otrok.

H9 – Večina anketiranih žensk ni imela prekinjene nosečnosti.

H10 - Menimo, da v Sloveniji prevladujejo družine z nizkimi mesečnimi dohodki.

H11 - Anketiranci se zavedajo nizke rodnosti v Sloveniji.

H12 - Država premalo pripomore k večjemu številu rojstev.

2.4 METODE RAZISKOVANJA

V teoretičnem delu smo uporabile različne sekundarne vire podatkov (internet, tuja strokovna literatura, članki avtorjev ...).

Uporabile smo deskriptivni pristop in v uvodu in v teoretičnem delu dale prednost opisu posameznem dejstev, procesov in pojavov. Podale smo tudi osnovne hipoteze o pojavu, ki ga želimo raziskati. Z metodo kompilacije smo povzele opazovanja ter sklepe in rezultate drugih avtorjev.

2.5 OMEJITVE PRI IZVEDBI RAZISKAVE

Raziskavo smo izvedle s pomočjo dijakov oziroma njihovih staršev, ki živijo na območju Celja in njene širše okolice. Dobljene podatke smo analizirale ne glede na resničnost odgovorov.

Zaradi pomanjkanja znanja in izkušenj nismo odkrile vseh predhodno želenih informacij.

Omejene smo bile tako finančno kot tudi časovno, vendar kljub temu upamo, da bo naša raziskava dovolj jasna in da bo izražala zelene rezultate in s tem naša mnenja.

3 TEORETIČNI DEL

3.1 RODNOSTNO VEDENJE V SLOVENIJI V DVAJSETEM STOLETJU

Razvoj slovenskega prebivalstva ima nekatere specifične lastnosti, po katerih se Slovenija razlikuje od svojih vzhodnih in zahodnih sosedov. Od leta 1857, ko je bil v Avstro-Ogrski, kateri del je bila tedanja Slovenija, narejen prvi sodobni popis prebivalstva, do začetka devetdesetih let, ko se je rast prebivalstva ustavila, se je slovensko prebivalstvo povečalo le za 81 %, kar je manj kot v večini evropskih držav. Vzrok so bila velika izseljevanja slovenskega prebivalstva v obdobju demografskega prehoda, ki so potekala od zadnjega desetletja 19. stoletja do začetka sedemdesetih let tega stoletja. Najhitrejšo rast slovenskega prebivalstva v zadnjih 150. letih beležimo v obdobju po drugi svetovni vojni, še posebej v desetletju 1971-1981, ko je postala Slovenija z ugodnim gospodarskim razvojem zanimiva za priseljencev iz ostalih območij Jugoslavije, ob zaključku demografskega prehoda pa se je že soočila s pomanjkanjem mlade delovne sile.

Demografski prehod je trajal 60 let in se je končal pred dobrimi tremi desetletji.

Druga specifična značilnost Slovenije je dolga tradicija sorazmerno visoke zaposlenosti žensk. Ob popisu prebivalstva leta 1931 je bilo v tedanji Dravski banovini, kamor je politično sodila Slovenija v Jugoslaviji pred drugo svetovno vojno, med vsemi delovno aktivnimi že 39,6 % žensk. Ta delež se je odtlej povečal in dosegel leta 1991 vrednost 46,7 %. Po drugi svetovni vojni je večina žensk delala poln delovni čas. Sprva so zakonski predpisi omogočali zaposlovanje s krajšim ali polovičnim delovnim časom le izjemoma zaradi zdravstvenih razlogov. Tudi sedaj, ko je ta možnost uzakonjena, jo uveljavlja le malo žensk, vendar vzroki za to niso raziskani.

Zniževanje rodnosti kot posledica načrtnega omejevanja rojstev se je v Sloveniji pričelo konec prejšnjega stoletja, vendar različno v različnih socialnih skupinah in različnih slovenskih pokrajinah. Zavestno zniževanje rodnosti se je pričelo najprej v mestih, v višjih socialnih slojih med bolj izobraženimi in zaposlenimi ženskami ter se postopoma širilo v vse sloje in skupine. Zato so bile razlike med posameznimi socialnimi sloji na začetku demografskega prehoda velike. Vodilna metoda uravnavanja rodnosti je bila splav, običajno narejen nestrokovno, saj je zakon do sredine petdesetih let zahteval kazen tudi za žensko, ne le za tistega, ki je splav naredil. Leta 1930 poročajo o 6-7 splavih na deset porodov, zabeleženi v bolnišnicah. Strokovnjaki so se takrat sami spraševali, ali ni bila splavnost zunaj bolnišnice še višja. Obolevnost in umrljivost žensk zaradi nestrokovno narejenega splava sta od tridesetih let tega stoletja vzbudila pozornost najprej strokovnjakov medicinskih strok, temu so kmalu sledile razprave v zakonodajnih telesih, posebej o potrebi po kaznovanju žensk. Po drugi svetovni vojni se je zakonodaja na področju splava liberalizirala. Leta 1977 je pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok postala ustavna pravica državljanov Slovenije.

V zadnjem desetletju, ko se v Sloveniji srečujemo z ekonomsko krizo in hitrim razslojevanjem prebivalstva, pa opažamo nov fenomen, ki utegne biti v bodoče pomemben pri načrtovanju prebivalstvene politike. Za razliko od časov pred 80. leti, ko sta bila znanje o načrtovanju družine in o splavu ter dostopnost do splava revnejšim

slojem manj dostopna in so imele te skupine prebivalstva zlasti na podeželju bistveno večje število otrok, opazamo v zadnjem desetletju padanje števil porodov med najmanj izobraženimi ženskami. Med tem ko je bilo leta 1988 med porodicami še 26 % žensk z osemletko, jih je bilo leta 1995 le še 19,5 % med tem ko je delež žensk z osemletko v celotni populaciji neznatno upadel. V prid tej tezi govori tudi izrazito padanje umrljivosti dojenčkov v Sloveniji v tem obdobju, kar je moč razložiti z boljšim ekonomskim položajem mater, ki rojevajo v teh letih, z njihovo boljšo osveščenostjo in ravnanjem z novorojenci. Uporaba zanesljivih metod kontracepcij zadnjih 20 let v Sloveniji narašča. Kljub temu pa od leta 1983 dalje število splavov neprestano pada. Ta fenomen je moč razložiti z višjo ravno znanja o rojstvu med mlajšimi pari in z bolj motivirano uporabo naravnih kontracepcijskih metod. Poleg tega se je ustavilo preseljevanje mladih ljudi s področij prejšnjih Jugoslovanskih republik, kjer je bilo znanje o kontracepciji manj razširjeno in so se zato ženske precej posluževale splava.

Do sredine sedemdesetih let se je v Sloveniji 90 % otrok rodilo poročenim staršem. Odtlej opazamo izrazit upad poročenosti in porast odstotka otrok, rojenih zunaj zakonske zveze. Skoraj 30 % otrok, rojenih v izvenzakonskih zvezah, nas uvršča v evropskem merilu takoj za skandinavske dežele in Avstrijo. Leta 1996 smo v Sloveniji zabeležili skupni koeficient poročenosti v višini 0,46, kar nas uvršča med države z najnižjimi vrednostmi v Evropi.

Še po enem rodnostnem fenomenu se Slovenija uvršča med razvite države zahodne Evrope. Generacije, rojene v šestdesetih letih, so pričele prelagati rojstva v višje starosti žensk. Tako je povprečna starost mater ob rojstvu prvega otroka porasla s 23 na 25 let. Strokovnjaki menijo, da so trenutni kazalci rodnosti zaradi tega fenomena močno podcenjeni.

Od leta 1980 se v Sloveniji prvič po prvi svetovni vojni soočamo z izrazitim padanjem absolutnega števila rojstev. Medtem ko je v obdobju 1980 do 1988 padalo število rojstev v povprečju za 2 % letno, se je padanje v obdobju 1989 do 1992 pospešilo. V tem obdobju smo vsako leto zabeležili povprečen padec števila rojstev za 5,8 %. Zadnja štiri leta se je padanje števila rojstev umirilo na povprečni letni padec 2 %, kar utegne nakazovati povprečno rodnost kohort, rojenih v šestdesetih letih, ki so pričele odlagati rojstva na tretje desetletje življenja.

Konec devetdesetih let se je začela zmanjševati velikost kohort potencialnih mater, kar je zelo verjetno povzročilo še večje padanje število rojstev in s tem hitro staranje prebivalstva. Takšen razvoj zaskrbljuje strokovnjake, medtem ko jim politiki zaenkrat ne posvečajo večje pozornosti. Poleg tega se poslabšuje tudi položaj mladih, saj se je siceršnjim evropskim trendom rodnega vedenja mladih parov pridružila še ekonomska stiska. Obstaja nevarnost, da bo vsiljevanje starih, preživelih vzorcev obnašanja rodnih parov (siljenje žensk, da pustijo zaposlitev, onemogočanje zaposlitev mladim ženskam, nespoštovanje zaščitne zakonodaje nosečnic in mladih mater, onemogočanja vpliva žensk na politične odločitve), čemer smo v Sloveniji priča v zadnjih letih, ob poslabšani stanovanjski in zaposlovalni politiki mladih parov, motivacijo teh za rojevanje otrok še poslabšalo.

3.2 PROBLEMATIKA NIZKE RODNOSTI V EVROPI IN PRI NAS

Danes se skoraj v vseh evropskih državah (izjema so Irska, Islandija in Švedska) rodnost giblje pod nivojem enostavnega obnavljanja prebivalstva. Letne vrednosti povprečnega števila živorojenih otrok na eno žensko namreč ne dosegajo vrednosti 2,08, kar predstavlja skrajno mejo stabilni in uravnoteženi prebivalstveni rasti.

Porajajoči trend upadanja rodnosti se na začetku še ni zdel problematičen. Nastala zmerna rast prebivalstva je marsikje, po takratnih kriterijih, celo pomenila faktor spodbujanja ekonomskega razvoja in rasti življenjskega standarda. Toda kmalu je prišlo do spoznanj, da se zaradi oviranja obnavljanja prebivalstva rušijo razmerja med generacijami in da se prebivalstvu hitro stara. To pa s seboj prinaša številne probleme.

Neugodno razmerje med mlado in staro generacijo, ki se odraža v oženju osnove populacijske piramide, predstavlja oviro za realizacijo zastavljenih družbenih ciljev, kot sta na primer ekonomska uspešnost in učinkovitost. Družbe, v katerih se večja delež ostarelih in onemoglih, morajo namreč vse več sredstev namenjati za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, zato pa ostaja vse manj denarja za nove investicije v gospodarstvo, za financiranje znanosti in šolstva. Polet tega se zmanjšuje tudi priliv nove mlade delovne sile, kar vpliva na znižanje nivoja dohodka in naraščanje produkcijskih stroškov, s tem pa nadaljnje možnosti zaposlovanja in mednarodno konkurenčno sposobnost domačega gospodarstva. Zniževanje deleža aktivnega prebivalstva vodi tudi do zniževanja deleža davkoplačevalcev glede na upravičence socialnovarstvenih storitev.

Neugodna starostna struktura prebivalstva prinaša tudi politične probleme. S staranjem prebivalstva se ustvarjajo ugodna tla za razširitev in utrditev konformizma ter konzervativnih družbenih vrednot. Struktura volilnega telesa se vse bolj nagiba v prid starejših, ki zastopajo, kot kažejo socialno-psihološke raziskave volilnega vedenja, radikalno konzervativna stališča. Zato se lahko upravičeno pričakuje, da bodo vrednote, stališča in mnenja starejših v »ostarelih« družbah v prihodnje vedno močnejše vplivala na izide volitev in referendumov, pogosto v škodo interesov mlajših generacij.

Evropske države so se na neugodne demografske razmere in porajajoče se probleme različno odzvale.

Med raziskovalci demografskih procesov obstaja prepričanje, da je zadrževanje rodnosti pod nivojem enostavne reprodukcije povsem nov pojav v zgodovini človeštva.

Med dejavnike, ki so bistveno prispevali k upadu rodnosti pod nivo enostavnega obnavljanja, raziskovalci uvrščajo predvsem odlaganje porok, izvenzakonska rojstva, razveze in prezaposlenost žensk. Vendar pa to še vedno niso temeljni razlogi za nizko rodnost.

Upadanje in zadrževanje rodnosti pod ravni enostavnega obnavljanja prebivalstva je povezano s številnimi dejavniki, ki se po značaju vplivanja med seboj lahko precej razlikujejo.

Med njimi so dejavniki, katerih vpliv se vleče že iz preteklosti in se do danes še ni izčrpal, dejavniki, katerih vpliv ima značaj cikličnega nihanja (ekonomski procesi) ali kratkotrajnejše enkratne epizode (posamezniki v zvezi z varovanjem otrok).

Rodnost v Sloveniji je v zadnjem desetletju dosegla kritično mejo, saj se je od osemdesetih let, ko je število rojstev začelo naglo upadati, zmanjšala skoraj za polovico in tako ne zagotavlja več niti enostavnega, kaj šele razširjenega obnavljanja prebivalstva. Tako se je še leta 1980 v Sloveniji letno rodilo okoli 30.000 otrok, danes le še okoli 17.500.

Vsaka Slovenka bi morala roditi povprečno vsaj 2,1 otroka v svojem rodnem obdobju, rodi pa povprečno 1,2 otroka, torej le 60 % potrebnega naravnega prirastka. V minulih letih je negativni trend števila rojstev nevtraliziralo le priseljevanje iz drugih držav. Nizka rodnost vpliva tudi na hitrejšo staranje prebivalstva. Še pred leti je povprečni delež prebivalstva, starejšega od 65 let, znašal 10 %, po zadnjem štetju je narasel na 14 %, leta 2036 pa naj bi znašal kar četrtno vsega slovenskega prebivalstva. Nizka rodnost bo imela dolgoročne posledice ne le v praznih vrtcih, šolah in zdravstvenih domovih, ampak tudi na fakultetah in na trgu delovne sile, predvsem pa v pokojninskem in zdravstvenem sistemu, ki temeljita na t. i. medgeneracijski pogodbi. Delež aktivnega prebivalstva, ki bo vlagal v pokojninsko blagajno, bo premajhen v primerjavi s povečanim številom upokojencev, ki bodo iz njega črpali sredstva za pokojnine.

Leta 1995 se je rodilo 184 otrok, umrlo je 173 ljudi, lani je bilo 131 novorojenčkov, umrlo pa je 167 ljudi.

Države članice Evropske unije se že več let soočajo z neobvladljivimi demografskimi pojavi. Rodnost, ki naj bi bila vsaj 2,1, je npr. v EU manjša od 1,5, v Sloveniji pa je le 1,2 otroka na žensko. Posledice so zmanjševanje srednje oziroma gospodarsko aktivne generacije, nizka gospodarska rast, težave pri financiranju pokojnin, vidna in prikrita socialna izključenost itd.

Nizka rodnost izgleda kratkoročno koristna. Vrednost te koristi v Sloveniji znaša letno okrog štiristo milijard tolarjev oziroma skoraj eno milijardo in sedemsto milijonov evrov, v državah članicah EU pa okrog štiristo milijard evrov. Motivi za odpravo nizke rodnosti so zato prešibki, da bi spodbudili odpravo tega škodljivega pojava.

Sedanja volilna zakonodaja državljanom ne omogoča izvolitve parlamenta in vlade, odgovorne za demografski razvoj. Vlade ne morejo upoštevati družine oziroma staršev v skladu z načeli demokracije. Politika nizke rodnosti spodbuja sama sebe, zato nizka rodnost in njene posledice izgledajo nerešljive. Problem bo odpravljen tedaj, ko bodo na splošnih volitvah upoštevani tudi interesi staršev. To je izvedljivo s priznanjem volilne pravice mladoletnim državljanom, ki jih bodo na volitvah zastopali njihovi starši. Taka oblika volilne pravice je skladna z načeli sodobne demokracije.

Možnosti za vodenje demografskega razvoja sta vsaj dve. Prva je nadaljevanje sedanjega razvoja z nepredvidljivimi posledicami, druga možnost pa je, da parlamenti in vlade prevzamejo odgovornost za pozitivne demografske spremembe.

3.3 SPREMEMBE PREBIVALSTVA SLOVENIJE

Rodnost v Sloveniji se je začela tako kot v drugih evropskih državah intenzivneje zmanjševati že v obdobju demografskega prehoda, ki se je večinoma začel v prejšnjem stoletju in se končal v prvi polovici tega stoletja. V tem obdobju se je rodnost spustila do ravni enostavnega obnavljanja prebivalstva zaradi preobrazbe tradicionalne kmečke družbe v moderno industrijsko družbo. Do širjenja spoznanj, da je rodnost mogoče nadzorovati in omejevati, je prihajalo v evropskih deželah z različnimi stopnjami socialnega in ekonomskega razvoja. Raziskave so pokazale, da je bila hitrost uveljavljanja novega vzorca rodnostnega vedenja zelo povezana s spremenjenim odnosom odraslih do otrok in z zatonom tradicionalne družinske morale.

Razlogov za zmanjševanje rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih je več. Nadaljujejo se procesi, ki so se odvijali že pred demografskim prehodom in med njim, katerih rezultat je uveljavitev različnih načinov življenja in zaostritev neskladij med družino ter današnjim načinom ustvarjanja virov za preživetje. Na rodnost vplivajo tudi dejavniki, katerih vpliv ima značaj cikličnega nihanja (izmenjavanje obdobjev naraščanja in upadanja gospodarskega razvoja) ter enkratni dogodki (npr. politične in gospodarske spremembe po letu 1990 – t. i. tranzicija).

Raziskave so pokazale, da je imelo v prejšnjih desetletjih naše prebivalstvo z različnimi socialno-ekonomskimi značilnostmi (kot so izobrazba, delovni status, posedovanje materialnih dobrin, vernost in kraj bivanja) približno podobno število otrok. K večjemu številu otrok so nagibali predvsem tisti, ki so imeli rešeno stanovanjsko vprašanje in višjo normativno predstavo o velikosti družine. Ob tem se je pokazalo, da obstaja precejšen razkorak med dejanskim in idealnim številom otrok. Danes mlajše generacije v primerjavi s starejšimi pozneje oblikujejo svoje družine in v najintenzivnejšem obdobju svojega reproduktivnega življenja pogosto živijo skupaj z drugimi sorodniki, kar je eden pomembnih vzrokov za upadanje rodnosti. Tudi nekateri tuji raziskovalci vidijo v poznem odločanju za starševstvo glavni razlog za današnjo zelo nizko rodnost.

Pri upadanju avtohtonega prebivalstva opozarjamo na podatek, da je upadanje zaskrbljujoče tedaj, ko delež priseljenega prebivalstva doseže raven 10 %. (Pri nas je ta delež 7,6 %). Ob tem je treba upoštevati pripravljenost priseljencev na prilagajanje in sprejem civilizacijskih navad in kulture avtohtonega prebivalstva. Tudi integriranje priseljencev, ki prihajajo iz drugih narodnostnih okoljih, samo navidez in začasno rešuje negativno demografsko gibanje.

Med osnovne pogoje, potrebne, da bi lahko uresničili svoje želje po otrocih, sodi čim kakovostnejše življenje, katerega pomemben del je reproduktivno zdravje. Zdravje je osnovni pogoj za uspešno poklicno kariero in učinkovito ter dolgotrajno skrb za otroke in druge družinske člane. Pozitiven odnos prebivalcev do lastnega zdravja in zdravja otrok mora država čim bolj vzpodbujati. Naša država je sicer sprejela vrsto zdravstvenih zakonov, pri izvajanju zdravstvene politike pa zaostaja za drugimi evropskimi državami.

Nekateri neugodni zdravstveni kazalci opozarjajo, da se zaradi vse večjega razslojevanja, spremenjenega financiranja (obvezno in prostovoljno zdravstveno zavarovanje) in spremenjene organiziranosti zdravstvene dejavnosti poslabšuje tudi

dostopnost zdravstvenega varstva, predvsem za določene skupine prebivalstva (socialno-ekonomsko ogrožene, mladostnike, skupine na obrobju).

3.4 PREDLAGANI UKREPI, KI JIH PREDLAGA REPUBLIKA SLOVENIJA

Spremembe prebivalstva Slovenije

Država naj:

1. oblikuje in sprejema take ukrepe, ki bi mladi generaciji po končanem šolanju omogočali čim hitrejšo osamosvojitvev ter oblikovanje in nadaljnjo rast družine; v zvezi s tem bi bilo potrebno sprejeti ustrezne ukrepe zlasti na stanovanjskem področju in na področju delovnopravne zakonodaje;
2. zaradi upadanja rodnosti odpravi diskriminacijsko izvajanje delovnopravne zakonodaje, zlasti tiste, ki zadeva socialno-ekonomski položaj mater na delovnem mestu; sankcionira vse oblike diskriminacije pri zaposlovanju žensk zaradi nameravanega materinstva;
3. spozna, da je vlaganje v zdravje vlaganje v družbeni in gospodarski razvoj, varovanje zdravja rodne obdobja in dosledno spoštovanje reproduktivnih pravic pa bistvenega pomena za ohranjanje delovne sposobnosti aktivne populacije in zdravja vsega prebivalstva;
4. izdela strategijo varovanja zdravja, ki bo vključevala vse elemente koncepta reproduktivnega zdravja s posebnim poudarkom na vzpodbujanju zdravja mladostnikov in tudi ohrani sedanji položaj reproduktivnega zdravstvenega varstva;
5. obnovi delovanje Nacionalnega sveta za prebivalstvo, ki mora pripraviti nacionalni program prebivalstvene politike in uskladiti delovanje vseh sektorjev, ki s svojimi ukrepi vplivajo na prebivalstvo;
6. spodbudi raziskave s področja različnih vidikov družinskega življenja, med katere sodi tudi rodnostno vedenje in varovanje reproduktivnega zdravja prebivalcev Slovenije.

3.5 STATISTIČNI PODATKI RODNOSTI V SLOVENIJI

3.5.1 Povprečna družina z otroki ima 3,4 člana

V družinah z otroki se število otrok zmanjšuje, povečuje pa se njihova povprečna starost – ta je 17 let in pol. Najmlajši so v družinah staršev, ki živita v zunajzakonski skupnosti, in so stari povprečno 10 let, otrok v družini poročenih staršev pa je v povprečju polnoleten (18 let). Najstarejši je otrok, ki živi samo z enim staršem in ima približno 23 let.

V 77 % družin je živel vsaj en otrok. Vseh otrok v družinah je bilo 695 tisoč; glede na

statistično definicijo družine pa so bili najstarejši otroci stari tudi več kot 70 let. Med družinami z otroki je samo v vsaki šesti družini živel otrok, mlajši od 6 let. Povprečna družina z otroki šteje 3,4 člana. Najštevilčnejše so družine, v katerih so starši poročeni (3,7 člana), sledijo družine, v katerih živijo pari v zunajzakonski skupnosti (3,5); povprečna velikost enostarševskih družin pa je 2,3 člana. Približno polovica družin ima enega otroka (48,6 %), malo manj družin (42 %) ima dva otroke, delež velikih družin, to je družin s tremi otroki, pa znaša 9 %.

3.5.2 V četrto stoletje se je število otrok zmanjšalo za tretjino

Konec leta 2004 je v Sloveniji živel 286 678 otrok, mlajših od 15 let, kar predstavlja 14,4 % vsega prebivalstva. Zniževanje števila otrok je posledica zniževanja števila rojstev. Leta 1971 so mladi do 15. leta predstavljali četrtno prebivalstva, leta 2004 pa za 10 odstotnih točk manj. V tem obdobju se je delež predšolskih otrok zmanjšal za polovico, delež osnovnošolskih pa za 40 %. Ker je število živorojenih že skoraj pet let nespremenjeno (med 17 in 18 tisoč), pričakujemo, da se bo število predšolskih otrok vsaj za nekaj let ustalilo.

Eurostat napoveduje: Leta 2050 bo v Sloveniji otrok še malo manj kot zdaj.

Nizka rodnost, podaljševanje življenja in majhen selitveni prirast bodo še naprej vplivali na število in starostno strukturo prebivalstva. Tako se bo po napovedih evropskega statističnega urada, v Sloveniji delež otrok, mlajših od 15 let, leta 2050 zmanjšal od sedanjih 14,5 % na 13 % (najmanj otrok, 12 %, napovedujejo za leto 2039), delež predšolskih otrok pa naj bi bil približno tolikšen kot je zadnja leta, ko znaša 5 %.

3.5.3 V Evropi je najnižji delež otrok v Italiji in Bolgariji, najvišji pa v Albaniji

Po podatkih Sveta Evrope se delež otrok po posameznih evropskih državah giblje od 14,2 % (Italija, Bolgarija) do tretjine vsega prebivalstva (Albanija). Tudi v Turčiji tretjino prebivalstva predstavljajo otroci. Na Islandiji in na Cipru, Irskem ter Norveškem otroci predstavljajo petino vsega prebivalstva. Med državami, nastalimi na ozemlju nekdanje Jugoslavije, ima najvišji delež otrok Makedonija (20,4 %), nekaj manj pa Srbija in Črna gora (19,5 %). Najnižji delež otrok med temi državami imata Hrvaška (16,6 %) in Slovenija.

Skupine generacij	Povprečno št. živorojenih otrok na eno žensko
1873-1877	4,7
1878-1882	4,3
1883-1887	4
1888-1892	3,6
1893-1897	3,4
1898-1902	3,3
1903-1907	3
1907-1910	2,8
1911-1915	2,6
1916-1920	2,4
1921-1925	2,2
1925-1930	2,1
1931-1935	2
1936-1940	2
1941-1945	1,9

3.5.4 Naravni prirast v Sloveniji leta 2004

	1980	1990	1995	2003	2004
Živorojeni	29902	22368	18980	17321	17961
Umrli	18820	18555	18968	19451	18523
Naravni prirast	11082	3813	12	-2130	-562
Naravni prirast na 1000 prebivalcev	5,8	1,9	0,0	-1,1	-0,3

Leta 2004 je bil naravni prirast v občini Celje -104. Vseh živorojenih otrok v tej občini pa je bilo 412.

3.5.5 Delež in število mladih se zmanjšujeta

Največ mladih v Sloveniji je v zadnjih 50 letih naštel popis leta 1981 (458 tisoč oziroma 24,2 % vsega prebivalstva). Dvajset let prej, ob popisu 1961, je bilo mladih le 378 tisoč. V zadnjih dvajsetih letih se število mladih počasi, vendar stalno zmanjšuje. Ob popisu 2002 jih je bilo 423 tisoč in predstavljajo samo še 21,5 % prebivalstva. V vseh starostnih skupinah prevladujejo fantje, skupaj jih je 11 tisoč več kot deklet. Po projekcijah prebivalstva se bo delež mladih leta 2008 zmanjšal za manj kot 20 %.

3.5.6 Rodnost med mladimi je izjemno nizka

Do 29. leta starosti je rodila komaj vsaka peta ženska. Med tistimi, ki so rodile, sta dve tretjini rodili samo enega otroka. Med mladimi do dopolnjenih 21 let je rodnost v Sloveniji zanemarljiva, pri 29 letih pa v povprečju stopnja rodnosti prvič preseže 1 otroka na žensko, vendar pa tretjina žensk te starosti še ni rodila.

3.5.7 Matere v Sloveniji

Statistika o materah ni prav bogata. Največ podatkov zberemo s popisi prebivalstva, ki so praviloma pridobljeni vsakih 10 let. Zadnji je potekal v letu 2002. Nekaj podatkov pa vsako leto pridobimo iz porodnišnic. V Sloveniji je bilo konec marca 2002, ko smo popisovali prebivalce Slovenije, 632.197 mater. To je kar je 73,6 odstotkov žensk, starih 15 let ali več, med njimi je bilo 1,3 odstotka tujk. Povprečna starost matere je med popisi 1991 in 2002 porasla za 4 leta in je ob zadnjem popisu znašala v povprečju 52,3 leta. V povprečju je imela leta 2002 mati v Sloveniji 2,1 otroka. Polovica mater je rodila dva otroka, dobra četrtina enega, skoraj vsaka sedma pa tri otroke. Popisni podatki leta 1991 pa so pokazali, da je mati tedaj imela v povprečju 2,2 otroka.

V družinah je s starši živelo 162.443 hčera, ki so bile v povprečju stare 16 let, in 236.264 sinov, ki pa so bili v povprečju stari 18,8 let. 14,2 odstotka (55.212) sinov in 5,7 odstotka (17.391) hčera, ki živijo s starši, je starejših od 30 let.

Skoraj dve tretjini (67,9 %) vseh mater je bilo poročenih, 6,3 odstotka ločenih, 10,1 odstotka samskih in 15,7 odstotka ovdovelih. 5,4 odstotka jih je živelo v zunajzakonskih skupnostih - med njimi je bilo še vedno uradno poročenih 7,7 odstotka, 16,9 odstotka ločenih, 70 odstotkov samskih in 5,3 odstotka vdov. Zanimivo je, da je bilo ob popisu 1991 za 2,6 odstotka več mater poročenih, več pa je bilo tudi vdov (17,3 %). Manj mater je bilo ločenih (5,1 %) in samskih (6,9 %).

Dobrih 43 odstotkov mater je bilo zaposlenih, 2 odstotka je bilo samozaposlenih in 39,5 odstotkov upokojenk, vsaka 17. pa je bila gospodinja. Tretjina mater je imela končano osnovno izobrazbo, 47,1 odstotka srednjo, 12,4 odstotka višjo oziroma visoko izobrazbo, 0,7 odstotka mater pa je imelo podiplomsko izobrazbo.

Vsaka 7. mati je bila samohranilka in je bila v povprečju za dve in pol leti mlajša od povprečne starosti matere. Polovica samohranilk je bila zaposlena ali samozaposlena. Med samohranilkami je bilo manj gospodinj, kot je povprečje med materami – torej je bila vsaka 44. samohranilka gospodinja. Matere samohranilke so v povprečju bolj izobražene kot matere, ki živijo s partnerji. Osnovnošolsko izobrazbo je imelo 26,8 odstotka mater, srednješolsko 48,6 odstotka mater, višjo ali visoko izobrazbo 14,3 odstotka in 1 odstotek mater je imel podiplomsko izobrazbo.

Od 92,6 odstotka mater, ki so se leta 2002 opredelile po narodnosti, je bilo 93,2 odstotka Slovenk in te so imele v povprečju 2,1 otroka. 2,2 odstotka mater se je opredelilo za Hrvatice (2,0 otroka) in 1,9 odstotka za Srbkinje (1,9 otroka). Največ otrok je v povprečju rodila mati Romkinja (3,3 otroka), sledi Albanka (2,7 otroka).

Matere, ki so se po veroizpovedi opredelile za katoličanke (63,6 %), so imele v

povprečju 2,2 otroka (kar je za 0,1 otroka manj kot leta 1991). Največ otrok so v povprečju imele matere islamske in drugih krščanskih veroizpovedi, s po 2,3 otroka. Statistika rojenih v letu 2003 kaže, da je v Sloveniji prvič rodilo 8.676 žensk, ki so bile v povprečju stare 27,3 leta. V tem letu je 6.281 mater rodilo drugega otroka in 1.800 tretjega - 12 mamic pa je rodilo devetič ali večkrat. Skupno so rodile 17.321 živorojenih otrok, kar je bilo precej manj kot pred tridesetimi leti (28.625 otrok). Dve mamic sta bili mlajši od 15 let, 10 jih je rodilo v starosti 45 let ali več. Vedno več mater rojeva dvojčke ali trojčke, delež porodov le-teh je znašal 1,8 odstotka.

Neporočene ženske, ki so v letu 2003 prvič postale matere, so bile ob času poroda v povprečju za 1,2 leta mlajše od poročenih mater; njihova povprečna starost je bila 26,8 leta, povprečna starost poročenih mater pa je bila 28 let.

Leto	Št. rojstev	Delež rojenih v zunajzakonski zvezi	Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka	Stopnja rodnosti
1980	29.902	13,10 %	23	2,11
1991	21.583	26,40 %	24,5	1,42
1997	18.165	32,70 %	25,6	1,3
2003	17.321	42,50 %	27,3	1,2

3.6 PREGLED NEKATERIH RODNOSTNIH RAZISKAV NA SLOVENSKEM

Čeprav je rodnostno vedenje Slovencev postalo družabno zaznan problem v drugi polovici 19. stoletja, ko je številčna majhnost slovenskega naroda postala sinonim za potencialno narodovno ogroženost, je bila v Sloveniji prva anketa o rodnosti izvedena šele leta 1976 v okviru svetovne raziskave o rodnosti. Raziskava se je osredotočila na kontracepcijsko in rodnostno vedenje poročenih žensk, nizko stopnjo rodnosti organizacijo družin, družbene vloge žensk, motiviranostjo prebivalstva za rojevanje večjega števila otrok in načrtovanje družine.

Šest let kasneje, leta 1995, je bila izvedena razširjena raziskava rodnostnih in družinskih vzorcev vedenja, vendar v okviru mednarodnega projekta Fertility and Family Survey (FSS). Namen te raziskave je bil izdelati podatkovno zbirko o rodnosti, ki bi bila primerljiva z zbirkami drugih evropskih držav. Posebnost raziskave je bilo preučevanje rodnosti z vidika reproduktivnega vedenja generacij, ki šele vstopajo v rodno obdobje in primerjanje teh s starejšimi generacijami. Sodelavci projekta so skušali odgovoriti na zelo ambiciozna in kompleksna vprašanja, kot so na primer: zakaj je v Sloveniji značilen pojav intenzivnega padanja rodnosti in hkrati hitrega staranja prebivalstva; zakaj se starostne generacije, ki vstopajo v rodno obdobje, odločajo za manj otrok; ali svoja pričakovanja o številu otrok do konca rodnostnega obdobja izpolnijo in če ne, zakaj jih ne; zakaj v Sloveniji ne moremo povečati deleža uporabnikov zanesljive kontracepcije in zakaj ni mogoče znižati odstotka povratnic za splav; zakaj se novi pari vedno redkeje poročajo in ali to vpliva na njihovo rodnost. Rezultati raziskave so pokazali, da se rodnost spreminja iz generacije v generacijo hitreje, kot se spreminjajo stališča vprašancev o družini in otrocih. Rezultati so prav tako pokazali, da se starost ob prvem spolnem odnosu niža, da se podaljšuje doba izobraževanja in posledično bivanja pri starših. Mladi naj bi pozneje vstopali v partnerske zveze in odlagali starševstvo na

poznejša leta. Otrok pomeni za anketirance v večini primerov strošek, kar so raziskovalci razlagali kot uveljavljanje »odgovornega starševstva« pri državljanih Slovenije. Bodo naši rezultati, ki si jih bomo pridobile z anketiranjem enaki ali se bodo razlikovali?

3.7 DEFINICIJA OSNOVNIH POJMOV

Za lažje razumevanje rodnostne in sploh demografske problematike je potrebno opredeliti pojme, ki jih uporabljamo. Tu gotovo ne moremo omeniti vseh, saj je pogosto težko ločiti med pojmi, ki naj bi bili splošno znani, in tistimi, ki to niso. Literatura s področja razlage osnovnih pojmov in drugih pomembnejših izrazov, ki so vezani na demografsko preučevanje, je precej obsežna. Poleg učbeniške literature in strokovnih priročnikov je pomemben delež prispeval tudi Statistični urad RS, ki v svojih izdajah vedno uvodoma definira uporabljene pojme. Tudi v našem primeru se bomo naslonili na definicije pojmov, kot jih razumejo na Statističnem uradu, saj je identičnost razlag temeljni pogoj za nedvomno razumevanje in pravilno rabo statističnih podatkov.

Prebivalec je oseba, ki ima v Sloveniji stalno, začasno ali z drugimi predpisi urejeno prebivališče. Glede na vir podatka je definicija prebivalstva različna.

Begunec je oseba, ki ji je bil po zakonu o tujcih priznan status begunca v Republiki Sloveniji. Te osebe zapustijo državo, katere državljanji so ali imajo v njej stalno prebivališče, da bi se izognili preganjanju zaradi svojega političnega prepričanja, kulturnega ali znanstvenega delovanja ali narodnostne, rasne oziroma verske pripadnosti. Na osnovi prošnje so jim bili priznani statusi beguncev v Sloveniji.

Zdomec je prebivalec Slovenije, ki je v času statističnega opazovanja delal pri tujem delodajalcu ali samostojno v tujini oziroma je bil družinski član zdomca in je z njim živel v tujini. Ni pomembno, koliko časa je živel ali delal v tujini.

Tuje prebivalstvo v Sloveniji sestavljajo:

- tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji,
- tujci z začasnim prebivališčem v Sloveniji,
- begunci, ki jim je bil po zakonu o tujcih priznan status begunca v Republiki Sloveniji,
- osebe z začasnim zatočiščem v Republiki Sloveniji.

Tujec s stalnim prebivališčem v Sloveniji je:

- oseba z državljanstvom in izdanim dovoljenjem za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji, ki je v Sloveniji prijavila stalno prebivališče,
- oseba brez ugotovljenega državljanstva oziroma brez državljanstva in s prijavljenim državljanstvom v Sloveniji, ki je bila državljan nekdanje SFR Jugoslavije, Češkoslovaške, Sovjetske zveze oziroma drugih držav.

Živorojen otrok takoj po rojstvu pokaže znake življenja (dihanje, srčni utrip, trzanje mišic), čeprav le za krajši čas.

Vrstni red rojstva je številčno zaporedje rojenega otroka glede na število vseh otrok, ki jih je mati doslej rodila.

Dojenček je otrok, ki še ni dopolnil prvega leta starosti.

Mrtvorojeni otrok je otrok, ki je bil rojen oziroma izločen iz materinega telesa brez znakov življenja (ni dihal, se gibal, srce ni utripalo) in je ob porodu tehtal najmanj 500 g, ali je nosečnost trajala najmanj 22 tednov ali pa je bila dolžina njegovega telesa najmanj 25 centimetrov.

Dovoljeni splav so vse umetne prekinitve nosečnosti do 10. tedna nosečnosti (na zahtevo ženske) oziroma v višji nosečnosti (z dovoljenjem komisije za umetno prekinitve nosečnosti) ter vse umetne prekinitve nosečnosti med 12. in 28. tednom nosečnosti zaradi prenatalno ugotovljenih težjih nepravilnosti ploda oziroma kadar je ogroženo zdravje in življenje nosečnice.

Pričakovano trajanje življenja je povprečno število življenja, ki jih še lahko pričakuje oseba, stara natančno x let, če bo umrljivost po starosti v času življenja te osebe enaka vrednostim umrljivosti v tablicah umrljivosti za opazovano leto.

Zakonski stan je pravno stanje, ki opredeljuje položaj osebe do drugih oseb. Odločilo je, ali je oseba že kdaj sklenila zakonsko zvezo. Glede na to je lahko samska, poročena, ovdovela, razvezana.

Družina je življenjska skupnost staršev (obeh ali enega) in njihovih neporočenih otrok, ki živijo v istem gospodinjstvu; starost otrok ni omejena, vendar ti nimajo svoje družine oziroma ne živijo v zunaj zakonski skupnosti; družina je tudi skupnost moža in žene brez otrok oziroma moškega in ženske, ki živita v zunaj zakonski skupnosti.

Tip družine je značilnost družine glede na to, kdo v njej živi: zakonski par brez otrok, neporočen par brez otrok, zakonski par z otroki, neporočen par z otroki, mati z otroki, oče z otroki.

Gospodinjstvo je:

- skupnost oseb, ki izjavijo, da skupaj stanujejo in porabljajo dohodke za osnovne življenjske potrebe (stanovanje, hrano ...); navadno vsi člani živijo skupaj, lahko pa kak član gospodinjstva začasno dlje časa živi s starši zaradi dela, šolanja ali drugih vzrokov;
- oseba, ki živi sama ali z drugimi osebami, vendar ne porablja dohodke za preživetje skupaj z njimi in ni član drugega gospodinjstva.

Tip gospodinjstva je značilnost gospodinjstva glede na to, ali v njem živijo osebe v družinskih ali nedružinskih skupnostih. Družinsko gospodinjstvo je gospodinjstvo, v katerem živijo:

- člani ene družine,
- člani več družin, ki skupaj živijo in skupaj porabljajo dohodke za osnovne življenjske potrebe,

- člani ene ali več družin in osebe, ki niso člani teh družin, a skupaj stanujejo in skupaj porabljajo dohodke za osnovne življenjske potrebe.

Nedružinsko gospodinjstvo je lahko:

- samsko,
- skupnost dveh ali več oseb,
- skupinsko gospodinjstvo.

Samsko gospodinjstvo je gospodinjstvo osebe, ki ni član drugega gospodinjstva. Skupnost dveh ali več oseb je skupnost dveh ali več oseb, ki so v sorodu (na primer brat in sestra), a niso družina ali skupnost dveh ali več oseb, ki niso v sorodu (na primer prijateljici).

Skupinsko gospodinjstvo je gospodinjstvo oseb, ki trajno živijo v domovih (za ostarele, sirote, slepe ...), samostanih, bolnišnicah za neozdravljivo bolne ...

Aktivni prebivalec je oseba, ki:

- opravlja poklic in za svoje delo prejema dohodke v denarju ali naravi; v kmečkih gospodinjstvih sodita med aktivne osebe tudi pomagajoči družinski član (oseba, starejša od 14 let, ki ne obiskuje šole) in kmečka gospodinja, ki večinoma opravlja kmečka dela;
- ne opravlja poklica, ker prvič ali ponovno išče zaposlitev ali je prekinila delo, ker služi vojaški rok, je v priporu ali prestaja zaporno kazen.

Oseba z lastnimi dohodki je oseba, ki ni aktivna, je pa ekonomsko samostojna, ker živi od dohodkov svoje prejšnje zaposlitve (upokojenec, delovni invalid ...) ali prejšnje zaposlitve enega od ožjih družinskih članov (družinski upokojenec) ali se preživlja s socialno podporo, štipendijo, rento in podobno.

Vzdrževana oseba je oseba, ki nima lastnih sredstev za preživljanje in jo zato vzdržujejo starši, sorodniki ali drugi.

Poklic je delo, ki ga oseba opravlja zato, da si pridobi sredstva za preživljanje. Podatki o poklicu temeljijo na izjavi osebe, za katero so podatki zbrani oziroma na izjavi osebe, ki je te podatke posredovala. Poklic je opredeljen po vrsti dela, ki ga je oseba opravljala v času statističnega opazovanja. Podatki so razvrščeni po Enotni standardni klasifikaciji poklicev:

- kmetovalci in podobni delavci,
- rudarji, industrijski in podobni delavci,
- trgovsko osebje,
- storitveno osebje,
- osebje družbenega varstva,
- upravni, administrativni in podobni delavci,
- vodilno osebje,
- strokovnjaki in umetniki,
- ostali poklici.

Poleg teh ločimo še:

- osebe z lastnimi dohodki;
- vzdrževane osebe;
- osebe, ki v času statističnega opazovanja niso opravljale poklica, ker so delo prekinile, a so ponovno iskale zaposlitev ali so služile vojaški rok ali prestajale zaporno kazen, se razvrščajo po poklicu, ki so ga opravljale, preden so prekinile delo;
- gospodinje, ki so pretežni del delovnega časa opravljale kmečka, obrtna dela in podobna dela, se po poklicu razvrščajo v ustrezno poklicno skupino;
- osebe, ki so opravljale različna dela, se razvrščajo po poklicu, ki so ga opravljale največ;
- v poklicni skupini delavci brez poklica so upoštevane osebe, za katere podatek o poklicu v obrazcih ni bil vpisan, je bil vpisan nečitljivo ali pa poklic ni bil natančno opredeljen (na primer delavec).

Rodnostno obnašanje – pojem, ki označuje posameznikov celoten proces odločanja in uresničevanja ciljev in želja o številu otrok, ki jih bo imel. Določeno število otrok je rezultat rodnostnega obnašanja para ali posameznika. Izrazu obnašanje smo dali prednost pred izrazom vedenje, čeprav sta v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1997) označena kot pomenska sinonima. Po našem mnenju deluje izraz obnašanje bolj kompleksno in vseobsežno tako časovno kot vsebinsko. Izraz vedenje razumemo v ožjem oziroma časovno in vsebinsko trenutnejšem smislu. Lahko bi celo rekli, da gre pri obnašanju za cel sklop različnih vedenj – torej vedenj kot sestavnih delov obnašanja.

Tradicija – izhaja iz latinskega nedovršnika tradere, kar pomeni izročiti, predati. Pomensko lahko tradicijo opredelimo kot prenašanje verovanj, običajev, navad in podobno iz roda v rod. S pojmom tradicija razumemo tudi ustno izročilo in konkretne navade ter običaje. Tradicijo podobno razlaga tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika. Tradicija je nekaj, »...kar se je ustalilo v življenju kake skupnosti s prenašanjem iz roda v rod; navada običaj; izročilo; vrednota; dosežek; uveljavljena, dlje časa trajajoča dejavnost ...«. (SSKJ, 2000, str. 1412)

Operant – 1. tisti, ki povzroča določen učinek oziroma generira določen dražljaj; 2. v psihologiji označuje pogojevanje, s katerim dosežemo želeno obnašanje, prek nagrajevanja, ki okrepi primerno odzivanje.

Heteroetnični zakoni, heteroetične partnerske zveze – zakonske ali partnerske zveze, v katerih se zakonca ali partnerja razlikujeta po etnični opredelitvi.

Rodnost – sinonim za **fertilnost** (plodnost, rodovitnost).

Fekundnost ali fekunditeta – fiziološka plodnost.

Celotna rodnost – transverzalni pokazatelj rodnosti, ki pove hipotetično povprečno število otrok na eno žensko v rodnem obdobju na letni ravni pod pogojem rodnosti po starosti v izbranem letu.

Bejbibum (angleško baby boom) – angleški izraz, ki v prebivalstveni literaturi pomeni krajša ali daljša obdobja relativno višje rodnosti.

Končna rodnost ali končno potomstvo – longitudinalni pokazatelj rodnosti, ki pove, koliko otrok je v povprečju rodila ženska v svojem rodnem obdobju, pod pogojem, da je živel 49 let.

Zaprto prebivalstvo – prebivalstvo, katerega število je odvisno zgolj od naravnega gibanja.

Odrpno prebivalstvo – prebivalstvo, čigar število je odvisno tako od naravnega kot od mehanskega gibanja.

Zožena reprodukcija – nastopi takrat, kadar se generacije številčno obnovijo v manjšem obsegu.

Enostavna reprodukcija – o njej govorimo takrat, ko se generacije številčno obnovijo v enakem obsegu.

Razširjena reprodukcija – pri razširjeni reprodukciji prebivalstva se generacije številčno obnovijo v večjem obsegu.

Maltuzijanske populacije – družina vseh hipotetičnih metod prebivalstev, za katero sta značilni nespremenljiva starostna struktura ter nespremenljiva smrtnost po starosti in po spolu. Število prebivalcev maltuzijanskih populacij narašča po eksponentni krivulji.

Stabilno prebivalstvo – maltuzijanska populacija, pri kateri je izpolnjen pogoj, da je naravni prirastek konstanten in znan.

Stacionarno prebivalstvo – posebna oblika stabilnega prebivalstva, kjer je naravni prirastek znan in konstanten ter enak nič.

3.8 OSNOVNA VPRAŠANJA STATISTIKE PREBIVALSTVA

Statistika prebivalstva ali demografska statistika preučuje:

- *stanje prebivalstva v določenem trenutku*, kar vsebuje ugotavljanje števila prebivalstva, razmestitev prebivalstva v prostoru in strukturo prebivalstva po vrednostih različnih statističnih spremenljivk;
- *spremembe, to je gibanje prebivalstva v določenem časovnem obdobju*, kar zajema merjenje velikosti sprememb in intenzivnosti razvoja prebivalstva v času. Rojstva in smrti povzročajo *naravna gibanja*, migracije pa *mehanična gibanja* prebivalstva.

Demografska statistika se loteva vprašanj, ki so za ekonomiste zelo pomembna, saj je prebivalstvo poleg materialnih dejavnikov predpostavka ekonomske aktivnosti in družbenoekonomskega razvoja vsake države.

Proučevanje demografskih gibanj je v zadnjih desetletjih zaradi izredno hitre in neenakomerne rasti prebivalstva postalo še bolj aktualno. Prvo milijardo je prebivalstvo

doseglo okoli leta 1830, za drugo milijardo je potrebovalo sto let, za tretjo milijardo le še trideset, za četrto petnajst, za peto in šesto pa po dvanajst let¹.

Ocene števila prebivalcev v letih 1998 in 2000 ter izračunane povprečne letne stopnje rasti prebivalstva v obdobju 1995-2000 po svetovnih regijah.

Svetovna regija	Ocena števila prebivalstva (v milijonih)		Povprečna letna stopnja rasti 1995-2000 (v %)
	30.6.1998	30.6.2000	
<i>Evropa</i>	729	729	0,0
<i>Afrika</i>	749	784	2,4
<i>Azija</i>	3.585	3.683	1,4
<i>Oceanija</i>	29	30	1,3
<i>Severna Amerika in Latinska Amerika</i>	305	310	0,9
<i>Karibi</i>	504	519	1,6
<i>Svet skupaj</i>	5.901	6.055	1,3

Vir: *Demographic Yearbook 1998*, str. 89.

¹ Šesto milijardo so po ocenah Združenih narodov dosegli 12. oktobra 1999 po ocenah Zveznega urada pa že 19. junija istega leta.

Prebivalstvo in osnovni demografski podatki v Sloveniji od leta 1990 do 1996.

Leto	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Prebivalstvo	1.998.090	2.001.768	1.995.832	1.990.623	1.988.850	1.987.505	1.991.169
Živorojeni	22.368	21.583	19.982	19.793	19.463	18.980	18.788
Mrtvorojeni	100	106	110	95	105	84	105
Umrlji	18.555	19.324	19.333	20.012	19.359	18.968	18.620
Naravni prirast	3.813	2.259	649	-219	104	12	168
Priseljeni iz tujine	7.075	5.989	3.461	2.745	1.919	5.879	9.495
Dovoljeni splavi	14.731	14.027	13.258	12.154	11.324	10.791	10.218
Umrlji dojenčki	187	178	177	134	126	105	89
Ločitve	1.858	1.828	1.966	1.962	1.923	1.585	2.004
Posvojitve otrok	102	75	77	80	86	64	65

Vir: Statistični urad RS, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva, Inštitut za varovanje zdravja

Prebivalstvo in osnovni demografski podatki v Sloveniji od leta 1997 do 2002.

Leto	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Prebivalstvo	1.986.848	1.982.603	1.985.557	1.990.272	1.992.035	1.995.718
Živorojeni	18.165	17.856	17.533	18.180	17.477	17.501
Mrtvorojeni	89	117	87	68	85	93
Umrlji	18.928	19.039	18.885	18.588	18.508	18.701
Naravni prirast	-763	-1.183	-1.352	-408	-1.031	-1.200
Priseljeni iz tujine	7.889	4.603	4.941	6.185	7.803	9.134
Dovoljeni splavi	9.712	9.116	8.707	8.429	7.799	7.327
Umrlji dojenčki	94	93	79	89	74	67
Ločitve	1.996	2.074	2.074	2.125	2.274	2.457
Posvojitve otrok	54	46	48	45	52	...

Vir: Statistični urad RS, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva, Inštitut za varovanje zdravja

Osnovni podatki o rojenih v Sloveniji od leta 1990 do leta 1996.

Leto	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Živorojeni dečki	11.454	11.116	10.333	10.188	9.899	9.741	9.710
Živorojene deklice	10.914	10.467	9.649	9.605	9.564	9.239	9.078
Živorojeni na 100 prebivalcev	11,2	10,8	10,0	9,9	9,8	9,5	9,5
Celotna rodnost	1,46	1,42	1,34	1,33	1,32	1,29	1,28
Povprečna starost matere ob prvem rojstvu	23,9	24,1	24,2	24,6	24,8	25,0	25,3
Živorojeni zunaj zakonske zveze	5.488	5.702	5.529	5.536	5.600	5.657	5.984
Mrtvorojeni	100	106	110	95	105	84	105
Mrtvorojeni na 1000 živorojenih	4,5	4,9	5,5	4,8	5,4	4,4	5,6

Vir: Statistični urad RS, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva

Osnovni podatki o rojenih v Sloveniji od leta 1997 do leta 2002.

Leto	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Živorojeni dečki	9.323	9.256	9.049	9.368	9.064	9.025
Živorojene deklice	8.842	8.600	8.484	8.812	8.413	8.476
Živorojeni na 100 prebivalcev	9,1	9,0	8,8	9,1	8,8	8,8
Celotna rodnost	1,25	1,23	1,21	1,26	1,21	1,21
Povprečna starost matere ob prvem rojstvu	25,6	25,9	26,2	26,5	26,7	27,2
Živorojeni zunaj zakonske zveze	5.942	6.001	6.203	6.746	6.881	7.037
Mrtvorojeni	89	117	87	68	85	93
Mrtvorojeni na 1000 živorojenih	4,9	6,6	5,7	3,7	4,9	5,3

Vir: Statistični urad RS, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva

3.9 ODNOS MED RODNOSTNIM OBNAŠANJEM IN PROSTOROM

Rodnostno obnašanje ni le nek izoliran psihološki ali sociološki fenomen, temveč tudi geografski. Res je, da so odločitve o številu otrok osebne, vendar imajo prostorske posledice, lahko pa tudi vzroke. Premalo rojstev neizpodbitno vodi k izumiranju prebivalstva po naravni poti. Tako dobimo najprej območje depopulacije, kasneje pa opustelo kulturno pokrajino. Vzroki pa osebne odločitve posameznikov in parov pa imajo svoje korenine zopet v prostoru. Tudi rodnostno obnašanje moramo razumeti izrazito dialektično v smislu interaktivne povezanosti med posameznikom kot nosilcem

in vršilec svojega obnašanja in najširšim okoljem, ki ga obdaja in nanj na najrazličnejše načine vpliva. Tako, denimo lahko, oddaljenost delovnih mest, nezmožnost pridobitve zaposlitve, nezadovoljstvo s pogoji bivanja, neugodne stanovanjske razmere in drugo pripeljejo do frustracij, ki se kažejo bodisi z zmanjšano stopnjo reprodukcije bodisi z migracijami prebivalstva.

Učinki rodnostnega obnašanja so torej vedno prostorski, kakor tudi rodnostno obnašanje samo izhaja iz prostora in se v njem odvija. Na primer visoka rodnost slej ko prej pripelje do prenaseljenosti, v kolikor ni primerno pospremljena z emigracijo. Podobne prostorske posledice različnih stopenj rodnosti lahko zasledujemo na prehodu iz tradicionalne v industrijsko družbo. V agrarnih družbah je bila agrarna prenaseljenost v zgodovini in je še danes velik problem (ekstremen primer je Bangladeš z gostoto 865 prebivalcev na km² in z 58 % zaposlenih v kmetijstvu). Obdelovalne zemlje, ki je vir preživetja, je za vse premalo in tako so velike množice potisnjene z matičnih območij. Seveda to najbolj velja za obdobje po industrijski revoluciji.

Z industrializacijo sta se izboljšala tudi komunikacija in transport ljudi in informacij, to pa je prineslo mnogo novih pogledov na svet. Tako se je razvil še danes pogosto prisoten ekonomski pogled na rodnost, ki pavšalno pomeni, da je otrok dodaten strošek. Potem bi lahko na podlagi ekonomske opredelitve rodnosti pričakovali, da pari in posamezniki ne bodo več imeli otrok. Podatki kažejo, da kljub gotovo precejšnjemu pomenu ekonomskih dejavnikov, na srečo vendarle ni tako.

3.10 OSNOVNE METODE ZBIRANJA PODATKOV O PREBIVALSTVU

S prebivalstvom pojmujeemo skupnost oseb, ki prebivajo na določenem ozemlju v opazovanem trenutku. Vendar pa ta opredelitev še zdaleč ni dovolj natančna za statistično opazovanje prebivalstva. Pomen natančne *opredelitve prebivalstva* izhaja iz dejstva, da je število prebivalstva osnovni podatek demografske statistike in da se ta podatek uporablja za izračun tovrstnih kazalcev.

Tradicionalna metoda za ugotavljanje števila prebivalstva je popis prebivalstva, v zadnjih desetletjih pa se ob podpori sodobne informacijske tehnologije vse bolj uveljavljajo registri prebivalstva.

3.10.1 Popisi prebivalstva

Pri popisih gre za velike statistične akcije, ki so občasne, izvedene navadno vsakih deset let. Celotno prebivalstvo popišemo s posebnimi popisnicami. Za določene datume med dvema popisoma pa število prebivalstva izračunamo, če ne razpolagamo z registri prebivalstva.

Ugotavljanje števila prebivalstva s popisom prebivalstva zahteva določitev:

- popisne kategorije,
- datuma in kritičnega trenutka,
- ozemlja,
- popisnih vprašanj.

Popisno kategorijo moramo izbrati zato, ker prebivalstvo lahko popišemo po načelu *prisotnosti prebivalstva*, de facto, ali po načelu *stalnosti prebivalstva*, de iure. Če izvedemo popis prebivalstva po načelu prisotnosti, to pomeni, da popišemo vse osebe, ki se v kritičnem momentu popisa nahajajo na popisnem teritoriju, ne glede na to, ali prebivajo tam stalno ali začasno. Če pa izvedemo popis prebivalstva po načelu stalnosti, popišemo na konkretnem območju tiste osebe, ki imajo tam stalno prebivališče; torej ne glede na to, kje se nahajajo ob času popisa².

Popisi prebivalstva na ozemlju nekdanje Jugoslavije so bili pred 2. svetovno vojno izvedeni po načelu prisotnosti, po 2. svetovni vojni pa po načelu stalnosti. To dejstvo je treba upoštevati zlasti pri primerjavi števila prebivalstva manjših območij. Uporaba enega ali drugega načela lahko namreč na območjih, kjer je prebivalstvo zelo mobilno (turistični kraji, univerzitetna središča, poslovna središča) vodi do zelo velikih razlik.

Ugotavljanje števila prebivalstva zahteva tudi določitev **datuma** in določitev **kritičnega popisnega trenutka**, ker je prebivalstvo po eni strani zelo *mobilno*, po drugi pa zelo *dinamično*. Zaradi mobilnosti prebivalstva se popisi izvajajo pozimi ali zgodaj spomladi, ko prebivalstvo sorazmerno miruje. Ker pa je prebivalstvo, kot rečeno, tudi močno dinamično, ni dovolj izbrati le primeren datum popisa, ampak je treba opredeliti tudi tako imenovani kritični popisni trenutek. V Sloveniji se na premer rodi vsak dan skoraj 50 in umre nekaj čez 50 oseb. Kritični trenutek se navadno določi za polnoč popisnega dne: osebe, ki so se rodile po polnoči, ne štejemo, osebe, ki so umrle po polnoči, pa štejemo v popisno prebivalstvo.

Število prebivalstva se nanaša na določeno **ozemlje**. To dejstvo se kaže pri časovnih primerjavah. Ob naših popisih prebivalstva je bilo ozemlje Slovenije dokaj različno območje. Še mnogo občutnejše pa so spremembe pri manjših upravno teritorialnih enotah. Časovne primerjave zahtevajo zato predhodno preračunavanje prebivalstva na isto ozemlje.

Za popis prebivalstva je treba skrbno izbrati vrsto **vprašanj**, ki pomenijo vsebino opazovanja prebivalstva; gre za tiste značilnosti, ki jih želimo proučevati (starost, spol, zakonski stan, stalno prebivališče, poklic itd.). Število vprašanj je vsekakor relativno omejeno. V tehničnem pogledu pa morajo bit vprašanja postavljena tako, da se v čim večji meri izognemo napakam pri odgovorih.

Zgodovina popisov v Sloveniji je že razmeroma dolga. Med obema svetovnima vojnama sta bila izvedena na ozemlju Slovenije dva popisa: 31. 1. 1921 in 31. 3. 1931, po 2. svetovni vojni pa sedem popisov, in sicer:

- 15. 3. 1948
- 31. 3. 1953
- 31. 3. 1961
- 31. 3. 1971
- 31. 3. 1981
- 31. 3. 1991
- 31. 3. 2002

---

² Dijaki, študentje, vajenci, sezonski delavci, mladina na delovnih akcijah, osebe v zaporu in državljani v inozemstvu se pri uporabi stalnostnega načela popišejo v kraju stalnega bivališča.

Pri popisu v Sloveniji leta 1991 so bili popisani vsi državljani tedanje SFRJ, tuji državljani in osebe brez državljanstva, ki so imeli stalno prebivališče v Sloveniji, ne glede na to, ali so bili v kritičnem trenutku (31. 3. 1991 ob 24. uri) v naselju stalnega prebivališča prisotni ali ne. S popisom 1991 (kot tudi 1981) so bili kot *stalni prebivalci nekega naselja* upoštevani vsi tisti prebivalci, ki so izjavili, da imajo v tem naselju stalno prebivališče.

Pri predhodnih povojnih popisih pa je za *zaposlene osebe* veljalo, da je kraj dela istočasno tudi kraj stalnega prebivališča, razen v primerih, ko so se zaposleni vsak dan vračali v naselje, v katerem je živela njihova družina.

Popis leta 1991 je zajel tudi vsa družinska, samska in skupinska gospodinjstva, katerih člani so imeli stalno prebivališče v Sloveniji. Leta 1991 so bila že tretjič zapored popisana vsa stanovanja. Za razliko od dosedanjih popisov pa je popis 1991 zajel tudi vsa zasebna kmečka gospodinjstva, katerih člani imajo stalno prebivališče v Sloveniji. Število stalnega prebivalstva na sedanjem ozemlju Slovenije po rezultatih povojnih popisov:

Leto	Število prebivalcev
1948	1.439.800
1953	1.504.427
1961	1.591.523
1971	1.727.137
1981	1.891.864
1991	1.965.986

3.10.2 Register prebivalstva

V Sloveniji je bil register prebivalstva uveden leta 1953. V register so bili vključeni samo državljani tedanje Federativne ljudske republike Jugoslavije. Ažurnost, točnost in organizacija registra so se postopoma izboljševale. Statistični urad republike Slovenije (SURS) objavlja ocene prebivalstvu po starosti in po spolu po občinah od leta 1985 dalje. Ti podatki so na voljo s trimesečno zamudo.

Osnova registra prebivalstva so evidence o stalnem prebivalstvu in gospodinjstvih, ki jih vodijo občinski upravni organi za notranje zadeve. Register združuje te evidence v centralno vodeno evidenco prebivalstva v Sloveniji (Centralni register prebivalstva – CRP).

Centralni register prebivalstva se uporablja:

- kot evidenca državljanov Slovenije s stalnim prebivališčem v Sloveniji

CRP vsebuje identifikacijske podatke o posameznih osebah. Zahteva, da morajo biti podatki točni, vse spremembe pa tekoče vnesene v register.

Dajanje individualnih podatkov iz registra ureja zakon. Zakonsko je tudi urejeno posredovanje različnih seznamov oseb iz registra (na primer po teritorialni opredelitvi, po datumu rojstva in spolu ...)

CRP na primer omogoča izdelavo spiskov stalnih prebivalcev določene občine, naselja ali ulice po starosti, spolu, hišni številki, abecednem redu, ... Podatki iz CRP so osnova za izdelavo volilnih imenikov, statističnih vzorcev prebivalstva ipd.

- v analitične namene -
CRP daje podatke za nekatere družbene in demografske pojave, ki se nanašajo na prebivalstvo za potrebe statistike in tudi za različne kontingente prebivalstva, na primer po starosti, spolu, kraju prebivališča itd.;
- kot centralna baza podatkov -
funkcioniranje centralne baze podatkov omogoča učinkovitejše delo občinskim službam, saj jim daje celovito informacijo o gibanju prebivalstva in jih razbremeni medsebojnega komuniciranja zaradi posredovanja podatkov (na primer o selitvah med občinami).

3.10.3 Kakšne so prednosti in pomanjkljivosti CRP v primerjavi s popisi?

V primerjavi s popisom kot metodo zbiranja podatkov o prebivalstvu je prednost registra predvsem v njegovi ažurnosti, saj omogoča v načelu podatke za katerikoli datum. Računalniško vodenje CRP omogoča tudi veliko racionalizacijo dela. Vsebinsko je register tudi mnogo skromnejši od popisov, saj vsebuje le osnovne demografske podatke o prebivalstvu (spol, starost, kraj stalnega prebivališča).

3.11 DEFINICIJA IN PREDMET DEMOGRAFIJE

Poimenovanje »demografija« je skovanka starogrškega izvora, pri čemer *demos* in *graphein* pomenita »opisovati ljudstvo«. Breznikova definicija demografije se naslanja na pojem in definicijo, ki ju je prvi vpeljal A. Guillard. A. Guillard demografijo definira zelo široko in pravi, da je naravna in družbena veda o človekovi vrsti. Drugi avtorji pa uporabljajo ožje definicije, ki se večinoma zavedajo na naravno (nataliteta, mortaliteta) in mehansko (migracije) gibanje prebivalstva ter na opisovanje nekaterih osnovnih stanj (polna, starostna sestava, struktura po zakonskem stanu...).

Demografija je danes posebna znanost z lastnimi metodami in predmetom preučevanja. Demografija preučuje tudi gospodinjstva, družine in naselja kot najmanjše asociacije, v katerih živi prebivalstvo, in sicer tiste aspekte, ki so pomembni pri spoznavanju demografskega razvoja.

Začetki sodobne demografije segajo v sredino 17. stoletja, ko se je razvila demografska statistika. Očeta demografske statistike sta bila politična aritmetika Graunt in Petty. Težila sta k temu, da bi spoznala zakonitosti naravnega gibanja (smrtnosti in rodnosti) prebivalstva. Tako je John Graunt ugotovil, da se stopnja smrtnosti skozi čas (iz leta v leto) bistveno ne spreminja (za samomere, kronična obolenja in nesreče). Že tedaj so nastale prve tablice smrtnosti, ki so jih uporabljale zavarovalne družbe za ugotavljanje premij življenjskih zavarovanj ter za projekcije prebivalstva.

Demografija se deli na tri dela (po Breznikovi teoriji), ki se razlikujejo po predmetu preučevanja.

Obča ali teoretična demografija preučuje splošne zakonitosti, skupne vsem populacijam. Na primer: dolgoročno upadanje natalitete vpliva na upadanje deleža mladih in relativen porast srednje in stare generacije. Prehod z nekontroliranega režima rodnosti na kontrolni režim (kontrola rojstev in načrtovanje družine) je skoraj vedno

pospremljen s podobnimi spremembami v gibanju rodnosti žensk po starosti, s trajanjem zakonske zveze in podobno.

Aplicirana demografija – razvoj je potekal v glavnem znotraj drugih ved, ki imajo niz stičnih točk z demografijo (ekonomska demografija, geografska demografija = geodemografija = demogeografija ...). Marsikdaj je določen predmet težko nedvoumno uvrstiti v eno izmed znanosti, ker ima stične točke z večimi. V splošnem demografija preučuje komponente gibanja in sestave prebivalstva. V okviru aplicirane demografije obravnavamo tudi vprašanja, brez katerih ne bi mogli razumeti mnogih pojavov in pojmov, kot so urbanizacija, prehrana, socialna in profesionalna gibljivost (mobilnost), izobrazba, zdravstvo, (pre)bivanje. Gre za preučevanje demografski vidikov omejenih problemov in pojavov.

Posebna demografija se navadno ukvarja z opisnim preučevanjem določene populacije. Poleg te delitve obstaja še delitev na kvantitativno (pretežno količinski odnosi) in kvalitativno (preučevanje kakovostnih in atributivnih obeležij - socialnih, intelektualnih, fizičnih ...) demografijo.

Demografijo bi lahko, prirejeno po Malačiču, definirali tudi kot znanost, ki z metodami in pripomočki demografske analize preučuje abstraktne pojave in procese, ki izhajajo iz demografskih dogodkov vsakdanjega življenja.

O predmetu demografije je bilo veliko diskusij. Podobno kot pri definicijah demografije so tudi glede njenega predmeta preučevanja zavzemali različna stališča. Diskusije niso šle toliko v smer kaj preučevati, kakor v smer, obsega pojmovanja in preučevanja.

3.12 DEMOGRAFSKE STRUKTURE PREBIVALSTVA

Če razčlenimo prebivalstvo po vrednostih določene spremenljivke (po spolu, starosti, poklicu itd.), dobimo **strukture prebivalstva**. Za vrsto ekonomskih analiz je poznavanje določenih struktur prebivalstva osnovnega pomena, zato je glavna naloga popisov prebivalstva preskrbeti poleg podatka o skupnem številu tudi vrsto struktur prebivalstva. Osnovne strukture po spolu, starosti in kraju prebivališča dobimo tudi iz registra prebivalstva.

Strukture prebivalstva delimo običajno na *demografske, ekonomske in družbene*. Med **demografske strukture** spada na primer struktura prebivalstva po spolu, starosti, zakonskem stanu. Med **ekonomske strukture** sodi struktura prebivalstva po aktivnosti, poklicu, dejavnosti, vrsti naselja (mestno, vaško prebivalstvo), položaju v poklicu, sektorju lastništva itd. Med **družbene strukture** spada na primer struktura prebivalstva po stopnji izobrazbe, narodnosti, državljanstvu itd.

3.13 PREBIVALSTVENA STRUKTURA

V Sloveniji se delež prebivalstva, mlajšega od 15 let, zmanjšuje, medtem ko se delež starih nad 65 let povečuje. Od leta 1986 se je delež prebivalstva, mlajšega od 15 let, ko je bil 22 %, zmanjšal na 18,5 % leta 1995. V tem obdobju se je delež starejših od 65 let, povečal od 10 % na 12 %. Delež mladih je na enaki ravni kot na Finskem in na

Norveškem, vendar je v obeh skandinavskih državah delež starih večji. Po deležu starih pa smo bližje Irski, Islandiji in Češki, ki pa imajo večji delež mladih.

Delež mladih v Sloveniji je nekoliko višji kot v povprečju v evropski skupnosti ali v Nemčiji, Danski in Italiji in manjši kot v Franciji, Angliji in Belgiji. Delež starejših je nekoliko višji kot v Nemčiji in na Poljskem ter precej nižji kot v zelo razvitih evropskih državah.

Leta 1991 je bilo ob popisu okoli 640.000 gospodinjstev. Tri četrtine niso imele kmečkega prebivalstva. V družini je bilo 552.000 (86 % vseh gospodinjstev), od teh petina od zakoncev ni imela otrok ali pa ni živela z njimi. Več kot polovica (59 %) jih je bilo zakoncev z otroki, 15,4 % mater z otroki, 2,5 % očetov z otroki, 2,2 % neporočenih z otroki in 0,9 % neporočenih brez otrok. Največ jih je bilo z enim otrokom (37,2 %), več kot ena tretjina (34,3 %) z dvema otrokoma in 7,6 % s tremi ali več otroki.

3.13.1 Spolna struktura prebivalstva

Poznavanje spolne strukture prebivalstva je neposredno pomembno za analizo demografskih gibanj. Čeprav, gledano nasploh, obstaja med moškim in ženskim prebivalstvom približno ravnovesje, prihaja v posameznih časovnih obdobjih in v določenih državah tudi do znatnih presežkov bodisi ženskega ali moškega prebivalstva, nesorazmerja pa so lahko še zlasti občutna na manjših območjih.

Za analize spolne strukture uporabljamo dva kazalca:

- **odstotek moških** oziroma **odstotek žensk v celotnem prebivalstvu**; koeficient nam pove, kakšno je razmerje med številom moških in številom žensk, pomnoženo s sto;
- **koeficient maskulinitete** oziroma **koeficient faminitete**; ta pa nam pove ravno obratno, kakšno je razmerje med številom žensk in številom moških, pomnoženo s 100.

3.13.2 Starostna struktura prebivalstva

Starost je za potrebe statističnega merjenja opredeljena kot čas, ki ga je oseba preživela od rojstva do trenutka opazovanja (popis, anketa) oziroma do opazovanega dogodka (sklenitev zakonske zveze, rojstvo prvega otroka, zaposlitev ... smrt). Običajno jo merimo v letih, lahko pa tudi v mesecih. Opredelimo jo na dva načina: po dopoljenih letih starosti in po letnici rojstva.

Če prebivalstvo razvrstimo po starostnih skupinah, dobimo **starostno strukturo prebivalstva**. Ta pa je izredno pomembna za analizo demografskih gibanj. Umiranje prebivalstva, biološka reprodukcija prebivalstva itd. so tesno povezani s starostno strukturo prebivalstva. Odpira tudi vrsto ekonomskih in socialnih problemov. Relativno visok odstotek starega prebivalstva postavlja povsem drugačne probleme, kot so problemi prebivalstva z visokim deležem mladih ljudi.

3.13.3 Starostna piramida

Starostno strukturo prebivalstva lahko zelo nazorno prikažemo s starostno piramido. Za konstrukcijo starostne piramide moramo imeti podatke razčlenjene na enoletne ali petletne starostne skupine, in to posebej za moške in posebej za ženske. Sloni na koordinatnem sistemu. Na ordinato, to je y os, nanašamo meje starostnih razredov, na abscisno ali x os, pa frekvence razredov. Desna stran piramide prikazuje strukturo ženskega, leva stran pa strukturo moškega prebivalstva.

Iz oblike piramide lahko ugotovimo tudi osnovni **tip prebivalstva**. Piramida s široko osnovnico in prišiljenim vrhom kaže mlado prebivalstvo, relativna ozka osnovnica in kopasti vrh pa sta značilnosti piramide, ki prikazuje staro prebivalstvo.

Obodna črta piramide vsebuje tudi **udorine**. Ločujemo dve vrsti udorin, in sicer *primarne* (starostni letniki, ki so pretrpeli izgube v vojnah, epidemijah,...) ter *sekundarne udorine* (nastopajo zaradi deficita v rojstvih, ker so bili nekateri letniki skrčeni zaradi prej navedenih vzrokov).

3.13.4 Kazalci starostne strukture prebivalstva

Med kazalce starostne strukture prebivalstva uvrščamo:

- povprečno starost prebivalstva,
- odstotek starega oziroma mladega prebivalstva v skupnem številu prebivalstva in
- indeks staranja.

Povprečno starost prebivalstva dobimo tako, da skupno število let vseh prebivalcev delimo s številom vseh prebivalcev. Povprečna starost bo tem nižja, čim večji bo delež mladih letnikov v skupnem prebivalstvu, in obratno.

Povprečna starost je sintetični pokazatelj starostne strukture. Če računamo povprečno starost na osnovi vrste popisov, se nam praviloma pokaže *tedenca staranja* prebivalstva.

Pojav staranja merimo statistično še z dvema meriloma: z **odstotkom starega oziroma mladega prebivalstva v skupnem številu prebivalstva** in z **indeksom staranja**, ki je razmerje med starimi (65 in več let) in mladimi (pod 15 let) prebivalci.

Konvencionalno jemljemo naslednje kriterije za mlado, zrelo oziroma staro prebivalstvo. O *mladem prebivalstvu* govorimo takrat, če odstotek starega prebivalstva ne presega 5 oziroma če indeks staranja ni višji od 15. O *starem prebivalstvu* govorimo takrat, če je odstotek starega prebivalstva nad 7 oziroma indeks staranja nad 25. Med navedenima odstotkoma oziroma vrednostma indeksa imamo opraviti z *zrelim prebivalstvom*.

3.14 MERJENJE SMRTNOSTI

Spremembe v številu prebivalstva na določenem območju so neto rezultat smrti, rojstev in migracij³. Če hočemo ugotoviti vzroke teh sprememb, moramo analizirati vsakega od treh navedenih dejavnikov posebej. Take analize posameznih dejavnikov pa so potrebne tudi za oceno verjetnega števila prebivalstva v bodočem obdobju na osnovi preteklih gibanj. Analiza umiranja in rojstev nam osvetljuje mnoge pomembne socialne in ekonomske probleme opazovanega prebivalstva.

Število umrlih nam samo po sebi ne pove dosti. Če želimo dobiti podatek, ki bo služil za *merilo razlik v zakonitosti umiranja* (zaradi spremenjenih zdravstvenih razmer, zaradi sprememb v standardu itd.) v času ali med različnimi območji, med dejavnostmi in poklici, moramo število umrlih v določeni skupini primerjati s srednjim številom prebivalcev te skupine.

3.14.1 Splošna stopnja smrtnosti

Najenostavnejša stopnja smrtnosti je **splošna stopnja smrtnosti**, imenovana tudi *splošna stopnja smrtnosti ali mortaliteta*. Opredeljena je kot razmerje med številom umrlih in srednjim številom prebivalstva v določenem letu. Kot srednje število prebivalstva običajno upoštevamo stanje prebivalstva na dan 30. junij. Obrazec za izračun splošne stopnje smrtnosti zapišemo takole:

$$m = (M / P^{30.6}) * 1000$$

Uporabljena simbola pomenita naslednje:

M ... število umrlih v 1 letu
P^{30.6} ... srednje število prebivalstva v tem letu

Splošna stopnja smrtnosti nam torej pove, koliko ljudi umre povprečno v tem letu na 1000 prebivalcev.

Če imamo podatke o umrlih in prebivalstvu za **krajše časovno obdobje** (na primer za en mesec), izračunamo koeficient po obrazcu:

$$K = (Y * E_x) / (X * i)$$

Uporabljeni simboli pomenijo naslednje:

Y ... intervalni podatek
X ... trenutni podatek (srednja vrednost)
E_x ... konstanta, ki pove, na koliko enot spremenljivke X se nanaša koeficient

$i = \frac{\text{Obdobje, na katerega se nanaša intervalni podatek } Y}{\text{Obdobje, za katero računamo koeficient } K}$

---

³ Selitve prebivalcev.

V primeru splošne stopnje smrtnosti je Y število umrlih, X srednje število prebivalstva, konstanta E_x pa tisoč. Koeficient nam torej pove povprečno število umrlih na 1000 prebivalcev v enem letu, če bi prebivalstvo vse leto umiralo po zakonitosti umiranja, ki je veljala v intervalu, za katerega imamo podatke.

3.14.2 Specifične stopnje smrtnosti

Poleg splošne stopnje smrtnosti poznamo še **specifične stopnje smrtnosti**, ko primerjamo umrle v kaki kategoriji prebivalstva s srednjim številom prebivalstva tiste kategorije. Imamo na primer spolnospecifične, poklicnospecifične stopnje smrtnosti itd.

$$m_m = (M_m) / (V_m^{30.6.}) * 1000$$

$$m_f = (M_f) / (V_f^{30.6.}) * 1000$$

Uporabljeni simboli pomenijo naslednje:

m_m	...	število umrlih moških v 1 letu
$V_m^{30.6.}$	...	srednje število moških v tem letu
M_f	...	število umrlih žensk v 1 letu
$V_f^{30.6.}$	...	srednje število žensk v tem letu

Med specifičnimi stopnjami smrtnosti zavzemajo prav posebno mesto **starostnospecifične stopnje**, kajti *smrtnost* je gotovo v veliki meri *funkcija starosti*.

Starostnospecifične stopnje smrtnosti računamo po zgoraj naveden postopku, se pravi, da umrle v določeni starostni skupini delimo s srednjim številom prebivalstva ustrežajoče starostne skupine. Nekoliko bolj komplicirano izračunavamo le *smrtnost dojenčkov* (m_0).

Analitična vrednost specifičnih stopenj je večstranska:

- specifične stopnje smrtnosti nam pokažejo, v katerih **skupinah prebivalstva** je **umrljivost** glede na vrednost določene spremenljivke **izredno visoka**;
- specifične stopnje smrtnosti **omogočajo primerjavo umrljivosti** pri kakem prebivalstvu v daljšem časovnem obdobju oziroma primerjavo umrljivosti dveh prebivalstev.

Posebno analitično vrednosti ima starospecifična stopnja smrtnosti, znana kot *stopnja smrtnosti dojenčkov*, ki je kompleksen kazalec življenjske ravni in življenjskih razmer ter razvitosti neke države.

3.14.3 Standardizirane stopnje smrtnosti

Izračun standardiziranih stopenj smrtnosti sloni na predpostavki enakih oziroma nespremenjenih starostnih ali katerikoli drugih struktur dveh prebivalstev oziroma istega prebivalstva, če gre za primerjavo v času. Z izračunom standardiziranih stopenj želimo *izločiti moteči vpliv različnih struktur* in tako omogočiti realno primerjavo umrljivosti v sintetičnem izrazu.

Če želimo primerjati umrljivost prebivalstva A in umrljivost prebivalstva B, postopek poteka po naslednjih korakih:

- izračunamo specifične stopnje smrtnosti za prebivalstvo A in specifične stopnje smrtnosti za prebivalstvo B;
- izberemo kako standardno prebivalstvo, ki je lahko eno od obeh opazovanih prebivalstev ali pa kako tretje prebivalstvo, in ga razčlenimo na iste starostne razrede kot opazovani prebivalstvi;
- standardizirano stopnjo smrtnosti prebivalstva A izračunamo iz specifičnih stopenj smrtnosti prebivalstva A po *metodi tehtane aritmetične sredine*;
- standardizirano stopnjo smrtnosti prebivalstva B izračunamo iz specifičnih stopenj smrtnosti prebivalstva B po *metodi tehtane aritmetične sredine*.

Navadno pa nas zanima **indeks smrtnosti**, se pravi razmerje obeh stopenj smrtnosti. Ker se imenovalca obeh standardiziranih stopenj smrtnosti pri deljenju pokrajšata, je indeks razmerje pričakovanih smrti v standardnem prebivalstvu, če bi to umiralo po zakonitostih umiranja prebivalstva A, in pričakovanih smrti v standardnem prebivalstvu, če bi to umiralo po zakonitostih umiranja prebivalstva B.

V četrto stoletje se je število otrok zmanjšalo za tretjino

Konec leta 2004 je v Sloveniji živelo 286 678 otrok, mlajših od 15 let, kar predstavlja 14,4 % vsega prebivalstva. Zniževanje števila otrok je posledica zniževanja števila rojstev. Leta 1971 so mladi do 15. leta predstavljali četrtno prebivalstva, leta 2004 pa za 10 odstotnih točk manj. V tem obdobju se je delež predšolskih otrok zmanjšal za polovico, delež osnovnošolskih pa za 40 %. Ker je število živorojenih že skoraj pet let nespremenjeno (med 17 in 18 tisoč), pričakujemo, da se bo število predšolskih otrok vsaj za nekaj let ustalilo.

Otrok je že od sredine leta 2003 manj kot starejših

Prebivalstvo Slovenije se, podobno kot v drugih evropskih državah, stara. V Sloveniji se je tako razmerje med otroki in starejšimi prebivalci (od 65 let) obrnilo v korist starejših že sredi leta 2003. V prihodnje se bo razlika med številom starih in številom mladih le še povečevala. Delež otrok je najmanjši v obalnokraški regiji (12 %) in največji na Koroškem (skoraj 16 %).

V zadnjih desetih letih se je število umrlih otrok prepolovilo

Leta 2004 je v Sloveniji v starosti 0-14 let umrlo 113 otrok. Približno 60 % vseh, ki so mlajši od 15 let, umre v prvem letu življenja, pretežno zaradi prirojenih napak in kromosomskih nenormalnosti ter stanj, ki izvirajo iz perinatalnega obdobja. Po številu umrlih otrok do prvega leta starosti na 1000 živorojenih (3,7 v letu 2004) se Slovenija uvršča med države z najnižjo umrljivostjo dojenčkov, ki je sicer tradicionalno značilna za skandinavske države. Ta koeficient se je v zadnjih štiridesetih letih znižal od 30 na 3,7, kar je dober pokazatelj izboljšanja zdravstvenega varstva in napredka v razvoju medicinskih znanosti.

Zaradi poškodb, ki so posledica prometnih nezgod, padcev, utopitev, samomorov ali ubojev, je še pred desetimi leti med 100.000 umrlo 11 otrok, v zadnjih letih pa manj.

3.15 RODNOST

Rodnost je dejavnik, ki vpliva na številčno stanje prebivalstva v času v pozitivni smeri, v smeri večanja števila prebivalstva.

V zvezi z merjenjem rodnosti je potrebno najprej opredeliti *enoto statističnega opazovanja*, ker se v življenju srečujemo tako z živorojenimi kot tudi z mrtvorojenimi otroki. Ker so živorojeni otroci element biološke reprodukcije, upoštevamo pri kazalcih rodnosti prebivalstva le živorojence.

3.15.1 Splošna stopnja natalitete

Najenostavnejši kazalec rodnosti je splošna stopnja natalitete, ki izraža število živorojenih v povprečju na 1000 prebivalcev v enem letu.

$$n = N / P^{30.6} \cdot 1000$$

Uporabljeni simboli pomenita:

N ... število živorojenih v 1 letu
P^{30.6} ... srednje število prebivalstva v tem letu

Kot vidimo, je izračun splošne natalitete zelo preprost, vendar je analitična vrednost tega kazalca omejena, kakor smo to ugotovili že pri splošni stopnji smrtnosti. Na osnovi splošne stopnje natalitete namreč ne moremo ugotoviti, ali je razlika v splošni stopnji natalitete dveh prebivalstev oziroma sprememba v splošni stopnji natalitete pri istem prebivalstvu v času izraz **tendence prebivalstva, da bi imelo več otrok**, ali pa izraža tudi vpliv **spremenbe (časovno) oziroma razlike (krajevno) v razmerju med ženskim prebivalstvom v rodni dobi in celotnim prebivalstvom**. Če imamo opravka s populacijo, ki ima visok delež žensk v rodni dobi, bomo pričakovali visoko stopnjo natalitete, tudi če odpade na posamezne matere malo otrok. Skratka, spolno starostna struktura prebivalstva ima na splošno stopnjo natalitete določen vpliv.

3.15.2 Splošna stopnja rodnosti

Da bi izločili vpliv različnega deleža prebivalcev v rodni dobi v celotnem prebivalstvu in vpliv različne spolne strukture na kazalec rodnosti, računamo **splošno stopnjo rodnosti**, imenovano tudi splošna stopnja fertiliteti, ki je razmerje med številom živorojenih otrok v enem letu in srednjim številom žensk v rodni dobi (starih od 15 do 49 let) v tem obdobju.

$$f = N / ({}_{32}V_{f,15}^{30.6}) \cdot 1000$$

Primer:

Izračunajmo splošno stopnjo rodnosti za Slovenijo leta 1998.

$$f = (17\,856 / 516\,296) * 1000 = 34,6 \text{ ‰}$$

Leta 1998 je bilo na 1000 žensk v rodni dobi rojenih v povprečju 34,6 otrok.

3.15.3 Specifične stopnje rodnosti

Poleg splošne stopnje rodnosti poznamo še specifične stopnje rodnosti, ki jih računamo zato, da bi odkrili **vpliv posebnih dejavnikov na rodnost**. Na rodnost vpliva na primer zakonski stan, poklic, stopnja izobrazbe, nacionalnost itd. Po vseh teh spremenljivkah oziroma vrednostih teh spremenljivk računamo specifične stopnje rodnosti, na primer zakonske oziroma nezakonske stopnje rodnosti, poklicnospecifične stopnje rodnosti ipd. Splošni obrazec za specifično stopnjo rodnosti je naslednji:

$$f_x = (N_x / V_{f,x}^{30.6.}) * 1000$$

Uporabljeni simboli pomenita naslednje:

N_x ... število živorojenih otrok mater skupine x
 $V_{f,x}^{30.6.}$ ... srednje število žensk skupine x

Skupina x lahko predstavlja starostni razred, stopnjo izobrazbe, poklicno skupino, nacionalnost, regijo ipd. Obrazec je splošen, saj je v bistvu vedno enak, samo vsebinska razlaga se spreminja. Vzemimo za primer **zakonsko stopnjo rodnosti**. Prej navedeni splošni obrazec v tem primeru lahko zapišemo takole:

$$f_{\text{zakonska}} = \frac{\text{število otrok, ki so jih rodile poročene ženske, stare 15-49 let}}{\text{srednje število poročenih žensk, starih 15-49 let}} * 1000$$

Med specifičnimi stopnjami rodnosti pa so še prav posebno pomembne **starostnospecifične stopnje rodnosti**. Sprememba v starostni strukturi žensk v rodni dobi namreč lahko bistveno vpliva na spremembo v splošni stopnji rodnosti, kajti večino novorojencev rodijo ženske določenih starostnih razredov.

Starostnospecifične stopnje rodnosti računamo navadno za petletna obdobja. Celotno žensko prebivalstvo v rodni dobi razčlenimo v petletne starostne razrede. Prav tako razčlenimo vsa živa rojstva v določenem koledarskem letu po starosti mater. Starostnospecifična stopnja rodnosti je tako razmerje med številom živorojenih otrok materam določenega starostnega razreda in srednjim številom žensk ustrežajočega starostnega razreda.

Za proučevanje rodnosti je zelo zanimiv in nazoren kazalec tudi **stopnja celotne rodnosti ali stopnja totalne rodnosti**. Stopnja celotne rodnosti je enaka vsoti enoletnih starostnospecifičnih stopenj rodnosti. Lahko pa jo izračunamo tudi aproksimativno iz splošne stopnje rodnosti, tako da slednjo pomnožimo s 35, saj računamo, da traja rodna doba ženske 38,5 let.

Primer:

Izračunajmo stopnjo celotne rodnosti za Slovenijo leta 1998.

$$T_f = 35 * f = 35 * 0,0346 = 1,21$$

Stopnja celotne rodnosti za Slovenijo leta 1998 nam pove, da ena ženska v času trajanja rodne dobe (to je 35 let) rodi v povprečju 1,21 živorojenega otroka ob predpostavki, da so vse ženske doživele 49. leto starosti.

3.16 TEORETSKI OKVIR PREUČEVANJA RODNOSTI

Značilnosti vsakega prebivalstva je njegovo gibanje v času in prostoru. Za celotno svetovno prebivalstvo je značilno, da na njegovo številčnost neposredno vpliva le naravno gibanje oziroma odnos med rodnostjo in smrtnostjo. To pomeni, da prostorska komponenta nanj številčno ne vpliva. Za regionalna in lokalna prebivalstva pa je lahko pomemben dejavnik številčnega vpliva mehansko gibanje oziroma odnos med priselitvami in odselitvami na nekem območju, torej njegova prostorska komponenta.

Ker je naše preučevanje prebivalstva prostorsko jasno omejeno, bomo opredelili gibanje prebivalstva v širšem smislu. Gibanje prebivalstva sestavljata dve komponenti – naravna in mehanska. Obe se še nadalje delita na dve sestavini. Naravno gibanje določata rodnost in smrtnost, mehansko gibanje pa priselitve in odselitve.

V tradicionalnih prebivalstvih je bila velikost prebivalstva odvisna zlasti od smrtnosti, saj je ta bistveno bolj nihala od rodnosti. Slednja je bila stalno na relativno visoki ravni in se je lahko prilagodila visoki in neenakomerni smrtnosti, nad katero prebivalci niso imeli praktično nobenega nadzora.

V modernih prebivalstvih sta se vlogi smrtnosti in rodnosti zamenjali. Rodnost postaja tisti dejavnik, ki odločno vpliva na velikost in gibanje prebivalstva, saj je bistveno bolj podvržena nihanju v primerjavi s precej stabilno in kontrolirano smrtnostjo.

Prispevek geografije je lahko velik, saj s svojo specifično raziskovalno metodo pripomore k iskanju odgovorov na odprta vprašanja.

Pri demografskem preučevanju je poleg prostora nujna tudi časovna opredelitev preučevanja. V raziskavi želimo na izbranih primerih v Sloveniji podrobneje preučiti demografski razvoj in njegove dejavnike na področju rodnosti v obdobju druge demografske tranzicije.

V okviru teorije druge demografske tranzicije (prehoda) je pomembno izhodišče reprodukcije prebivalstva. To omogoča časovno opredelitev začetka drugega prehoda na nekem območju. Ko se neko prebivalstvo začne zoženo reproducirati, nastopi začetek druge tranzicije. Snovalec teorije o drugem demografskem prehodu Nizozemec Dirk J. van de Kaa je za začetek obdobja označil trenutek, ko rodnost z ravni nekoliko nad enostavno reprodukcijo prebivalstva pade precej pod to raven. Vendar se v taki dikciji skriva velika van de Kaajeva nenatančnost pri vprašanju, kje je potem ta meja. Jasno je, da zožena reprodukcija pomeni neko novo kvaliteto v razvoju prebivalstva in zasluži posebno pozornost, zato bi kazalo za jasen mejnik uporabiti izračunano vrednost celotne rodnosti, potrebne za enostavno reprodukcijo. Te vrednosti variirajo od avtorja do avtorja, a se v večini sučejo okoli vrednosti 2,1.

Če določimo leto 1965 za konec demografskega prehoda v Sloveniji, leto 1981 pa za začetek druge demografske tranzicije, lahko izločimo obdobje med letoma 1965 in 1980 kot prehod od generacijsko obnovljive rodnosti k rodnosti, ki ne zadošča za enostavno reprodukcijo prebivalstva.

Primeri iz drugih držav so pokazali, da je lahko prebivalstvena politika vsaj na krajši rok uspešna. Verjetno je največji problem prebivalstvenih politik ravno zagotavljanje enakih ali podobnih okoliščin in pogojev za njihovo izvajanje na daljši rok. S tem pa zahajamo že na področje političnega.

Na tem mestu si bomo ogledali le najosnovnejše modele, s katerimi lahko v določenih časovnih odsekih spremljamo razvoj oziroma ožje vzeto gibanje nekega prebivalstva. Že dolgo poznamo poskuse opredeljevanja tipov spreminjanja prebivalstva z različnimi modeli. To so bili poskusi iskanja zakonitosti gibanja števila prebivalstva, ki so bili podobni tistim v naravoslovnih znanostih. Danes ne vztrajajo več na takih zakonih (poskusih). To seveda ne pomeni, da v nekih krajših časovnih razdobjih ne prihaja do logičnih zakonitosti in da jih lahko predvidimo. Takrat pridejo v poštev tudi modeli.

Za razumevanje narave modelov je nujno poznavanje zakona latentnosti. Zakon latentnosti pravi, da lahko matematično ali empirično⁴ dokažemo, da se bo vsako prebivalstvo ne glede na sestavo in obliko, če pridejo do izraza pogoji ali predpostavke nekega modela, po določenem času približalo temu modelu. Če pogoji in okoliščine trajajo dovolj dolgo, pa bo prebivalstvo po določenem času prevzelo sestavo in okoliščine samega modela.

O modelih prebivalstva so pisali številni avtorji, tudi slovenski (na primer Gosar 1979). Če, denimo, število živorojenih narašča po geometrijskem zaporedju, smrtnost pa po starosti ostane enaka, bo prebivalstvo sčasoma (na primer čez 100 let) prevzelo značilnosti **stabilne populacije**.

Maltuzijanske populacije so družina vseh modelov, za katere velja, da imajo:

- nespremenljivo starostno strukturo po času,
- nespremenljivo smrtnost po starosti in spolu.

Maltuzijske populacije so dobile ime po značilnosti, da skupno število v omenjenih populacijah raste (ali upada) po eksponentni krivulji.

---

⁴ Temelji predvsem na čutnem dožemanju, opazovanju. Empirik je nekdo, ki se zavestno omejuje samo na neposredna, čutna izkustva.

Stabilno prebivalstvo je ena izmed mogočih maltuzijanskih populacij (kar pomeni nesprijemljivo starostno in spolno sestavo in nespremenljiv zakon smrtnosti po starosti). Zanj veljajo vse zakonitosti maltuzijanskih populacij, torej konstantna starostno-spolna sestava in konstanten zakon smrtnosti.

Koncept stabilne populacije je izjemno pomemben za demografsko analizo, saj so iz njega izšli klasični in splošno uporabljeni demografski kazalniki, kot so neto stopnja reprodukcije, stvarna ali čista stopnja naravnega prirastka in njegove komponente (smrtnost, rodnost). Tudi v analizo mortalitete so bile uvedene tablice smrtnosti in biometrijske funkcije, ki niso nič drugega kot model stabilnega prebivalstva z naravnim prirastkom enakim nič.

Za **stacionarno prebivalstvo** je značilen naravni prirastek enak nič, kar poleg ostalih pogojev pomeni enako stopnjo rodnosti in smrtnosti. Koncept stacionarnega modela prebivalstva je pogosto uporabljen tudi v raziskavi, saj pomeni raven, ki še zagotavlja številčno nespremenjene demografske razmere.

Poleg teh modelov prebivalstev obstajajo tudi **delno stabilne populacije**. To so tiste, ki imajo le del lastnosti stabilnih populacij.

Kvazi stabilne populacije za razliko od hipotetičnih stabilnih in delno stabilnih teoretičnih populacij temeljijo na izkustvu. To so tiste, ki ohranjajo konstantno starostno in spolno strukturo, visoko stopnjo rodnosti, čas doživetja pa se podaljšuje. Iz teorije in demografske analize izhaja, da variacije smrtnosti pri visoki in stabilno stopnji rodnosti malo vplivajo na starostno strukturo.

3.17 ODNOS MED RODNOSTJO, POLITIČNO GEOGRAFIJO IN PREBIVALSTVENO POLITIKO

Dokler je bilo dovolj zaledne moči, ki je oskrbovala centralna območja in industrijska žarišča z zadostno količino delovne sile, se razmere niso spremenile, marsikje pa se še nekaj časa tudi ne bodo. Kjer pa je prišlo do praznjenja podeželja, je izseljevanje tako osiromašilo rodnostni potencial, da so nekatera območja na robu popolne depopulacije⁵. Šele pomanjkanje pritoka sveže delovne sile v mesta je naposled pripeljalo do večjega zanimanja odločevalskih struktur. V manjših skupnostih (kot je slovenska tako v etičnem kot državnem smislu) je problem depopulacije toliko bolj pereč proti številčnejšim državam in narodom. V maloštevilni skupnosti se problem primanjkljaja prebivalstva bistveno hitreje opazi; seveda je poleg grožnje z izumrtjem prebivalcev države prisoten strah pred etičnim izginotjem, kar je sodobna travma mnogih malih narodov. Veliki narodi takšen položaj rešujejo z dodatno imigracijo vitalnega prebivalstva iz tujine, ki poskrbi za regeneracijo obstoječega. Mali narodi iz prej omenjenega strahu tega ne želijo storiti, zato so toliko bolj na udaru. Po pričakovanju bodo tudi zato začeli iskati, morda pa tudi našli rešitve za ustavljanje negativnih demografskih trendov. To bi bilo zaželeno, saj je prisvajanje navadno zgolj začasna rešitev, države z večjim številom imigrantov pa se morajo ukvarjati tudi s slabimi platmi priseljevanja, kot so naraščujoča nestrpnost, ksenofobija in konfliktnost med

---

⁵ Upadanje števila prebivalcev na določenem področju.

različnimi skupinami. Nepomembna niso tudi vprašanja vključevanja priseljencev v novo okolje, kar je mnogokrat povezano z visokimi stroški in negotovim rezultatom.

Seveda zaradi prevladujoče kapitalistične ureditve in interesa kapitala nekemu kapitalistu ni mar, kdo bo izdeloval njegove izdelke ali delal v njegovi tovarni, pač pa je zanj pomemben zaslužek. Nastajajoča nadržanost in globalizem sta odraz ravno takega družbenega razvoja. Ker je na Zemlji še vedno pretežni del poselitvenega območja pod udarom prebivalstvene eksplozije, se za vir delovne sile še nekaj časa ni bati.

Vsa problematika ima tako tudi močan političnogeografski pomen in značaj. Zaradi prevladujoče ekonomske usmeritve postaja sedanja, višji rodnosti nenaklonjena, politika orodje nadaljevanja trenutnih trendov, ki so uničujoči za prebivalstvo Slovenije nasploh. Pomen politične geografije je tudi v tem, da je z nizko diferencialno rodnostjo ogrožena obstoječa etnična sestava. Etničnost pa predstavlja pomemben del preučevanja politične geografije. Ogroženost obstoječe etnične sestave je toliko večja, če poskušamo problem depopulacije reševati s tujim prebivalstvom. Posledice so lahko ne le etnične, temveč tudi rasne. To pa nikakor ne pomeni, da Slovenija ne bi smela razmišljati o uvozu prebivalstva, prej nasprotno. Prebivalstvena politika nikakor ne bo mogla dati rezultatov takoj. Zato bodo potrebna leta, v vmesnem obdobju pa bi kazalo s priselitvami regulirati nastajajoči primanjkljaj.

V tem pogledu je zanimivo, da se v svetu kljub temu poskuša vzpostaviti določeno razmerje med populacijsko eksplozijo na eni strani in depopulacijo na drugi. Protislovno za obstoj Slovenije kot državne in etnične entitete je dejstvo, da je depopulacija nekaterih območij celo zaželen naravni planetarni odgovor na območja eksplozije prebivalstva.

3.17.1 Naravni razvoj prebivalstva

Naravni razvoj prebivalstva v določenem časovnem obdobju je odvisen od števila umrlih in števila rojenih v tem obdobju. Če je kompleks dejavnikov, ki vplivajo na rodnost, močnejši od kompleksa dejavnikov, ki določajo umrljivost, potem ima naravni razvoj prebivalstva tendenco rasti, v nasprotnem primeru pa tendenco upadanja. Za merjenje naravnega razvoja prebivalstva poznamo dva kazalca:

- naravni razvoj lahko izražamo **absolutno**, z razliko med rojenimi in umrlimi ($N - M$).

Primer:

Leta 1998 se je v Sloveniji rodilo 17.856 prebivalcev in umrlo 19.039 prebivalcev. Naravni prirastek je v tem letu torej negativen, saj se je 1.183 prebivalcev manj rodilo, kot jih je umrlo oziroma je 1.183 prebivalcev več umrlo, kot se jih je rodilo;

- naravni razvoj pa lahko izražamo tudi relativno, in sicer s stopnjo naravnega prirastka:

$$j = (N-M) / P^{30.6} = n - m$$

Primer:
Za Slovenijo leta 1998

$$j = (17\,856 - 19\,039) / 1\,982\,603 = -0,0006 = -0,6 \text{ ‰}$$
$$j = n - m = 0,0090 - 0,0096 = -0,0006 = -0,6 \text{ ‰}$$

V Sloveniji se je leta 1998 na 1000 prebivalcev rodilo v povprečju 0,6 prebivalca manj, kot pa jih je umrlo oziroma je na 1000 prebivalcev umrlo v povprečju 0,6 prebivalca več, kot pa se jih je rodilo.

3.17.2 Prebivalstveni trendi

Demografski razvoj slovenskega prebivalstva v osnovnih potezah sledi razvoju v razvitih evropskih državah. Rodnost in umrljivost sta se tako znižali, da je ogrožen naravni prirast prebivalstva. Leta 1993 smo v Sloveniji prvič zabeležili negativni naravni prirast. Odtlej njegove vrednosti nihajo med 0 in 1 ‰. Ker se že od začetka 80. let močno znižuje tudi selitveni prirast, število prebivalstva s Sloveniji že nekaj let stagnira in postaja vedno starejše. Povprečna starost prebivalstva Slovenije že presega 36 let.

3.17.3 Demografski prehod

Velike razlike med stopnjami naravnega prirastka so posledica dejstva, da so posamezna območja oziroma države v različnih fazah demografskega prehoda. Pri demografskem prehodu gre za spreminjanje prebivalstva iz enega v drug tip glede na naravna gibanja, torej glede na raven rodnosti in umrljivosti.

Pri demografskem prehodu razločujemo tri faze:

- v *zgodnji* umrljivosti pada, rodnost pa je enaka ali celo raste;
- v *srednji* umrljivosti močno pada, rodnost pa šele začne padati. To je faza najhitrejše rasti prebivalstva ali demografske revolucije v polnem zamahu;
- v *pozni* fazi se padanje umrljivosti zaustavlja, rodnost pa še pada.

Med povzročitelje demografskega prehoda štejemo predvsem razvoj produkcijskih sil, dvig produktivnosti dela in standarda, visoko zaposlitev žensk, prehod kmetijskega prebivalstva v nekmetijske dejavnosti, urbanizacijo in deagrarizacijo.

Slovensko prebivalstvo je obdobje demografskega prehoda preživel v preteklih dvesto letih, ko je nataliteta padla od 35 na 15 ‰ in umrljivost od 30 na 10 ‰. Glede na težak ekonomski položaj v drugi polovici 19. stoletja na Slovenskem, ko je prišlo do izredno intenzivnega izseljevanja, smo drugo fazo demografskega prehoda praktično preskočili in tako izgubili zgodovinsko priložnost za močnejši prirast slovenskega prebivalstva.

3.17.4 Geografski dejavniki rodnosti

Razloge različnega rodnostnega obnašanja na relativno majhnem ozemlju Slovenije lahko najdemo tudi v različni regionalnogeografskih strukturiranosti območij. Poleg

splošnih, posrednih dejavnikov rodnosti, obstajajo tudi prostorski vzroki za regionalne razlike. Teoretično gledano bi moralo po obstoječih definicijah in opredelitvah dejavnikov rodnosti povsod prihajati do istega rezultata. Ta rezultat pa ni enak. Do razlik pa lahko prihaja zaradi specifične regionalnogeografske strukture ali zaradi različne jakosti posameznega dejavnika. Vendar je tudi omejena jakost posameznega dejavnika povezana s prostorom, v katerem se odvija ali dogodi. Tako da ima vsak posredni dejavnik rodnosti svojo prostorsko ali pokrajinsko komponento, ki kaže njegovo diferencialno jakost oziroma prostorsko ali pokrajinsko diferenciacijo.

Teoretično bi lahko geografske dejavnike rodnostnega obnašanja razdelili na dve skupini: na tiste, ki izhajajo neposredno (primarno) iz geografskega okolja in so njegovi sestavni deli ter na tiste, ki so geografsko diferencirani odraz njegovega pojava, ki je kot predmet preučevanja v osnovni domeni druge znanosti. Pri tem menimo, da je, denimo, relief v smislu razgibanosti zemljepisnega površja eden od pokrajnotvornih elementov ter tako primarni geografski dejavnik. Delež zaposlenih v sekundarnem sektorju pa je sestavina neke druge strukture: posledično je sicer del prebivalstva kot pokrajnotvornega elementa, vendar se v prostoru kaže kot regionalno diferenciran družbenoekonomski dejavnik, torej kot sekundarni geografski dejavnik. Sekundarni geografski dejavnik zato, ker ima na različnih območjih različno jakost, vendar ga v osnovi še vedno primarno identificiramo kot družbenoekonomskega. Ob tem pa pozabljamo, da mu je trenutno podoba dala pravzaprav prostorska struktura nekega območja, ki je kompleksna in je hkrati odraz njegovega vpliva. Največji problem identifikacije družbenogeografskih dejavnikov je ravno posedanje te veje geografije na področje drugih ved, ki se primarno ukvarjajo s temi področji.

3.18 NEKAJ IZ MEDIJEV

Zakaj je nizka rodnost problematična? Čeprav vse to že veste, dovolite, da Vam navedem nekaj po mojem mnenju najbolj kritičnih točk:

- to je oblika dezinvestiranja, ki si je kot narod ne moremo privoščiti. Na kratek rok so stroški sicer manjši (manj denarja za šolstvo, zdravstvo ipd), na dolgi rok pa bistveno večji (staranje prebivalstva, problemi z migracijami ipd);
- v globalnem svetu je bistvena inovativnost. Od postaranega prebivalstva lahko pričakujemo predvsem neusmiljeni boj za ohranjanje pozicij, inovativnosti pa zagotovo ne;
- razpadanje medgeneracijske pogodbe, ki nas lahko v končni verziji pripelje pred kruto dilemo: ali bomo skrbeli za otroke ali za ostarele? S padanjem inovativnosti in krčenjem aktivnega prebivalstva bo Slovenija postala ekonomsko tako izčrpana, da ne bo mogla skrbeti za dve glavni skupini neaktivnega prebivalstva: otroke in ostarele.

Naj poudarim, da gre tukaj za probleme, ki se med seboj ojačujejo. Negativna sinergija se kaže v tem, da bodo iz ekonomsko opešanega okolja še hitreje bežali tisti redki inovativni mladi ljudje - bežali bodo pač v območja, ki so bolj prosperitetna. S tem bo še dodatno opešala ekonomska moč, kar bo spet sprožilo nove migracije. Da o pritisku pokojninske blagajne ne govorimo.

Mislím, da je rodnost predvsem najbolj neposreden indikator ekonomskih pričakovanj večine. Gre za pričakovanja o rasti standarda v najširšem kontekstu: rast prejemkov, socialna varnost, napredek zdravstva, dostopnost šolstva, itd. predvsem v luči standarda celotne družine. V ta kontekst spada »baby boom« po drugi svetovni vojni in napoved slabšanja ekonomskih razmer ob zatonu socializma že v 70. letih prejšnjega stoletja. Najvišji prirastek v svetu je sedaj v razvijajočih se državah JV Azije.

Ob tem se postavlja vprašanje, ali smo Slovenci vseeno preveč pesimistični, saj naša rodnost pada dramatično, ekonomski kazalci pa so razmeroma spodbudni. Kot rečeno, gre za pričakovanja trendov v luči rasti standarda celotne družine. Tu pa je slika skrajno negativna zaradi naslednjih razlogov:

- povečana davčna obremenitev družin: uvedba DDV je drastično povečala stroške družine, ukinjena je bila olajšava pri nakupu avtomobila za večje družine;
- stagniranje ali upad realne vrednosti subvencij za družine: napovedano je poslabšanje metodologije usklajevanja otroških dodatkov (usklajevanje s pričakovano namesto z dejansko inflacijo), vedno več zdravil za otroke je potrebno doplačati, enormno nadpovprečna rast plačil staršev za otroško varstvo kljub subvencijam itd.;
- vedno slabše plačana odsotnost za nego otroka (celo predlog, da bi v prvih dneh odsotnosti ne dobili nobenega nadomestila!);
- pokojninska reforma: najkrajše povedano: otroka in vsa vlaganja vanj staršem zaplenijo (ali če hočete nacionalizirajo). Ko starši vlagajo denar v otroka, ga seveda ne morejo v pokojninski sklad. Si predstavljate, kakšno rento bi dobili za 50.000 EUR, kolikor po skromnih ocenah stane en otrok, da ga pripeljete do kruha;
- šolski sistem: brezplačna šola vedno bolj pomeni, da ostanejo starši brez plače, ko gre otrok v šolo. Socialne razlike se žal skozi trenutno veljavni sistem samo še potencirajo, kar se bo z uvedbo šolnin, ki ves čas visijo v zraku, še dodatno zaostri;
- stanovanjska politika: če gremo na slovensko varianto, »najprej štalca, potem pa kravca«, se pogosto zgodi, da je »štalca« po dolgih mukah sicer postavljena, a je »kravca« takrat že enostavno prestara, da bi si lahko omislila naraščaj;
- slabšanje konkurenčne sposobnosti staršev na trgu dela (bolniške, manjša možnost dela v izmenah, ob nedeljah, težje nadurno delo, ipd.).

Zaradi vsega naštetega (in še česa drugega) je torej nujno treba nekaj storiti. Najbolj na kratko rečeno, je potrebno ukreniti nekaj radikalnega za sanacijo stanja za vsako točko posebej. S tem boste dali vsem mladim v Sloveniji pomemben signal, da se bodo začele razmere izboljševati. Ukrepati je potrebno TAKOJ, ker so naslednje generacije staršev že manjše.

Čim več bo otrok, manjša bo tudi potreba po radikalnih ukrepih, kot so zaostrovanje pokojninske reforme, dramatične spremembe v imigracijski politiki, zdravstvena reforma. Bolj kot bodo ti izsiljeni ukrepi radikalni, bolj bodo nepriljubljeni.

Če niste radikalen pristaš izreka, da smo na dolgi rok vsi mrtvi, od vas pričakujem dejanja in to tukaj in zdaj. Za začetek zavrnitev predloga davčne reforme na področju

dohodnine in zahtevo Ministrstvu za finance, da pripravi razvojno naravnani predlog davčne reforme.

V celoti pa pričakujem naslednje ukrepe:

- celovito davčno ureditev položaja družin. Povečanje progresivnosti davčnih olajšav za večje družine. Glede na sedaj veljavni zakon je pri tem minimum;
  - čimbolj racionalna uporaba in v naslednji fazi tudi dvig subvencij družinam (usklajevanje najmanj z rastjo življenjskih stroškov za otroka - struktura stroškov za otroka je bistveno drugačna kot pri odraslem - v zadnjem letu smo pričali predvsem velikim podražitvam kvalitetnih živil, kot je npr. zelenjava);
  - 100 % subvencija odsotnosti za nego otroka s strani države (to bi blagodejno vplivalo tudi na zagotavljanje večje enakopravnosti moških in žensk);
  - avtomatsko zagotavljanje dodatne rente k pokojnini za vsakega vzgojenega otroka (velja za tistega, ki je otroka vzgajal in financiral, ne pa avtomatsko za biološke starše);
  - šolski sistem: ohranitev šolstva brez šolnin. Sedanji sistem, ko gre prispevek za šolstvo predvsem iz plač, je potrebno delno modificirati, da bi šolstvo pridobilo kot vir denarja tudi del davka na premoženje;
  - stanovanjska politika: subvencioniranje obrestnih mer za posojila za nakup ali adaptacijo stanovanja ali hiše, ki ni nadstandardna. Višina subvencije je odvisna od števila otrok;
  - prerazporeditev mase prispevkov: razbremeniti je potrebno matere z otroki (in deloma tudi očete) na račun tistih, ki otrok nimajo. S tem bodo delodajalci dobili povrnjeno razliko v individualnem prispevku k dodani vrednosti, ki jo v podjetju prispeva povprečna mati/oče ali povprečen delavec brez otrok;
  - celovito davčno ureditev položaja družin. Povečanje progresivnosti davčnih olajšav za večje družine glede na sedaj veljavni zakon je pri tem minimum.

(Dobro jutro, 9. 3. 2003,

<http://www.dobrojutro.net/index.php?stran=novice&tip=17&id=1455>)

3.18.1 Slovenija ima najnižjo rodnost v EU-ju

Slovenija je imela v letu 2004 najnižjo stopnjo rodnosti med članicami EU-ja, ki je znašala 1,22 otroka na žensko v rodni dobi.

Sledita Češka in Poljska z 1,23 otroka na žensko, Latvija (1,24) in Slovaška (1,25). Najvišjo rodnost so imeli na Irskem (1,99), v Franciji (1,90), na Finskem (1,80) in Danskem (1,78).

Poročilo Eurostata ugotavlja, da se je lani število prebivalstva v EU-ju povečalo za 2,3 milijona, na 457,2 milijona, letna rast prebivalstva pa je bila 0,5-odstotna. K povečanju prebivalstva so največ pripomogle migracije, kar za 1,9 milijona, naravni prirastek pa le

za 0,4 milijona prebivalcev. Največ priseljencev so imeli na Cipru, v Španiji in na Irskem.

Lani se je prebivalstvo povečalo v večini članic razen v Litvi, kjer je bilo za 6,0 promila manj ljudi, Latviji (-5,5 promila), Estoniji (-3,0 promila), Mažarski (-1,9 promila) ter Nemčiji in Poljski (v obeh -0,4 promila). Največji porast so imeli na Cipru (25,4 promila), na Irskem (20,0 promilov) in v Španiji (16,2 promila).

Največjo stopnjo naravnega prebivalstva so imeli na Irskem (8,6 promila), Cipru in v Franciji (obe 4,2 promila) ter Luksemburgu (4,1 promila), najbolj negativno pa v Latviji (-5,1 promila), na Madžarskem (-3,7 promila) in v Litvi (-3,2 promila).

V Sloveniji je 1. januarja 2005 živel 1.997.600 prebivalcev, kar je za 1,2 promila več kot pred enim letom. K temu je največ pripomoglo priseljevanje, v lanskem letu 1,9 promila, medtem ko je bil naravni prirastek negativen (-0,7 promila).

3.19 NATALITETA Z ZDRAVSTVENEGA VIDIKA V OBČINI CELJE

Demografsko gibanje v regiji Celje se v osnovnih značilnostih ne razlikuje od slovenskega. Označuje ga nizka nataliteta in negativni naravni prirast ter naraščanje števila prebivalstva, starejšega od 65 let. Takšen trend, ki se bo po napovedih demografov nadaljeval, bo v prihodnjih letih pomembno vplival na ekonomsko, socialno in zdravstveno podobo regije in države. Pomeni hkrati tudi veliko odgovornost, pa tudi izziv za celotno družbo.

Izobrazba, zaposlenost in dohodek na prebivalca so za zdravje ljudi pomembne determinante. Višje kot so, več zdravja lahko pričakujemo med ljudmi. Izobrazbena struktura, zabeležena ob popisu prebivalcev iz leta 1991, je bila v regiji slabša kot v Sloveniji. Nižja izobrazba pomeni slabše možnosti za zaposlitev, povezana je z manjšo prosvetljenostjo, s socialno in materialno ogroženostjo in nizkim občutkom lastne vrednosti, kar vse posledično slabi zdravstveno stanje posameznika in skupnosti. Tudi glede ekonomskih kazalnikov, kot sta zaposlenost in dohodek na prebivalca, je regija pod Slovenskim povprečjem.

Izobrazba, zaposlenost in dohodek na prebivalca so za zdravje ljudi pomembne determinante. Višje kot so, več zdravja lahko pričakujemo med ljudmi. Izobrazbena struktura, zabeležena ob popisu prebivalcev iz leta 1991, je bila v regiji slabša kot v Sloveniji. Nižja izobrazba pomeni slabše možnosti za zaposlitev, povezana je z manjšo prosvetljenostjo, s socialno in materialno ogroženostjo in nizkim občutkom lastne vrednosti, kar vse posledično slabi zdravstveno stanje posameznika in skupnosti.

Za prikaz zdravstvenega stanja so podatki o umrljivosti še vedno temeljni. Umrljivost je pri moških značilno višja kot pri ženskah, moški umirajo mlajši kot ženske. Če izključimo spol in dednost kot dejavnika, ki pomembno vplivata na obolevanje in smrtnost, na katera pa praktično ni mogoče vplivati, gre razloge za povečano umrljivost moških iskati predvsem v načinu življenja, ki je pri moških tudi tradicionalno bolj naklonjen tveganjem.

Še vedno predstavlja problem razmeroma veliko število mrtvorojenih otrok tako v regiji kot v Sloveniji in mu je tudi v bodoče potrebno posvetiti vso pozornost. Pri tem je vloga Komisije za spremljanje in zmanjševanje umrljivosti dojenčkov, ki obravnava vse mrtvorojene in umrle dojenčke v tekočem letu ter daje predloge in usmeritve na področju varstva matere in otroka, neprecenljiva.

V vsaki družbi je delo podlaga za njen gospodarski in socialni razvoj. Z delom se ustvarja dohodek posameznika, gospodinjstva in celotne družbe, zato je potrebno zaposlenim zagotoviti pogoje za varno delo ter prijazno delovno okolje. Varovanje zdravja delavcev je tako ena od pomembnih nalog nacionalnega programa. Glede na prikazane podatke o bolniškem staležu in poškodbah pri delu zaključujemo, da v celotni družbi kot v delovnih okoljih še niso vzpostavljeni zadovoljivi pogoji dela in tudi ni vzpostavljena zadovoljiva osveščenost posameznika, zato bo na Celjskem zdravju delavcev tudi v prihodnje potrebno posvečati veliko pozornosti.

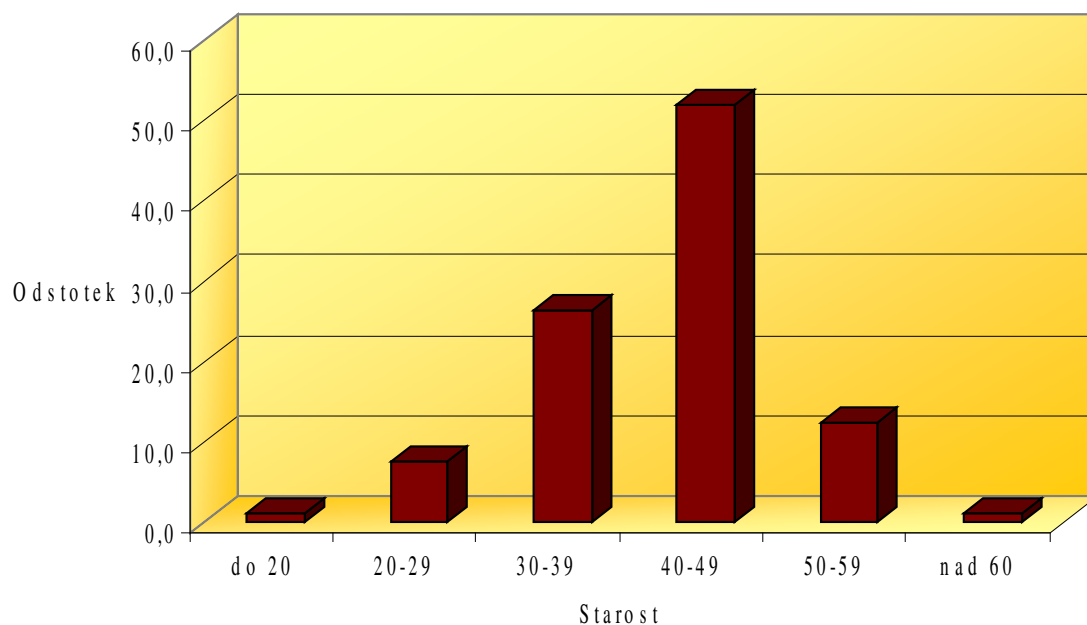

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 ANALIZA REZULTATOV OBDELAVE PODATKOV

1. Starost

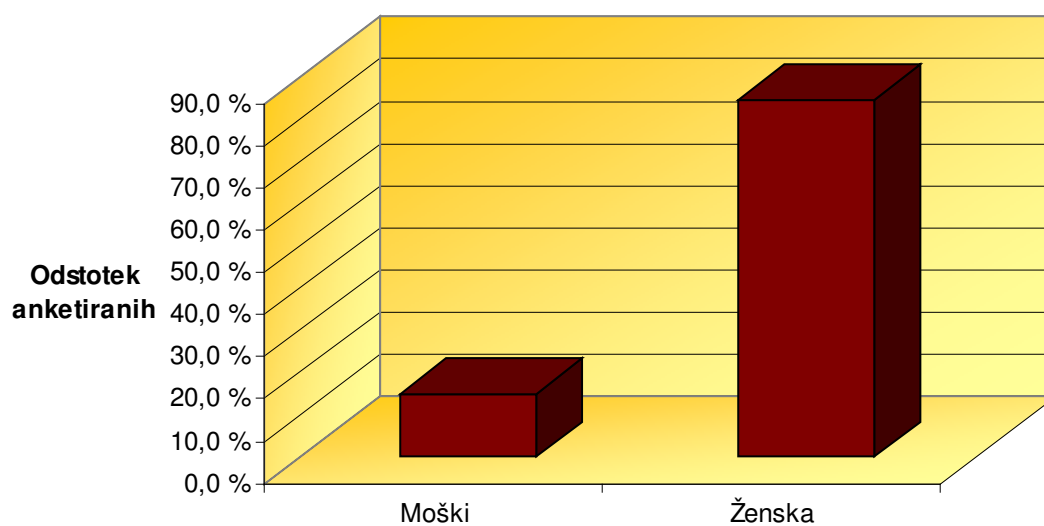
Starost	f (število)	%
Do 20 let	1	0,9
Od 20 do 29	8	7,5
Od 30 do 39	28	26,4
Od 40 do 49	55	51,9
Od 50 do 59	13	12,3
Nad 60	1	0,9
Skupaj	106	100,0

Anketa je zajemala 106 anketirancev, od tega 1 anketiranca do 20 let (0,9 %), od 20 do 29 let je bilo 8 (7,5 %), od 30 do 39 let 28 (26,4 %), od 40 do 49 let jih je bilo 55 (51,9 %), od 50 do 59 let 13 (12,3 %) in nad 60 let 1 anketiranec (0,9 %).

2. Spol

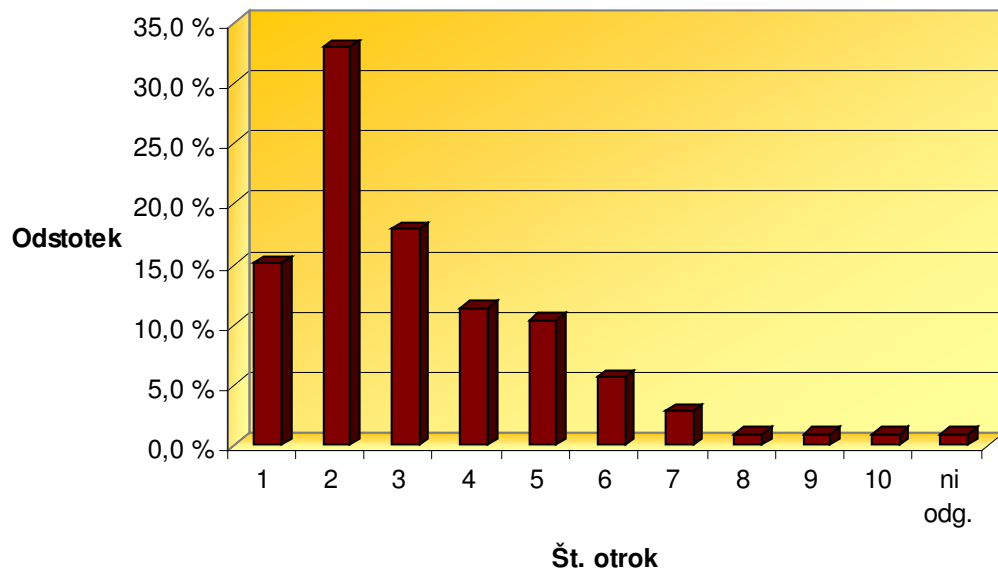
Spol	f (število)	%
Moški	16	15,1
Ženske	90	84,9
Skupaj	106	100

Anketiranih je bilo 106 oseb, od tega 16 (15,1%) moških in 90 (84,9) žensk.

3. V koliko članski družini ste odraščali (št. otrok)?

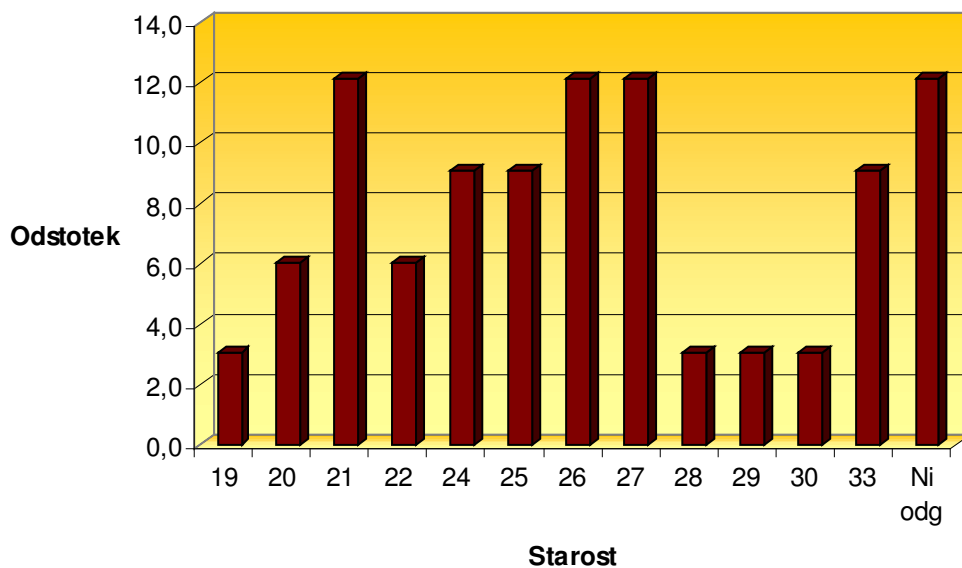
Število otrok	f (število)	%
1	16	15,1
2	35	33,0
3	19	17,9
4	12	11,3
5	11	10,4
6	6	5,7
7	3	2,8
8	1	0,9
9	1	0,9
10	1	0,9
Ni odgovora	1	0,9
Skupaj	106	100,0

16 anketiranih (15,1 %) je odgovorilo, da so odraščali kot edinci, 35 (33,0 %) jih je odraščalo v družini z dvema otrokoma, 19 (17,9 %) jih je odraščalo v družini s tremi otroki, 12 (11,3 %) v družini s štirimi otroki, 11 (10,4 %) v družini s 5 otroki, 6 (5,7 %) v družini s 6 otroki, 3 (2,8 %) v družini s 7 otroki, po eden (0,9 %) v družini s 8, 9 in 10 otroki, 1 (0,9 %) pa ni odgovoril na to vprašanje.

4. Vaša starost pri rojstvu prvega otroka?

Moški	f (število)	%
19	1	3,0
20	2	6,1
21	4	12,1
22	2	6,1
24	3	9,1
25	3	9,1
26	4	12,1
27	4	12,1
28	1	3,0
29	1	3,0
30	1	3,0
33	3	9,1
Ni odgovora	4	12,1
Skupaj	33	100

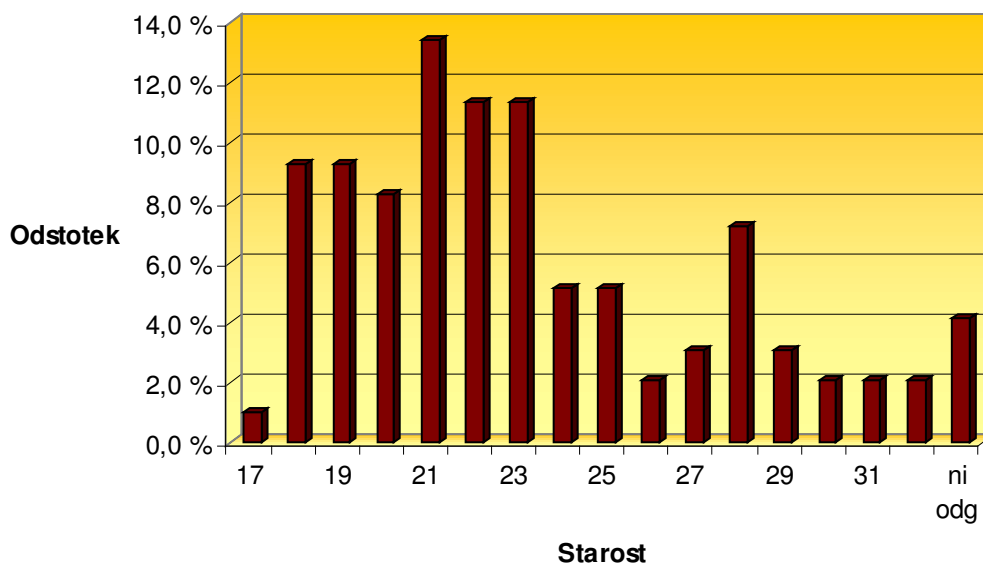

Za to vprašanje imamo podatke 33 moških, 1 (3,0 %) je imel otroka pri 19 letih, 2 (6,1 %) sta imela otroka pri 20 letih, 4 (12,1 %) so imeli otroka pri 21 letih, 2 (6,1 %) pri 22 letih, 3 (9,1 %) pri 24 letih, 3 (9,1 %) pri 25 letih, 4 (12,1 %) pri 26 letih, 4 (12,1 %) pri 27 letih, po 1 (3,0 %) pri 28, 29 in 30 letih, 3 (9,1 %) pri 33 letih, 4 (12,1 %) pa niso odgovorili na to vprašanje.

Pri tem vprašanju je večina anketirancev odgovorilo za oba spola, zato imamo več podatkov.

Ženske	f (število)	%
17	1	1,0
18	9	9,3
19	9	9,3
20	8	8,2
21	13	13,4
22	11	11,3
23	11	11,3
24	5	5,2
25	5	5,2
26	2	2,1
27	3	3,1
28	7	7,2
29	3	3,1
30	2	2,1
31	2	2,1
32	2	2,1
Ni odgovora	4	4,1
Skupaj	97	100

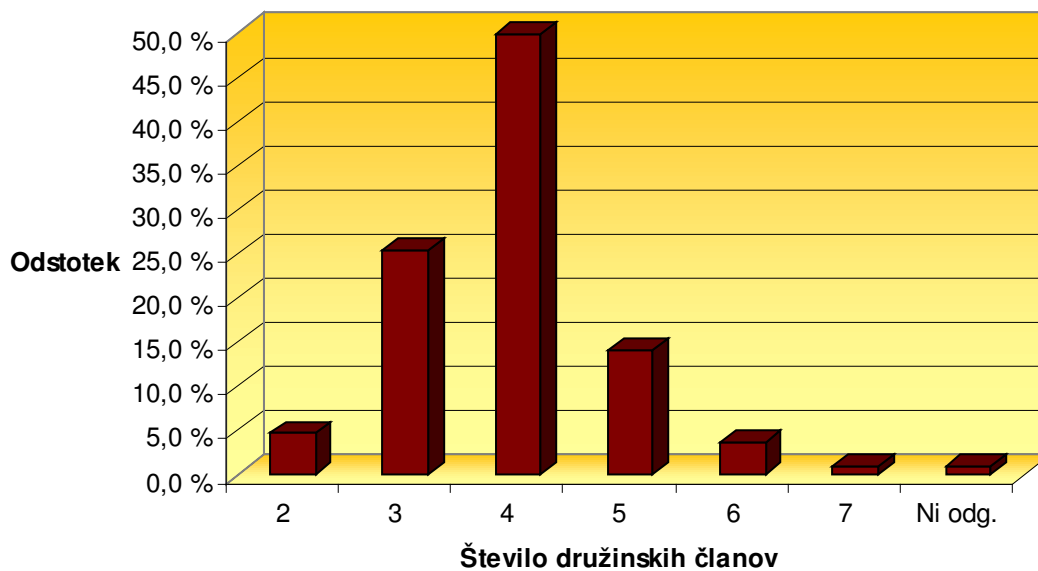

Na to vprašanje je odgovorilo 93 ženske, 4 (4,1 %) na to vprašanje niso odgovorilo, 1 (1,0 %) je imela prvega otroka pri 17 letih, 9 (9,3 %) jih je imelo otroka pri 18 letih, 9 (9,3 %) pri 19, 8 (8,2 %) pri 20 letih, 13 (13,4 %) pri 21 letih, 11 (11,3 %) pri 22 letih, 11 (11,3 %) pri 23 letih, 5 (5,2 %) pri 24 letih, 5 (5,2 %) pri 25 letih, 2 (2,1 %) pri 26 letih, 3 (3,1 %) pri 27 letih, 7 (7,2 %) pri 28 letih, 3 (3,1 %) pri 29 letih, po dva odgovora (2,1 %) pri 30, 31 in 32 letih.

Pri tem vprašanju je večina anketirancev odgovorilo za oba spola, zato imamo več podatkov.

5. Koliko družinskih članov šteje vaša družina?

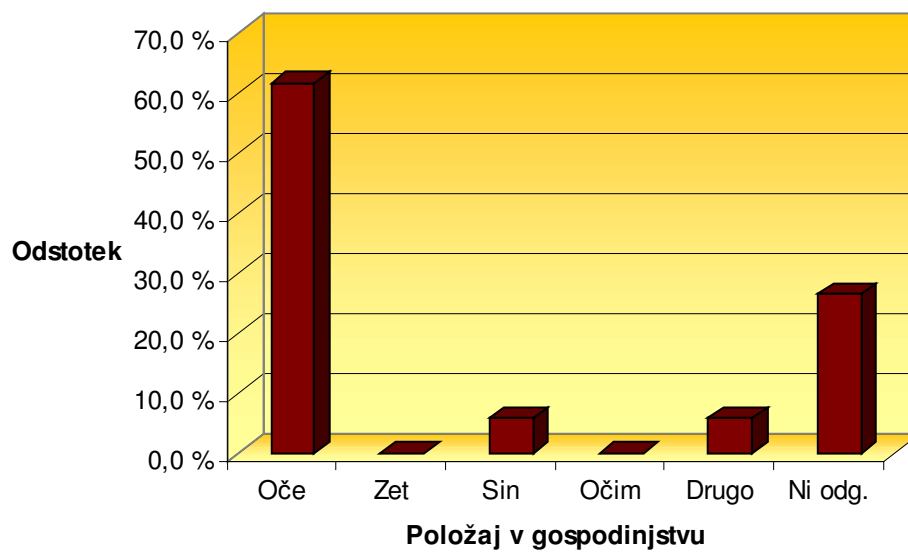
Število članov	f (število)	%
2	5	4,2
3	27	25,5
4	53	50,0
5	15	14,2
6	4	3,8
7	1	0,9
Ni odgovora	1	0,9
Skupaj	106	100

Na vprašanje je odgovorilo 105 anketirancev, eden od anketirancev ni odgovoril na vprašanje. 5 (4,2 %) jih živi v dvočlanski družini, 27 (25,5 %) jih živi v tričlanski družini, 53 (50,0 %) jih živi v štiričlanski družini, 15 (14,2 %) jih ima petčlansko družino, 4 (3,8 %) živijo v šestčlanski družini in 1 (0,9 %) ima sedemčlansko družino.

6. Vaš položaj v gospodinjstvu?

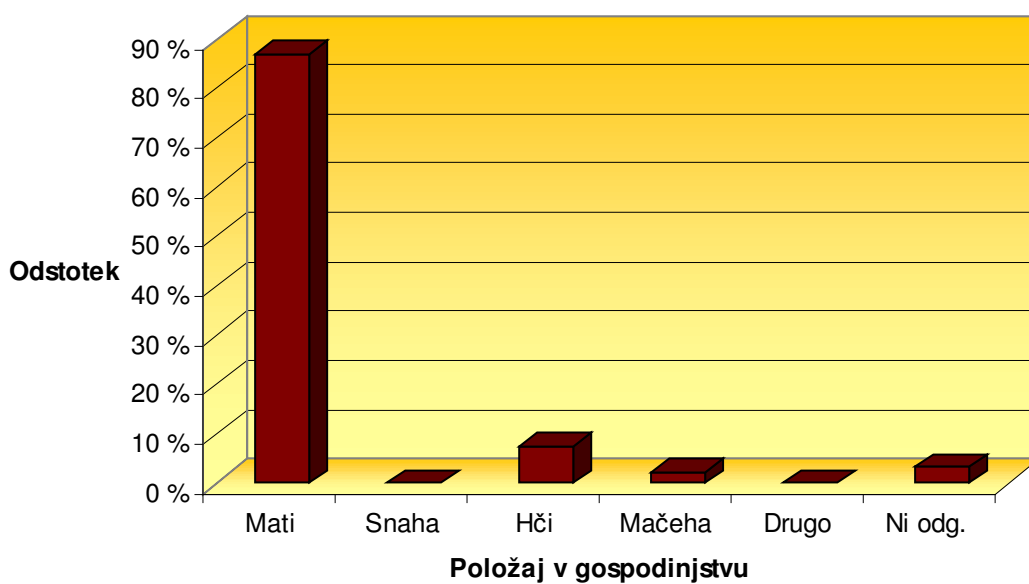
Moški	f (število)	%
Oče	21	61,8
Zet	0	0,0
Sin	2	5,9
Očim	0	0,0
Drugo	2	5,9
Ni odgovora	9	26,5
Skupaj	34	100,0

Od 34 anketiranih moških jih 9 (26,5 %) ni odgovorilo na vprašanje. Največ moških - 21 (61,8 %) je očetov, 0 (0,0 %) anketiranih moških ni zetov, 2 (5,9 %) sta sina, 0 (0,0 %) anketiranih ni očimov, 2 (5,9 %) sta odgovorila drugo, vendar nista navedla odgovora.

Pri tem vprašanju je večina anketirancev odgovorilo za oba spola, zato imamo več podatkov.

Ženske	f (število)	%
Mati	81	87,1
Snaha	0	0,0
Hči	7	7,5
Mačeha	2	2,2
Drugo	0	0,0
Ni odgovora	3	3,2
Skupaj	93	100,0

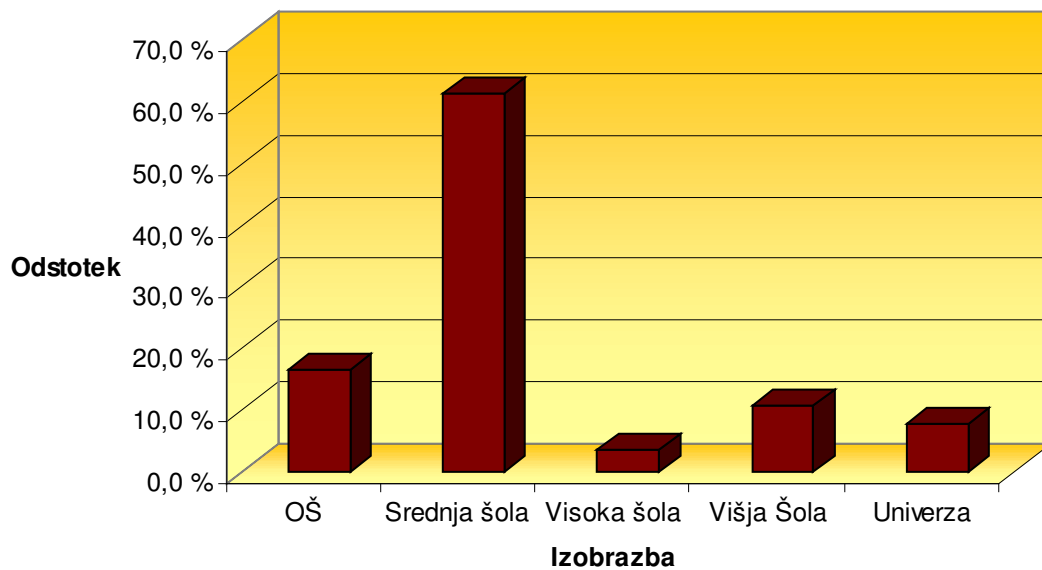

81 (87,1 %) anketirank je mater, 0(0,0 %) snah, 7 (7,5 %) je hčerk, 2 (2,2 %) je mačeh, 0 (0,0 %) ni napisalo druge možnosti, 3 (3,2 %) anketiranke pa niso odgovorile na vprašanje.

Pri tem vprašanju je večina anketirancev odgovorilo za oba spola, zato imamo več podatkov.

7. Stopnja izobrazbe?

Izobrazba	f (število)	%
Osnovna šola	23	16,5
Srednja šola	85	61,2
Visoka šola	5	3,6
Višja šola	15	10,8
Univerza	11	7,9
Skupaj	139	100

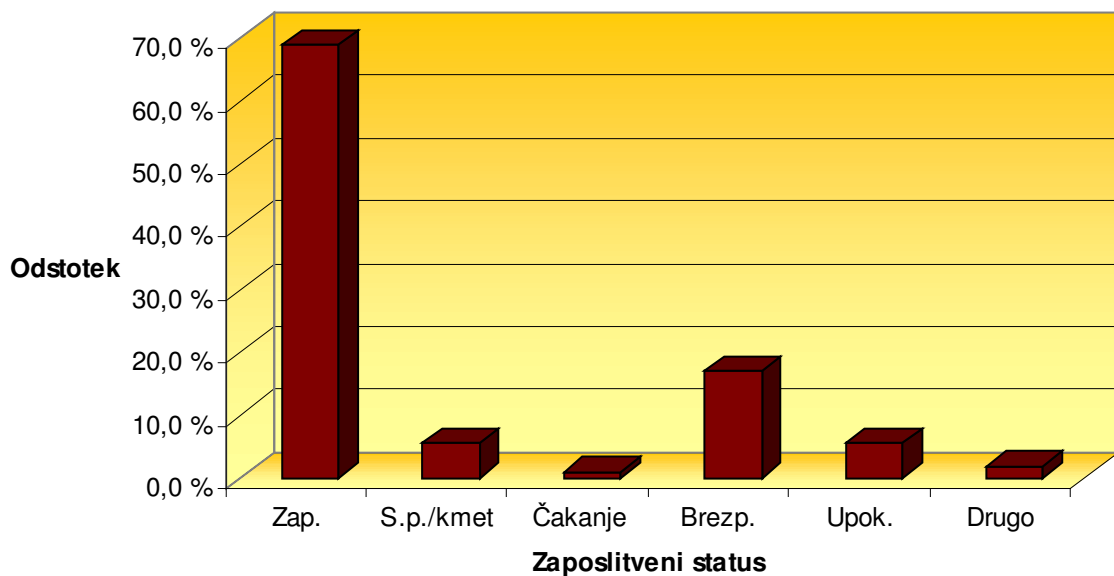

23 (16,5 %) anketiranih ima končano osnovno šolo, 85 (61,2 %) ima končano srednjo šolo, 5 (3,6 %) ima visoko šolo, 15 (10,8 %) ima višjo šolo ter 11 (7,9 %) jih ima univerzitetno stopnjo izobrazbe.

Pri tem vprašanju je večina anketirancev odgovorilo za oba spola, zato imamo več podatkov.

8. Sedanji zaposlitveni status?

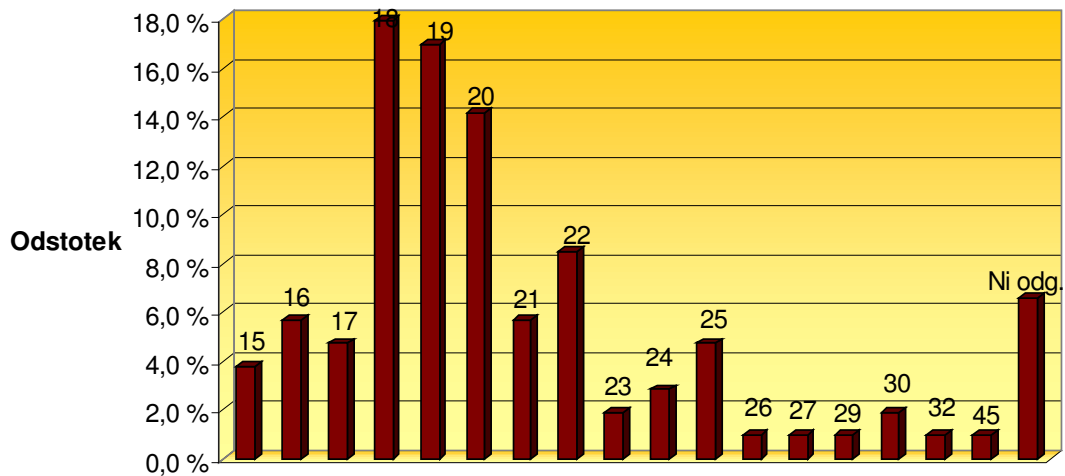
Zaposlitveni status	f (število)	%
Zaposleni	73	68,9
S.p./kmetovalci	6	5,7
Na čakanju	1	0,9
Brezposelni	18	17,0
Upokojeni	6	5,7
Drugo	2	1,9
Skupaj	106	100,0

73 (68,9 %) anketiranih je bilo v času anketiranja zaposlenih, 6 (5,7 %) jih je samostojnih podjetnikov in kmetovalcev, 1 (0,9 %) je bil na čakanju, 18 (17,0 %) jih je bilo brezposelnih, 6 (5,7 %) je upokojenih, 2 (1,9 %) pa sta obkročili drugo (porodniška).

9. Vaša starost pri prvi redni zaposlitvi?

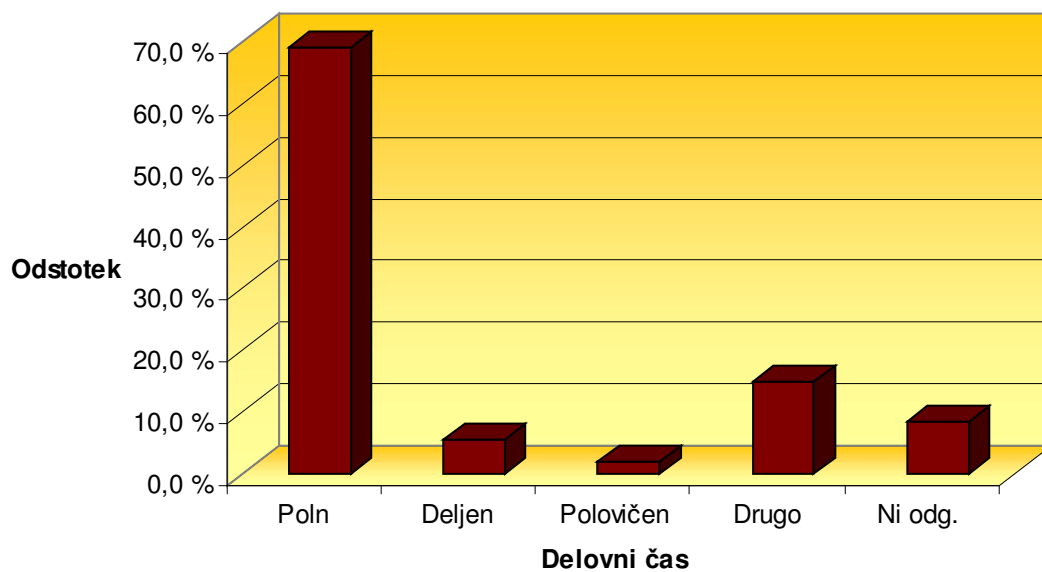
Starost	f (število)	%
15	4	3,8
16	6	5,7
17	5	4,7
18	19	17,9
19	18	17,0
20	15	14,2
21	6	5,7
22	9	8,5
23	2	1,9
24	3	2,8
25	5	4,7
26	1	0,9
27	1	0,9
29	1	0,9
30	2	1,9
32	1	0,9
45	1	0,9
Ni odgovora	7	6,6
Skupaj	106	100,0

Od 106 anketiranih so 4 (3,8 %) imeli prvo redno zaposlitev pri 15 letih, 6 (5,7 %) pri 16 letih, 5 (4,7 %) pri 17 letih, 19 (17,9 %) pri 18 letih, 18 (17,0 %) pri 19 letih, 15 (14,2 %) pri 20 letih, 6 (5,7 %) pri 21 letih, 9 (8,5 %) pri 22 letih, 2 (1,9 %) pri 23 letih, 3 (2,8 %) pri 24 letih, 5 (4,7 %) pri 25 letih, po 1 (0,9 %) pri 26, 27 in 29 letih, 2 (1,9 %) pri 30 letih, po 1 (0,9 %) pri 32 in 45 letih, 7 (6,6 %) pa jih na to vprašanje ni odgovorilo.

10. Kakšen je vaš sedanji delovni čas?

Delovni čas	f (število)	%
Poln (8 ur)	73	68,9
Deljen (npr. 2x4 ure)	6	5,7
Polovičen	2	1,9
Drugo	16	15,1
Ni odgovora	9	8,5
Skupaj	106	100,0

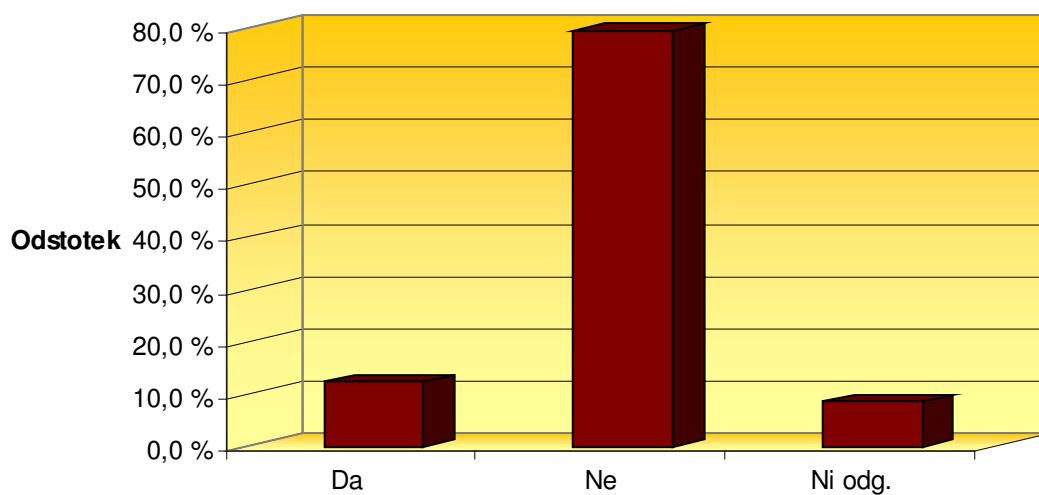

V času anketiranja jih je 73 (68,9 %) imelo poln (8 urni) delovni čas, 6 (5,7 %) deljen delovni čas, 2 (1,9 %) polovičen delovni čas, 16 (15,1 %) je obkrožilo drugo možnost (cel dan, 16 ur, 6 ur, po potrebi...), 9 anketiranih pa ni odgovorilo na vprašanje.

11. Ali vas oddaljenost vaše službe ovira pri skrbi za otroke?

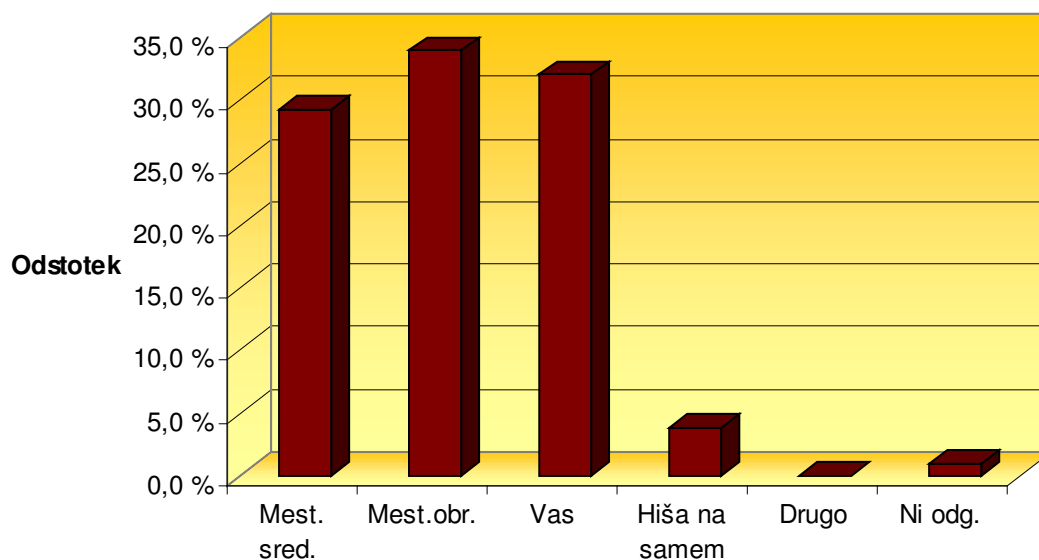
	f (število)	%
Da	13	12,3
Ne	84	79,2
Ni odgovora	9	8,5
Skupaj	106	100,0

Na to vprašanje je 13 (12,3 %) anketirancev odgovorilo, da jih oddaljenost od službe ovira pri skrbi za otroka, 84 (79,2 %) je odgovorilo, da jih ne ovira, 9 (8,5 %) pa jih ni odgovorilo na vprašanje.

12. Tip naselja v katerem živite?

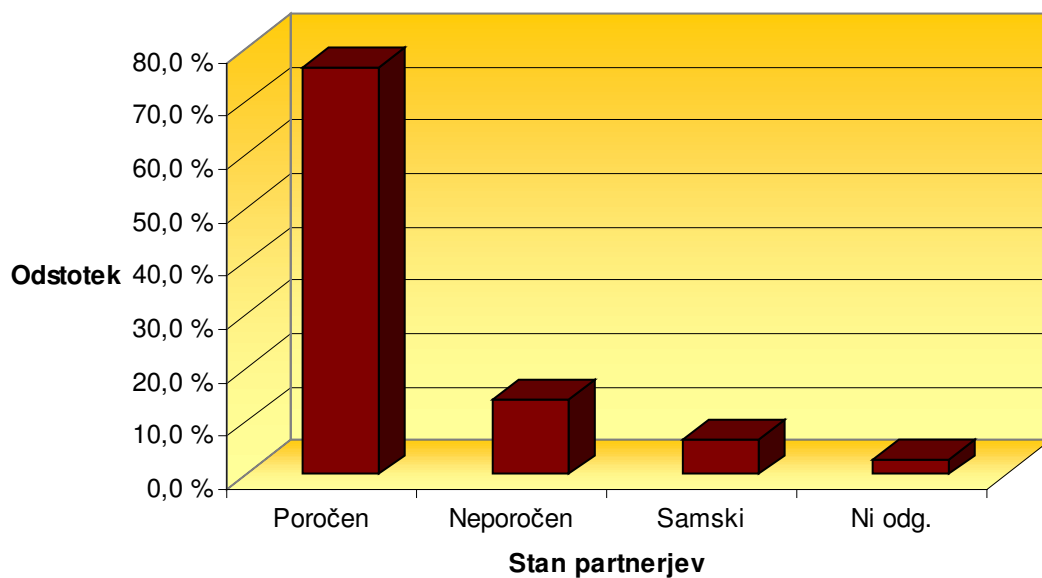
Tip naselja	f (število)	%
Mestno središče	31	29,2
Mestno obrobje	36	34,0
Vas	34	32,1
Hiša na samem	4	3,8
Drugo	0	0,0
Ni odgovora	1	0,9
Skupaj	106	100,0

31 (29,2 %) anketiranih živi v mestnem središču, 36 (34,0 %) jih živi v mestnem obrobju, 34 (32,1 %) na vasi, 4 (3,8 %) v hiši na samem, 0 (0,0 %) jih ni napisalo druge možnosti, 1 (0,9 %) pa ni odgovoril na vprašanje.

13. Stan partnerjev?

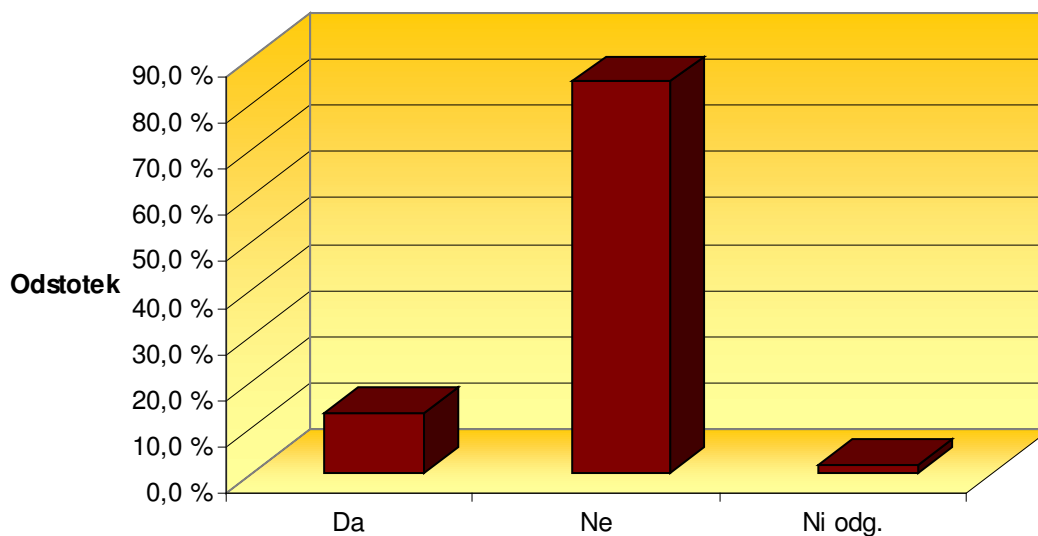
Stan	f (število)	%
Poročen	81	76,4
Neporočen	15	14,2
Samski	7	6,6
Ni odgovora	3	2,8
Skupaj	106	100,0

81 (76,4 %) anketiranih je poročenih, 15 (14,2 %) je neporočenih, 7 (6,6 %) je samskih, 3 (2,8 %) niso odgovorili na to vprašanje.

14. Ali želite še kakšnega otroka?

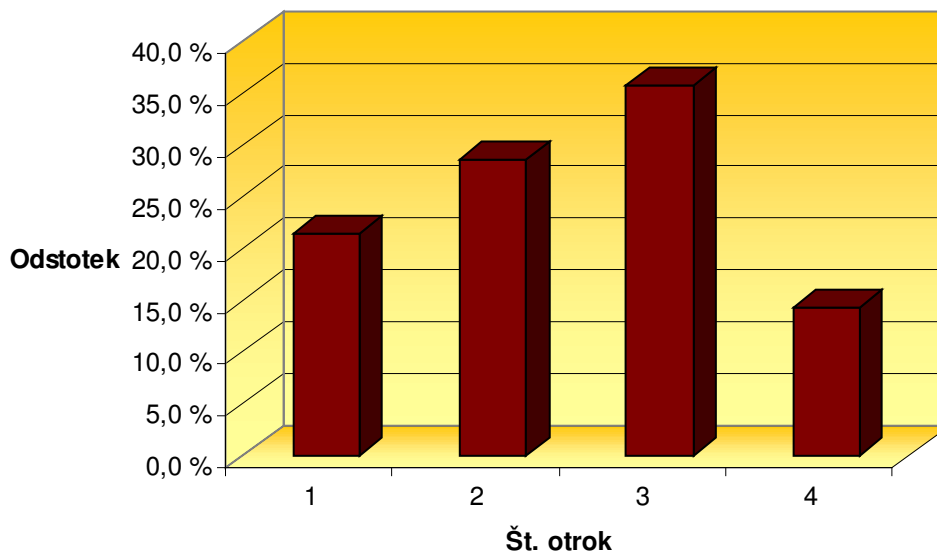
	f (število)	%
Da	14	13,2
Ne	90	84,9
Ni odgovora	2	1,9
Skupaj	106	100,0

14 (13,2 %) anketiranih je odgovorilo, da bi imelo še enega otroka, 90 (84,9 %) jih nebi imelo še enega otroka, 2 (1,9 %) pa nista odgovorila na vprašanje.

15. V primeru, da ste na prejšnje vprašanje odgovorili z da, koliko otrok bi imeli?

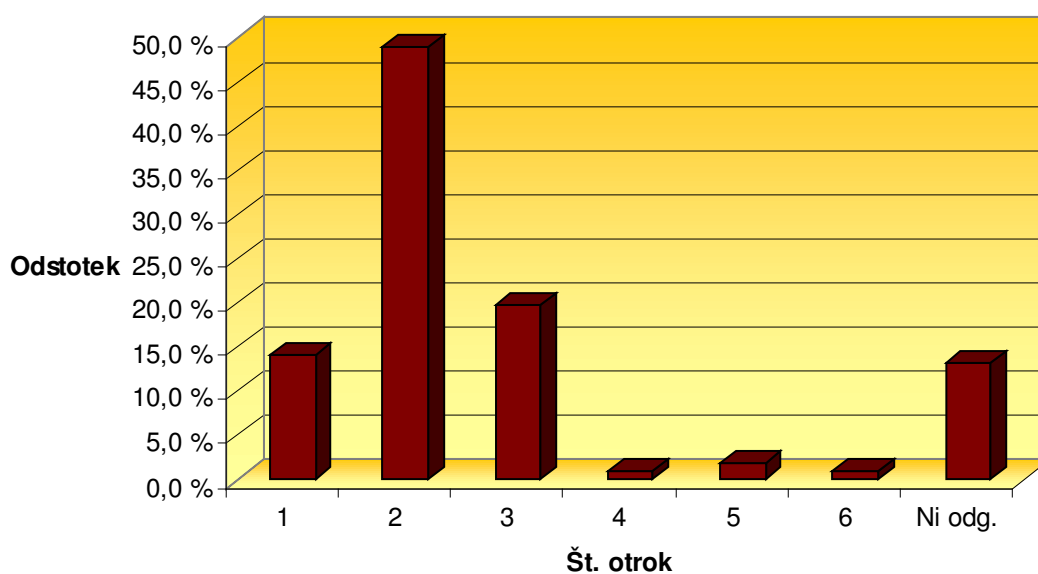
Št. otrok	f (število)	%
1	3	21,4
2	4	28,6
3	5	35,7
4	2	14,3
Skupaj	14	100

Od 14 anketirancev, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili z da, bi 3 (21,4 %) imeli še enega, 4 (28,6 %) bi imeli 2, 5 (35,7 %) bi jih imelo tri, 2 (14,3 %) pa sta se odločila za 4 otroke.

16. Koliko otrok ste si želeli, preden ste postali starši?

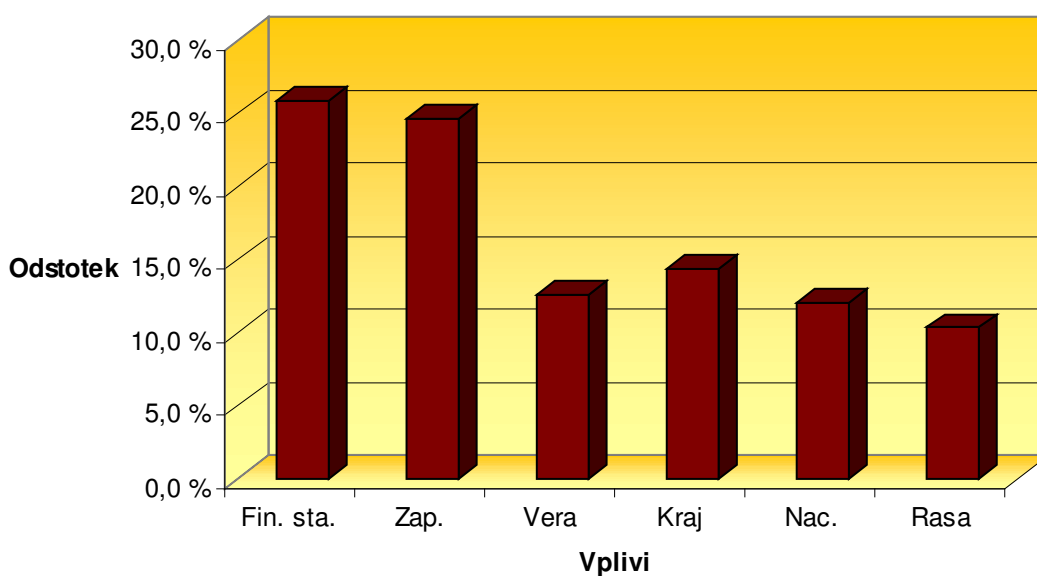
Število otrok	f (število)	%
1	15	14,2
2	52	49,1
3	21	19,8
4	1	0,9
5	2	1,9
6	1	0,9
Ni odgovora	14	13,2
Skupaj	106	100,0

15 (14,2 %) anketiranih si je želelo enega otroka, 52 (49,1 %) si jih je želelo 2 otroka, 21 (19,8 %) 3 otroke, 1 (0,9 %) 4 otroke, 2 (1,9 %) 5 otrok, 1 (0,9 %) 6 otrok, 14 pa jih na to vprašanje ni odgovorilo.

17. Naštejte, kaj po vašem mnenju odločilno vpliva na število otrok v posamezni družini?

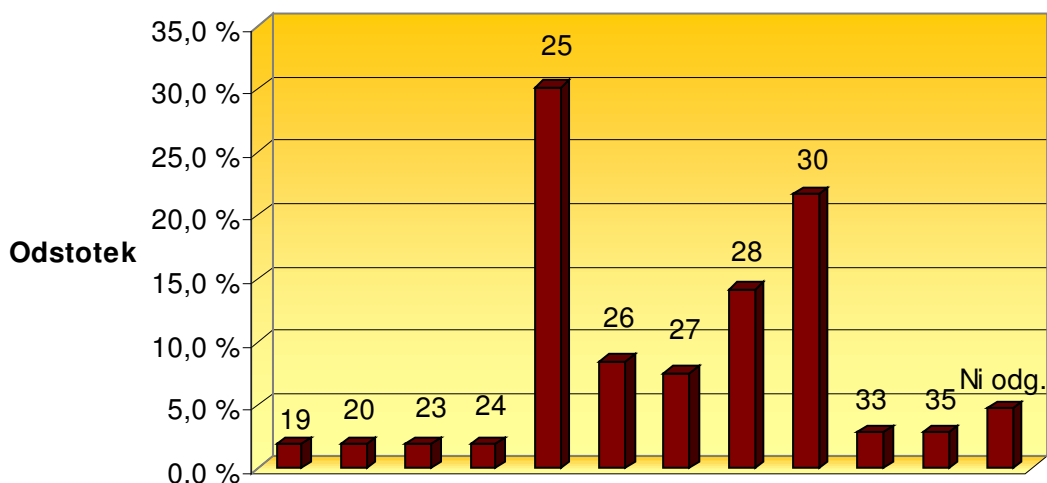
Vpliv	Povprečje	%
Finančno stanje	4,5	25,9
Zaposlitev	4,3	24,7
Vera	2,2	12,6
Kraj bivanja	2,5	14,4
Nacionalnost	2,1	12,1
Rasa	1,8	10,3
Skupaj	-	100,0

Na to vprašanje so anketiranci odgovarjali na vprašanja z ocenami od 1 (najmanj) do 6 (največ). Najpomembnejši vpliv glede na število otrok je po odgovorih anketirancev finančno stanje, ki ima v povprečju 4,5 točke (25,9 %), sledi zaposlitev 4,3 točke (24,7 %), kraj bivanja 2,5 točk (14,4 %), vera 2,2 točke (12,6 %), nacionalnost (12,1 %) ter rasa z 1,8 točke (10,3 %).

18. Katera je po vašem mnenju najprimernejša starost staršev ob rojstvu prvega otroka?

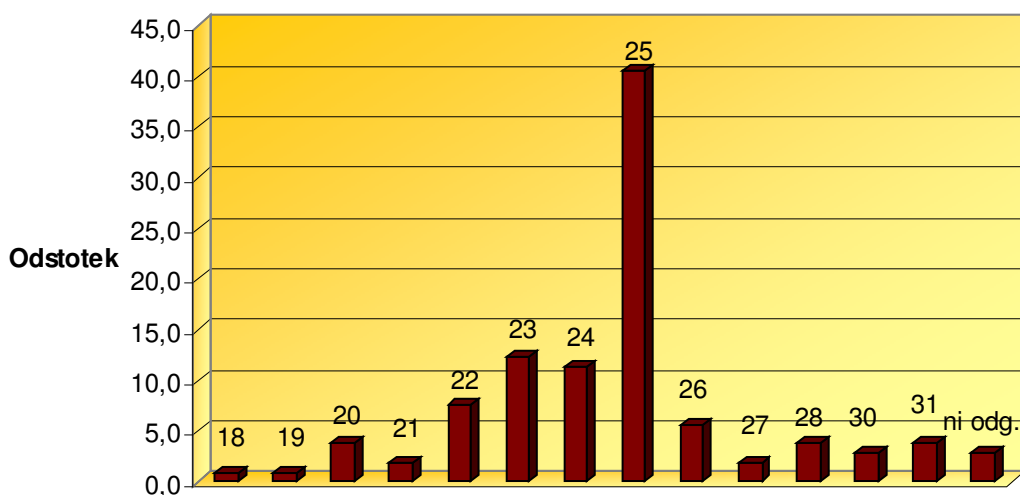
Moški	f (število)	%
19	2	1,9
20	2	1,9
23	2	1,9
24	2	1,9
25	32	30,2
26	9	8,5
27	8	7,5
28	15	14,2
30	23	21,7
33	3	2,8
35	3	2,8
Ni odgovora	5	4,7
Skupaj	106	100

Mnenje 2 (1,9 %) anketirancev je, da je najprimernejša starost moških pri rojstvu prvega otroka 19 let, 2 (1,9 %), da je najprimernejša starost 20 let, 2 (1,9 %) starost 23 let, 2 (1,9 %) sta se odločila za 24 let, 32 (30,2 %) jih meni, da je najprimernejša starost 25 let, 9 (8,5 %) meni, da je primerna starost 26 let, 8 (7,5 %) 27 let, 15 (14,2 %) 28 let, 23 (21,7 %) 30 let, 3 (2,8 %) 33let, 3 (2,8 %) 35 let, 5 (4,7 %) pa ni napisalo svojega mnenja.

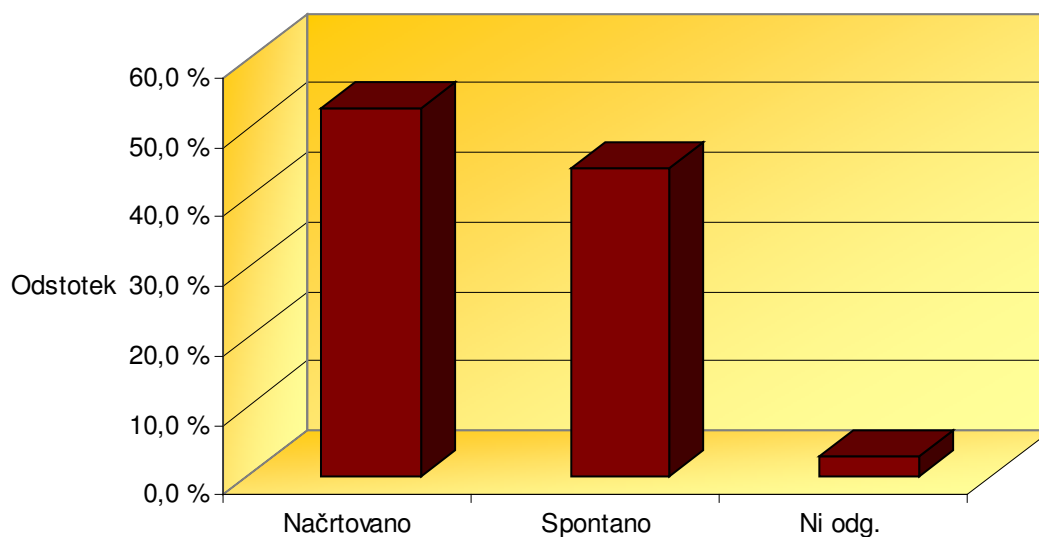
Ženske	f (število)	%
18	1	0,9
19	1	0,9
20	4	3,8
21	2	1,9
22	8	7,5
23	13	12,3
24	12	11,3
25	43	40,6
26	6	5,7
27	2	1,9
28	4	3,8
30	3	2,8
31	4	3,8
Ni odgovora	3	2,8
Skupaj	106	100,0

En (0,9 %) anketiranec meni, da je najprimernejša starost ženske pri rojstvu prvega otroka 18 let, prav tako eden (0,9 %), da je primerna starost 19 let, 4 (3,8 %) 20 let, 2 (1,9 %) 21 let, 8 (7,5 %) 22 let, 13 (12,3 %) 23 let, 12 (11,3 %) 24 let, 43 (40,6 %) 25 let, 6 (5,7 %) 26 let, 2 (1,9 %) 27 let, 4 (3,8 %) 28 let, 3 (2,8 %) 30 let, 4 (3,8 %) 31 let, 3 (2,8 %) pa niso odgovorili na vprašanje.

19. Ali ste imeli prvega otroka načrtovano ali spontano?

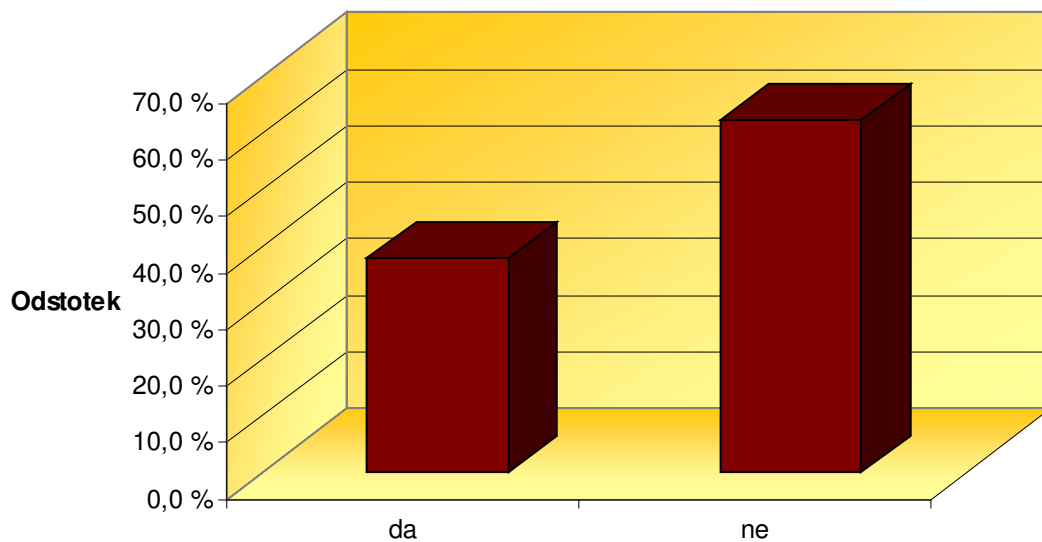
	f (število)	%
Načrtovano	56	52,8
Spontano	47	44,3
Ni odgovora	3	2,8
Skupaj	106	100

56 (52,8 %) anketirancev je imelo prvega otroka načrtovano, 47 (44,3 %) spontano, 3 (2,8 %) pa niso odgovorili na vprašanje.

20. Ali menite, da vernost staršev vpliva na število otrok?

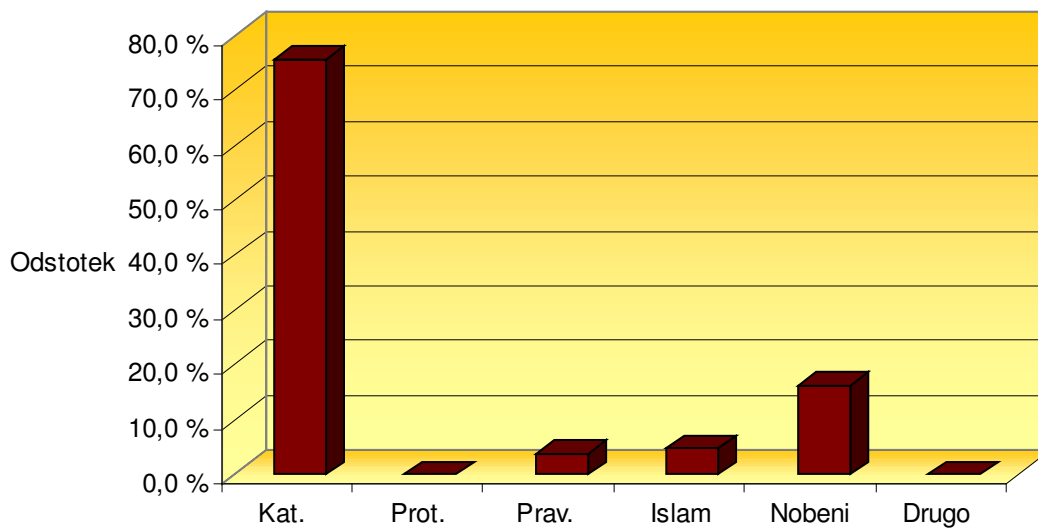
	f (število)	%
Da	40	37,7
Ne	66	62,3
Skupaj	106	100,0

Od 106 anketirancev jih 40 (37,7 %) meni, da vernost staršev vpliva na število otrok, 66 (62,3 %) pa jih meni, da vernost ne vpliva na število otrok.

21. Kateri veroizpovedi pripadate?

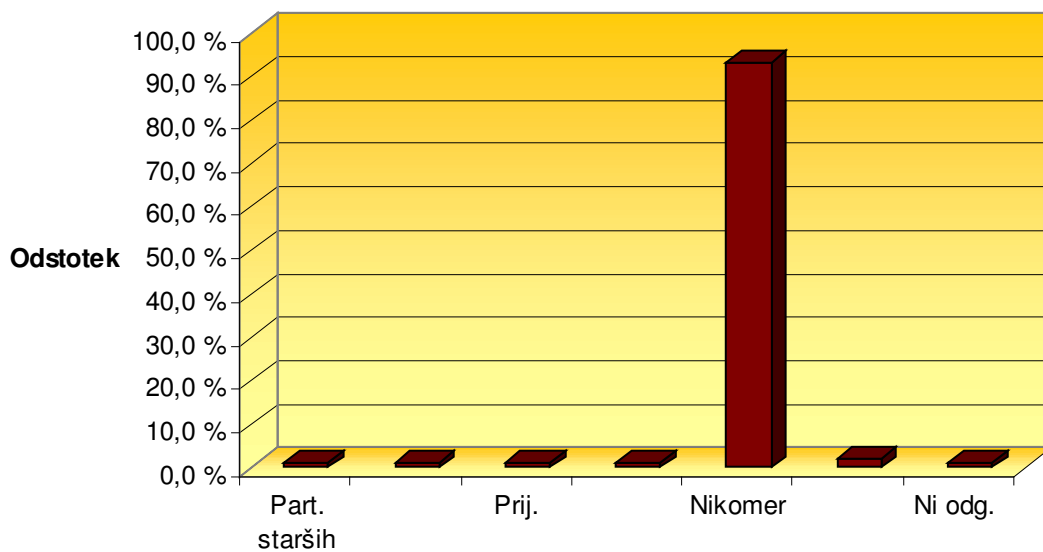
	f (število)	%
Katoliški	80	75,5
Protestantski	0	0,0
Pravoslavni	4	3,8
Islamski	5	4,7
Nobeni	17	16,0
Drugo	0	0,0
Skupaj	106	100,0

80 (75,5 %) anketiranih je katoliške veroizpovedi, 0 (0,0 %) je protestantske veroizpovedi, 4 (3,8 %) je pravoslavne veroizpovedi, 5 (4,7 %) je islamske veroizpovedi, 17 (16,0 %) ne pripada nobeni veroizpovedi, nihče (0,0 %) pa se ni odločil za drugo možnost.

22. Po kom se zgledujete pri vašem odločanju o številu otrok?

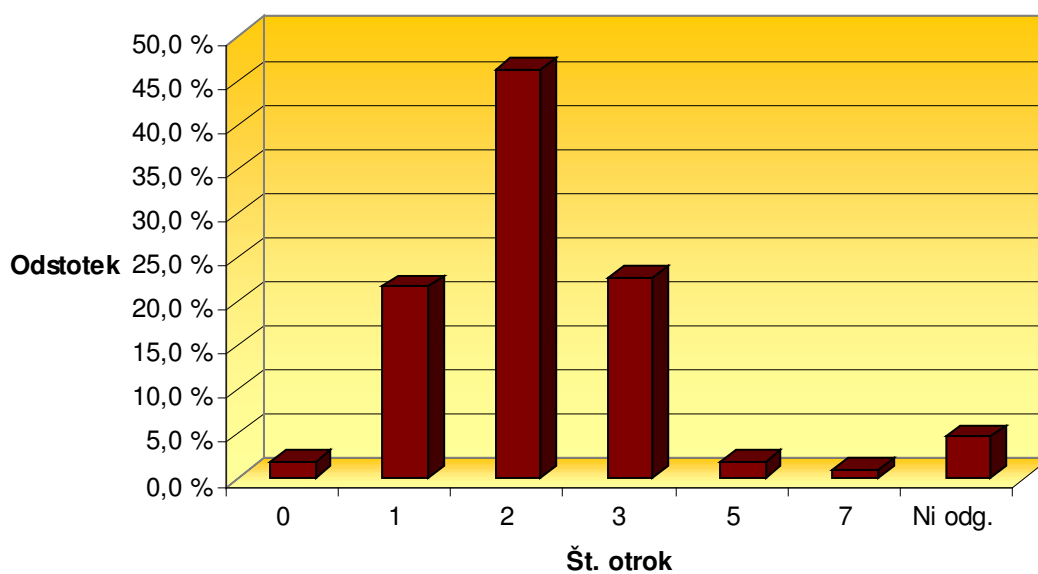
	f (število)	%
Partnerjevih starših	1	0,9
Sorodnikov	1	0,9
Prijateljih	1	0,9
Znanih osebah	1	0,9
Nikomer	99	93,4
Drugo	2	1,9
Ni odgovora	1	0,9
Skupaj	106	100,00

Za zgled je en (0,9 %) anketiranec vzel partnerjeve starše, eden (0,9 %) sorodnike, eden (0,6 %) prijatelje, eden (0,9 %) znane osebe, 99 (93,4 %) pa se ne zgleduje po nikomer, 2 (1,9 %) po drugih (starših, lastni presoji), 1 (0,9 %) anketiranec pa ni odgovoril na vprašanje.

23. Koliko otrok je po vašem mnenju danes »moderno« imeti?

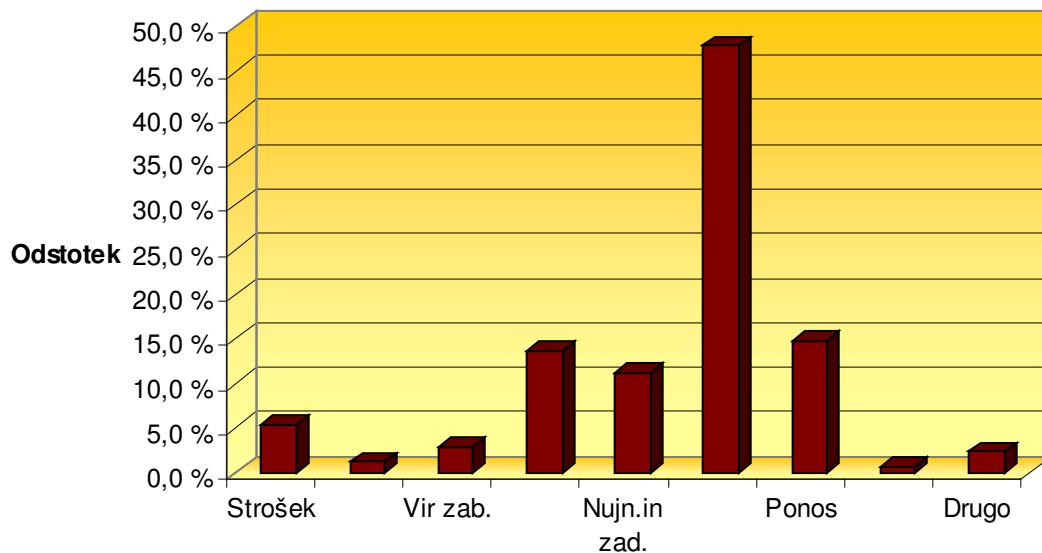
Število otrok	f (število)	%
0	2	1,9
1	23	21,7
2	49	46,2
3	24	22,6
5	2	1,9
7	1	0,9
Ni odgovora	5	4,7
Skupaj	106	100,0

Mnenje 2 (1,9 %) anketirancev je, da danes ni moderno imeti otrok, 23 (21,7 %) jih meni da enega otroka, 49 (46,2 %) 2 otroka, 24 (22,6 %) 3 otroke, 2 (1,9 %) 5 otrok, 1 (0,9 %) 7 otrok, 5 (4,7 %) pa jih ni odgovorilo na vprašanje.

24. Otrok je po vašem mnenju...

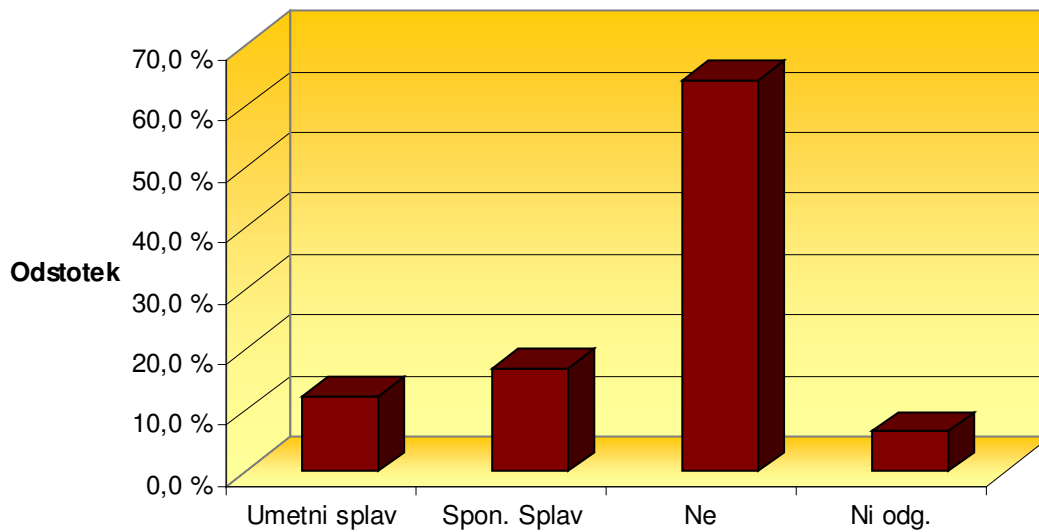
	f (strošek)	%
Strošek	9	5,3
Delovna sila	2	1,2
Vir zabave	5	3,0
Naslednik	23	13,6
Nujnost in zadovoljstvo	19	11,2
Vir sreče	81	47,9
Ponos	25	14,8
Vtis na druge	1	0,6
Drugo	4	2,4
Skupaj	169	100,0

Na to vprašanje je nekaj anketirancev obkrožilo več možnosti. 9 (5,3 %) anketirancev meni, da je otrok strošek, 2 (1,2 %) menita, da je otrok delovna sila, 5 (3,0 %) jih meni, da je otrok vir zabave, 23 (13,6 %), da je otrok naslednik, 19 (11,2 %), da je otrok nujnost in zadovoljstvo, 81 (47,9 %) meni, da je otrok vir sreče, 25 (14,8 %) pomeni ponos, 1 (0,6 %) pomeni vtis na druge, 4 (2,4 %) pa so napisali drugo možnost (luksuz, nekaj najlepšega, zadovoljstvo).

25. Ali je bila katera od vaših nosečnosti prekinjena?

	f (število)	%
DA (umetni splav)	13	12,3
DA (spontani splav)	18	17,0
NE	68	64,2
Ni odgovora	7	6,6
Skupaj	106	100,0

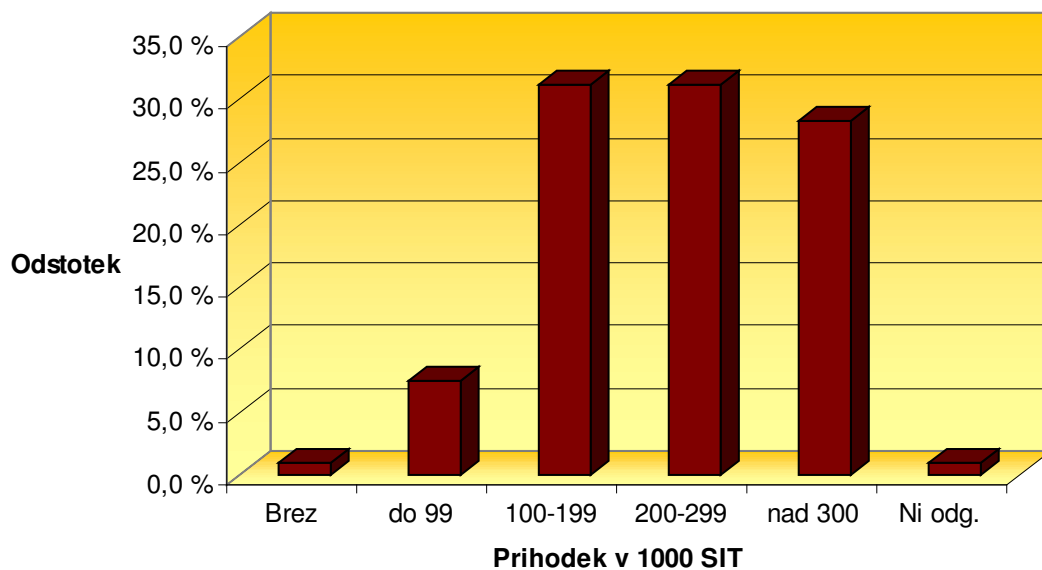

13 (12,3 %) anketirank je imelo prekinjeno nosečnost z umetnim splavom, 18 (17,0 %) s spontanim splavom, 68 (64,2 %) ni imelo prekinjene nosečnosti, 7 (6,6 %) anketirank pa ni odgovorilo na to vprašanje.

26. Ocenite višino mesečnih prihodov vaše družine.

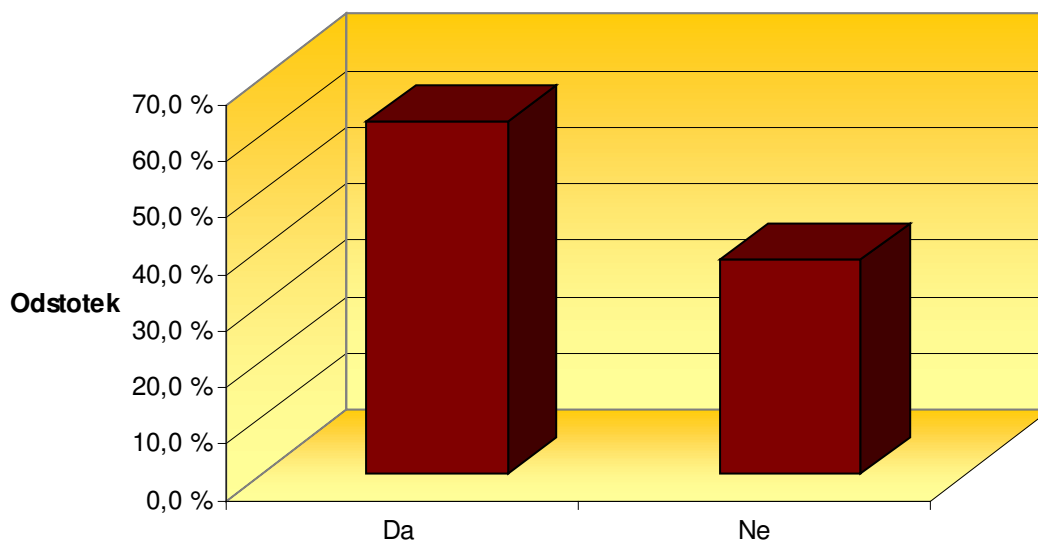
Prihodek v SIT	f (število)	%
Brez prihodkov	1	0,9
Do 99.000	8	7,5
Od 100.000 do 199.000	33	31,1
Od 200.000 do 299.000	33	31,1
Nad 300.000	30	28,3
Ni odgovora	1	0,9
Skupaj	106	100,0

1 (0,9 %) anketiranec je brez prihodkov, 8 (7,5 %) jih ima dohodek do 99.000 SIT, 33 (31,1 %) od 100.000 do 199.000 SIT, 33 (31,1 %) od 200.000 do 299.000 SIT, 30 (28,3 %) nad 300.000 SIT, 1 (0,9 %) pa ni odgovoril na to vprašanje.

27. Ali je po vašem mnenju rodnost v Sloveniji problem?

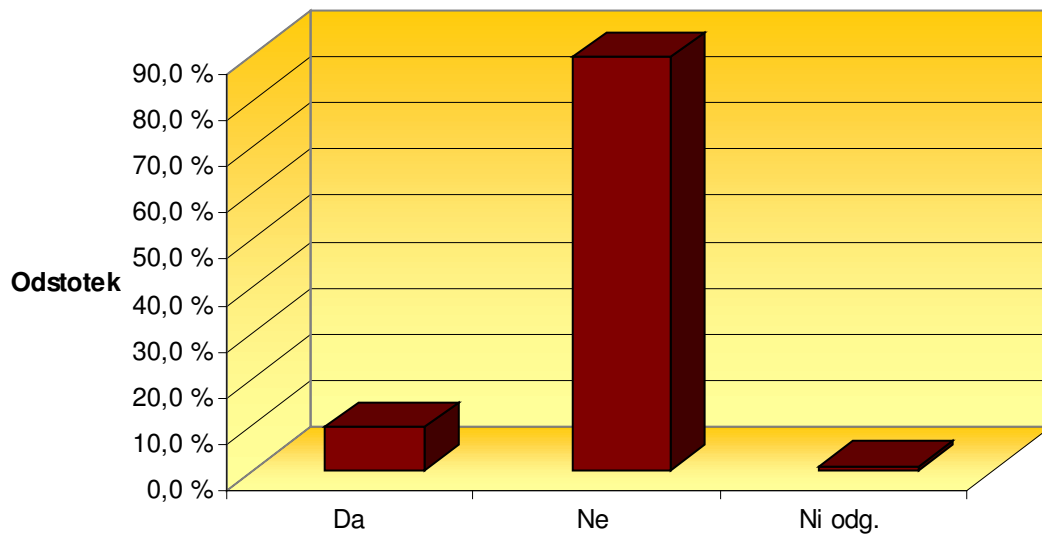
	f (število)	%
Da	66	62,3
Ne	40	37,7
Skupaj	106	100,0

Od 106 anketirancev jih 60 (62,3 %) meni, da je rodnost v Sloveniji problem, 40 (37,7 %) pa meni, da rodnost v naši državi ni problem.

28. Ali država pripomore k večjemu številu rojstev?

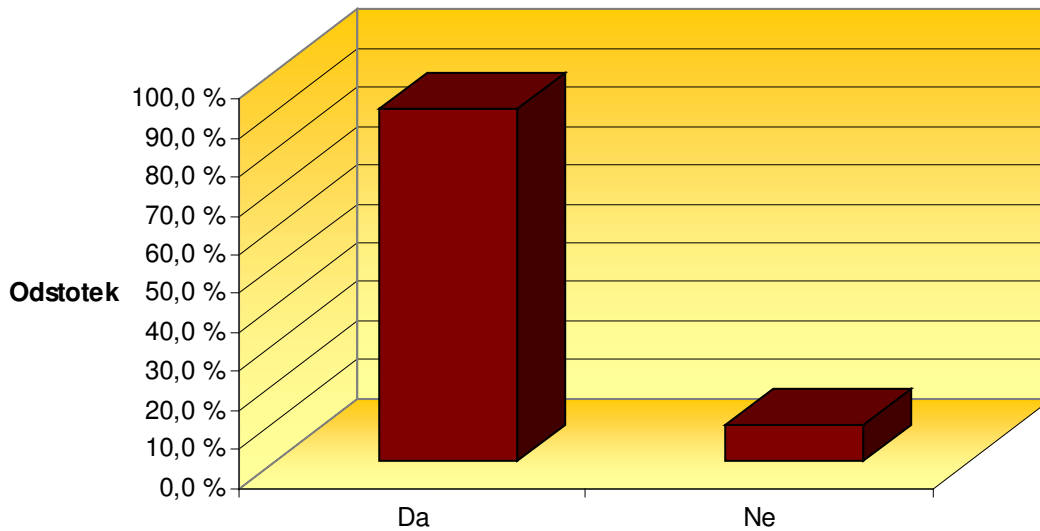
	f (število)	%
Da	10	9,4
Ne	95	89,6
Ni odgovora	1	0,9
Skupaj	106	100,0

10 (9,4 %) anketirancev meni, da država pripomore k večjemu številu rojstev, 95 (89,6 %) pa jih meni, da ne pripomore, 1 (0,9 %) anketiranec ni odgovoril na vprašanje.

29. Ali je za vas dejstvo, da se je v petnajstih letih število otrok zmanjšalo za tretjino, zaskrbljujoče?

	f (število)	%
Da	96	90,6
Ne	10	9,4
Skupaj	106	100,0

96 (90,6 %) meni, da je to dejstvo zaskrbljujoče, 10 (9,4 %) pa jih meni, da to dejstvo ni zaskrbljujoče.

Nekaj najpogostejših obrazložitvev:

- Slovencev je vedno manj;
- država bi lahko finančno bolj pomagala;
- tempo življenja je prehitel;
- v bodoče bo mogoče več otrok;
- mladi se ne odločajo za večje število otrok;
- gospodarska kriza.

4.2 OVREDNOTENJE HIPOTEZ

H1 – Anketiranci so v času svoje mladosti živeli predvsem v veččlanskih družinah s tremi otroki.

Ta hipoteza je ovržena, saj je kar 33,0 % anketirancev živelo v družinah z dvema otrokoma, 17,9 % pa v družini s tremi otroki.

H2 – Največ moških anketirancev je imelo svojega prvega otroka pri 25 letih.

Ta hipoteza je ovržena, saj je imelo 12,1 % moških anketirancev svojega prvega otroka pri 21, 26, in 27 letih.

H3 - Največ anketiranih žensk, je imelo svojega prvega otroka pri 20 letih.

Ugotovili smo, da se je kar 13,4 % žensk odločilo za svojega prvega otroka pri 21. letih, s čimer se je naša hipoteza potrdila.

H4 - Anketiranci so se prvič redno zaposlili pri približno 20 letih.

Hipoteza je ovržena, saj se je kar 17,9 % anketirancev prvič zaposlilo pri 18 letih, 14,2 % pa pri 20 letih.

H5 - Večina anketirancev oddaljenost od službe ovira pri skrbi za otroke, saj v službi preživijo več kot osem ur.

Hipoteza je ovržena, saj kar 79,2 % anketirancev oddaljenost od delovnega mesta ne ovira pri skrbi za otroka.

H6 - Večina anketirancev je poročenih.

Hipoteza je bila v celoti potrjena, saj je kar 76,4 % anketirancev poročenih in ne živijo v izvenzakonski skupnosti.

H7 - Anketiranci so imeli svojega prvega otroka načrtovano.

Tudi ta hipoteza se je potrdila, saj je 52,8 % vseh anketirancev svojega prvega otroka načrtovalo.

H8 - Menimo, da vernost anketirancev vpliva na njihovo število otrok.

Bile smo mnenja, da vernost staršev vpliva na njihovo število otrok, vendar je naša hipoteza ovržena, saj kar 62,3 % anketirancev meni drugače.

H9 - Večina anketiranih žensk ni imela prekinjene nosečnosti.

Predvidevale smo, da večina anketiranih žensk ni imelo prekinjene nosečnosti in odgovori na to vprašanje naše ankete hipotezo potrjujejo.

H10 - Menimo, da v Sloveniji prevladujejo družine z nizkimi mesečnimi dohodki.

Hipoteza je delno potrjena, saj kar 31,1 % anketirancev živi v družini z dohodki, ki zanašajo od 100.000 do 199.000 SIT. Prav tako, 31,1% anketirancev, živi v družini z od 200.000 do 299.000 SIT mesečnega prihodka, za katere ne moremo reči, da je mesečni dohodek nizek.

H11 - Anketiranci se zavedajo nizke rodnosti v Sloveniji.

Hipoteza je bila potrjena, saj se kar 69,6 % anketirancev zaveda nizke rodnosti v Sloveniji.

H12 - Država premalo pripomore k večjemu številu rojstev.

Anketiranci se strinjajo (69,6 %), da država premalo pripomore k večjemu številu rojstev, s čimer se je naša zadnja hipoteza potrdila.

5 SKLEPNE MISLI

Vsak posameznik si že v mladosti ustvari vrednote, katerim pripisuje poseben pomen. Marsikdo sanja o prečudoviti hiši, ljubečemu partnerju, dobremu avtu in otrocih. Z odraščanjem se te sanje razblinijo zaradi pomanjkanja delovnih mest in s tem posledično podaljšanega šolanja.

Med šolanjem je zelo težko vzgajati otroka zaradi nenehnih šolskih obveznosti, finančne in časovne stiske. Zato se pari najpogosteje ne odločajo za ustvarjanje družine.

Vse to je pripeljalo do upadanja rodnosti. Ženske se kasneje, zaradi njihove starosti, ne odločajo za več kot enega ali dva otroka.

Moramo se vprašati, ali je prav, da nam država kraje sanje. Upamo, da smo s to raziskovalno nalogo komu odprle oči in da se bodo razmere v naši državi obrnile na bolje.

6 ZAKLJUČEK

Skozi našo raziskovalno nalogo smo ugotovile veliko zanimivih podatkov.

Večina naših hipotez se je potrdila, vendar manj, kot je bilo naše pričakovanje. Naši cilji na začetku naloge so bili, da prikažemo problem upadanja rojstev in upamo, da nam je to skozi nalogo uspelo.

Zavedamo se, da bi država lahko bolj pomagala mladim mamici, saj vsi vemo, da so stvari za otroka zelo drage. Da ne govorimo o vrtcih in šolah, ki za večino predstavljajo ogromen strošek, in se iz meseca v mesec težko prebijejo. Zato večina mladih najprej doštudira in si najde primerno službo, šele nato pa se odločijo za otroka. Zato pa je starost mladih mamic iz leta v leto višja.

Ena od naših ugotovitev je, da se je kar 13,4 % vseh anketiranih žensk odločilo za prvega otroka pri 21. letu starosti. Vendar menimo, da se je v današnjih časih starost žensk pri rojstvu prvega otroka drastično zvišala.

Prišle smo do zaključka, da se prebivalci Republike Slovenije zavedajo nizke rodnosti v Sloveniji, vendar mislimo, da ta problem tako prebivalci kot vlada ne jemljejo dovolj resno, saj anketiranci menijo, da država premalo pripomore k večjemu številu rojstev.

7 LITERATURA IN VIRI

- ČERNIČ–ISTENIČ, Majda. 1994. Rodnost v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- BREGAR, Lea. 2002. Ekonomska statistika. 2000. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- JOSIPOVIČ, Damir. 2004. Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji. Ljubljana: Založba ZRC.
- RAJGELJ, Urška. 2005. Mladostniške nosečnosti v Sloveniji. Ljubljana: Založba ZRC.
- <http://www.stat.si> Statistični urad Republike Slovenije.[Citirano: 5. 12. 2005 ob 17: 45].
- <http://www.laumannphotography.com/images/newimages/pregnancy%20001.jpg> [Citirano: 12. 1. 2006 ob 18:30].
- http://www.myblog.fr/images/articles/img_2554_8764_2.jpg [Citirano: 21. 1. 2006 ob 19:45].
- [http://www.healthystartorange.org/custom_images/Babies%20Back\(1\).jpg](http://www.healthystartorange.org/custom_images/Babies%20Back(1).jpg) [Citirano: 21. 2. 2006 20:40] .
- <http://www.dobrojutro.net/index.php?stran=novice&tip=17&id=1455>
Spletna stran časopisa Dobro jutro, članek, dne, 9. 3. 2003.
[Citirano: 9. 3. 2006 ob 16:25].

8 PRILOGE

ANKETA

Pozdravljeni!

Smo dijakinje Poslovno-komercialne šole v Celju in v letošnjem šolskem letu delamo raziskovalno nalogo na temo **PROBLEM RODNOSTI V SLOVENIJI**.

Z Vašo pomočjo si želimo pridobiti določene informacije, ki bi nam koristile pri končnih ugotovitvah. Prosim Vas, da si vzamete nekaj Vašega dragocenega časa in rešite to anketo.

1. Vaša starost

_____

2. Spol (obkroži)

M   Ž

3. V koliko članski družini ste odraščali?

Število otrok: _____

4. Vaša starost pri rojstvu prvega otroka?

Moški _____

Ženske _____

5. Koliko družinskih članov šteje vaša družina?

_____

6. Vaš položaj v gospodinjstvu (obkroži)?

MOŠKI: a.) oče   b.) zet   c.) sin   d.) očim   e.) drugo: _____

ŽENSKA: a.) mati   b.) snaha   c.) hči   d.) mačeha   e.) drugo: _____

7. Stopnja izobrazbe (obkroži)?

a) Osnovna šola

b) Srednja šola

c) Visoka šola

d) Višja šola

e) Univerza

8. Sedanji zaposlitveni status (obkroži)?

a) Zaposleni

b) Samozaposleni/kmetovalci

c) Na čakanju

d) Brezposelni

e) Upokojeni

f) Drugo: _____

9. Vaša starost pri prvi redni zaposlitvi?

_____

10. Kakšen je vaš sedANJI delovni čas (obkroži)?

- a) Poln (8 urni)
- b) Deljen (npr. 2 x 4 ure)
- c) Polovičen
- d) Drugo: _____

11. Ali vas oddaljenost vaše službe ovira pri skrbi za otroke?

- a) DA
- b) NE

12. Tip naselja v katerem živite (obkroži)?

- a) Mestno središče
- b) Mestno obrobje
- c) Vas
- d) Hiša na samem
- e) Drugo: _____

13. Stan partnerjev (obkroži)?

- a) Poročen
- b) Neporočen
- c) Samski

14. Ali želite še kakšnega otroka (obkroži)?

DA NE

15. V primeru, da ste na prejšnje vprašanje odgovorili z da, koliko otrok bi imeli?

_____

16. Koliko otrok ste si želeli, preden ste postali starši?

_____

17. Naštejte, kaj po vašem mnenju odločilno vpliva na število otrok v posamezni družini? (Ocenite s številkami od 1 do 6, tako da 1 predstavlja najmanj pomembno, 6 pa najbolj)

Finančno stanje	Zaposlitev	Vera	Kraj bivanja (mesto, vas)	Nacionalnost (državljanstvo)	Rasa

18. Katera je po vašem mnenju najprimernejša starost staršev ob rojstvu prvega otroka?

Starost moškega: _____

Starost ženske: _____

19. Ali ste imeli prvega otroka načrtovano ali spontano?

- a.) Načrtovano
- b.) Spontano

20. Ali menite, da vernost staršev vpliva na število otrok (obkroži)?

DA NE

21. Kateri veroizpovedi pripadate (obkroži)?

- a) Katoliški
- b) Protestantski
- c) Pravoslavni
- d) Islamski
- e) Nobeni
- f) Drugo: _____

22. Po kom se zgledujete pri vašem odločanju o številu otrok (obkroži)?

- a) Partnerjevih starših
- b) Sorodnikov
- c) Prijateljih
- d) Znanih osebah
- e) Nikomer
- f) Drugo: _____

23. Koliko otrok je po vašem mnenju danes »moderno« imeti?

_____

24. Otrok je po vašem mnenju...(obkroži)

- a) Strošek
- b) Delovna sila
- c) Vir zabave
- d) Naslednik
- e) Nujnost in zadovoljstvo
- f) Vir sreče
- g) Ponos
- h) Vtis na druge
- i) Drugo: _____

25. Ali je bila katera od vaših nosečnosti prekinjena (obkroži)?

- a) DA (umetni splav)
- b) DA (spontani splav)
- c) NE

26. Ocenite višino mesečnih prihodkov vaše družine (obkroži)?

- a) Brez prihodkov
- b) Do 99.000 SIT
- c) Od 100.000 do 199.000 SIT
- d) Od 200.000 do 299.000 SIT
- e) Nad 300.000 SIT

27. Ali je po vašem mnenju rodnost v Sloveniji problem (obkroži)?

DA

NE

28. Ali država pripomore k večjemu številu rojstev (obkroži)?

DA

NE

29. Ali je za vas dejstvo, da se je v petnajstih letih število otrok zmanjšalo za tretjino, zaskrbljujoče?

DA

NE

Obrazložitev: _____

_____

Za Vaše sodelovanje se Vam zahvaljujemo in Vam želimo lep preostanek dneva.

Lep pozdrav.

Katja, Anja in Metka